

magazin istoric

SERIE NOUĂ — NOIEMBRIE 1993

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică
Anul XXVII — nr. 11 (320)
noiembrie 1993

Director — redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

București, strada Ministerului,
nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul
poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 70100, Telefon: 615.02.00, in-
terloare 406, 917

ECHIPA REDACȚIONALĂ

Secretar general de redacție: Ioana Ursu

Redactori: Florentina Dolghin (responsa-
bil de număr), Ioan Lăcustă, Dorin
Matei, Doina Pascu, Marian Ștefan

Secretar de redacție: Theodor Lianos

Macheta artistică: arh. Marian Oproiu

Corectura : G. Apreotesei, C. Avram

Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre

Consilier onorific: Radu Ion Popescu

Editura Presa Națională S.A., director
ing. Stan Pelteacu; director economic Ion
Ciucescu. Revistă tipărită la R.A.I. —
IMPRIMERIA „CORESI” — București, di-
rector general Al. Constantin; director
economic M. Vlădeanu; director M. Soare

Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună

SUMAR

Pentru România Mare: N. Filipescu	2
Din zilele Marii Uniri: Radu R. Rosetti	3
Lenin contra regelui Ferdinand: Marian Ștefan, Florian Tănăsescu	8
Amintirile unui om liber: Al. Iacovachi	14
Documente ale exilului românesc: Gheorghe Buzatu	19
1944. Escortarea navelor cu emigranți evrei: Niculae Koslinski	20
Anii '80. În spatele ușilor închise, la București și Washington: Joseph F. Harrington, Bruce J. Courtney	24
„Clauza” — o istorie mai mult decât centenară: Dumitru Hîncu	29
Rhône-Poulenc: Dorin Matei	33
Cum se distrau străbunii noștri: Adrian-Silvan Ionescu	36
Asigurările de la Ludovic XVIII la Jean Jaurès: Claude Pasteur	41
Friedrich-Wilhelm și Friedrich II, un tată și un fiu ireconciliabili: André Castelot	45
În București, acum 50 ani	48
Muzeul Theodor Aman la 85 de ani	52
TAROM — o emblemă a aripilor românești: Ioan Lăcustă	53
Primul simpozion științific „Istoria civilizației bancare românești”: Mugur Isărescu, Maria Chiriță, Lucian C. Ionescu, Ion Ghica, Dan Pascariu, Constantin Dună, Petre Bunescu, Gheorghe Bărbulescu, Ioan Niculescu, Ioan Sima, Alexandru Dinulescu, Elena Petculescu, Radu Negrea	65
Groși, florini, ducați, matapani, leoparzi: Jean Favier	94
• Cărți sosite la redacție...18 • Ora școlii...56 • Istoria și școala...59 • Rebus istoric...62 • Dialog cu cititorii...63	

N. FILIPESCU

Pentru România Mare

Se poate ca unitatea națională să se facă fără noi și contra voinței noastre [a conservatorilor — n.n.] se poate.

Dar unitatea neamului nu trebuie să o lăsăm norocului. Popoarele care vor să trăiască nu așteaptă totul de la întâmplare.

Idealul românesc trebuie îndeplinit la sigur, nu la noroc...

Să ne strângem cu toții, de la cel mai mare, la cel mai mic, de la rege la ultimul țaran, îndreptându-ne spre

unire prin unanimitate, în jur singurei politici spre care inima ne îndreaptă, pe care dreapta judecată o dictează și pe care o impun împrejurările înfricoșate prin care trecem.

Ce ne spun aceste împrejurări cărora trebuie să ne supunem?

Cronicarul ne spune că trăsnete și fulgere erau în cer când în scaun s-a urcat Șerban Vodă Cantacuzino. Era o prevestire.

Când pe Tron s-a urcat regele Ferdinand, Europa era zguduită de cel mai înfricoșat război din câte sunt pomenite de istorie. E și aceasta o proorocire de ceea ce va fi domnia de azi.

În vremurile furtunoase în cari trăim, nu cerem de la această domnie nici bogăția și înflorirea din timpul lui Petru Rareș, nici iscusința diplomatică a lui Constantin Brâncoveanu. Nu așteptăm de la regele nostru să dea la lumină pravile înțelepte, ori să fie cititor de biserici ca Matei Basarab. Ursita lui e să ne dea vitejia. Se vede că așa a fost scris să fie și de aceea îi zicem:

„Ești trimisul lui Dumnezeu ca să împlinești visul unui neam. Vei fi cel mai mare voievod al Țării, împodobindu-te cu titlurile lui Mihai Viteazul «Domn al întreg Ardealu-

lui, al Țării Românești și al Moldovei» și aducând pe deasupra strălucirea purpurii regale. Sau, răpus în cel mai suprem avânt de vitejie al neamului, vei fi totuși sfințit ca erou național.

De nu va fi nici una, nici alta, grozav mă tem că nici praf nu se va alege de Țară și de Dinastie. De aceea, mărirea ce ți-o urăm, Sire, este: Să te încoronezi în Alba Iulia, sau să mori pe câmpia de la Turda!...

Ce este Regatul român fără Ardealul? O absurditate geografică. O fâșie de pământ întortochiată și frântă în semicerc. Arătați această figură schiloadă unui copil de șapte ani și întrebați-l ce lipsește României. Cu mâna lui agiamie va trage linia ce împlinește cercul...

La granițele actuale suntem o țară fără viitor. Spre a ne împlini aici rolul european, ne trebuie bastionul ce domină această pozițiune. De aceea ațintim către cetatea naturală a Ardealului, către Acropola românismului.

Aici e centrul, aici inima românismului. Aici, într-un palat fermecat, zidit ca în povești, în vreună din peșterile Carpaților, s-a adăpostit conștiința de neam. Din acești munți fănesc izvoarele râurilor noastre ce cară spre șesul dunărean, în undele lor, suspinurile fraților. De aici, Șincai și Petru Maior ne-au trimis mărturia obârșiei noastre latine. De aici au roit dascălii neamului spre a trezi conștiința națională în vremurile de uitare de sine...

(Fragmente din volumul Pentru România Mare. Cuvântări din război. 1914-1916, cu o prefață de Matei B. Cantacuzino, București, 1925)

Magazin istoric a publicat în decursul anilor ample extrase din jurnalul inedit al celui mai important istoric militar român din prima jumătate a secolului nostru, generalul Radu R. Rosetti (1877-1949), personalitate de seamă a vieții culturale și politice în anii interbelici. Un prim volum din acest jurnal — important document memorialistic pentru cunoașterea culiselor vieții politice, academice și culturale din anii 1938-1943 — a apărut în acest an în Editura „Adevărul”, într-o ediție îngrijită de Cristian Popișteanu, Marian Ștefan și Ioana Ursu.

Din însemnările sale memorialistice, generalul R. R. Rosetti a incredințat tiparului în cursul vieții două volume de Mărturisiri. Un al treilea era pregătit pentru apariție, dar prigonirile la care a fost supus autorul după 23 august 1944 au împiedicat publicarea acestui volum, care se păstrează în colecțiile Cabinetului de manuscrise al Academiei Române. În 1990 l-am oferit spre publicare Editurii „Humanitas”.

Din acest volum de Mărturisiri inedite ale generalului Radu R. Rosetti prezentăm cititorilor revistei Magazin istoric pagini de însemnări de la sfârșitul anului 1918 și începutul lui 1919, din zilele când se înfăptuia Marea Unire.

Participant la campania românilor din primul război mondial, ca ofițer de stat major, dar și în calitate de comandant al mai multor unități, s-a aflat în fruntea Regimentului 47/72 infanterie pe frontul de la Nămoloașă-Mărășești, în sectorul Râzoare. Rănit la 6/19 august 1917, a fost operat la Spitalul militar francez din Iași. Cum însuși consemnează într-un document autobiografic, „după lungi luni de spital și în convalescență, am plecat la 15/28 iunie 1918, cu trenul «Take Ionescu» în Apus, hotărât a lua parte la continuarea războiului împotriva germanilor, având, totodată, și misiunea de a pune pe regele Angliei și guvernul său la curent cu condițiile păcii de la București, precum și de a-l asigura că România va reintra în acțiune când o vor îngădui împrejurările”.

DIN ZILELE MARII UNIRI

RADU R. ROSETTI

A fost încadrat în armata franceză cu gradul său de colonel, fiind repartizat, la cererea sa, în Armata a 5-a, comandată de Berthelot — cu care, de altfel, R.R. Rosetti a colaborat în timp ce lucra la Marele Cartier General Român, iar generalul francez se aflate în România în fruntea Misiunii militare franceze. Alături de Berthelot, s-a întors la București în toamna lui 1918, fiind numit de guvernul român ca ofițer de legătură pe lângă Misiunea militară franceză.

Paginile din Mărturisirile inedite ale generalului R.R. Rosetti — asupra cărora ne-am oprit spre a le publica în acest număr și în cele viitoare — încep cu prezentarea sa la Iași, unde se aflau încă regele și celelalte autorități române. După cum notează memorialistul, misiunea sa la Iași era următoarea:

1. De a îndemna pe rege și guvernul să vină cât mai repede la București.
2. Să se trimită cel puțin generalul Prezan și un ministru spre a hotări cu dânsul asupra următoarelor chestiuni: reocuparea Dobrogei, ocuparea Transilvaniei și operațiile din Ucraina și Rusia pentru care are depline puteri de la toate statele înțelegerii.
3. Să transmit regelui părerea sa [a lui Berthelot] de a forma un guvern Brătianu, dacă conservatorii vor continua atitudinea lor puțin înțeleaptă”.

Să-l urmărim deci pe Radu R. Rosetti în relatările sale din preajma suveranilor țării în ajunul memorabilei Adunări de la Alba Iulia, când românii transilvăneni au fost chemați să se pronunțe asupra unirii cu Patria română.

Pentru cursivitatea lecturii, nu am mai marcat prin trei puncte intreruperile de text. Intervențiile explicative și notele de subsol ne aparțin.

Gabriela DUMITRESCU

1918

24 noiembrie. Sosim la Iași la ora 20.30, pentru că distrugerile făcute de germani în retragerea lor fac ca circulația între Buzău și Barboși să fie extrem de încheată.

Un automobil al Curții mă duce la reședința reginei, unde am o lungă convorbire cu ea și cu regele. Emoția de a ne revedea; am de răspuns la multe întrebări și de dat lămuriri. De la Palat merg la I.I.C. Brătianu și cu acesta la generalul Prezan, care pleacă în această noapte la Giurgiu. Multe întrebări și iarăși lămuriri.

greutăți, a avut cu nemții și că Marghiloman nu s-a purtat prea prost în chestiunea ne-semnării de dânsul a ratificării tratatului din București. Se plânge de Averescu care ar fi „mai mișel ca totdeauna”. Va forma un ministru Brătianu cu câțiva din alte partide. Foarte curând va înfăptui reformele (cea electorală și exproprierea). Arhiepiscopul Netzhammer de la București s-ar fi purtat foarte bine; s-ar fi dus singur la Viena anul trecut spre a scăpa tronul și ar fi intervenit în repetate rânduri pentru a păstra Dobrogea României. Cere ca

Apoi la frații Brătianu. Ionel și Vintilă se leagă de cele ce am comunicat în privința Banatului și a Dobrogei. Le răspund că era datoria mea să le spun cinstit părerea cercurilor conducătoare din Occident și chipul cel mai potrivit de acțiune ce credeam că trebuie să se adopte la Congresul de pace. Ei cer ca la 28 noiembrie la Cernăuți și la 1 decembrie la Alba Iulia, unde se vor proclama uniunile Bucovinei și a Transilvaniei cu România, să se trimită avioane franceze. Mai cer trimiterea unei comisiuni de control la Arad, pen-

Sosirea generalului Franchet d'Espérey la București în 1918

În p. 3: autorul Mărturisirilor în uniformă de colonel în 1921

Noaptea dorm la Adina Știrbey. Dorm, e un fel de a vorbi, pentru că sosesc târziu și stau până aproape de zorile zilei următoare de vorbă cu ea și cu d-rul Slătineanu.

25 noiembrie. Poftit am lua cafeaua cu familia regală la reședința reginei, sunt din nou copleșit de întrebări. După cafea, regele mă ia cu dânsul într-un salon de jos, unde avem o foarte lungă convorbire. Îi transmit cele cu care fusesem însărcinat de Berthelot. Într-un lung monolog, regele îmi spune ce

Berthelot să intervină ca cei 20 000 de români aflați cu generalul Boeru la Viena să fie aduși în Ardeal. Vorbește în chip măgulitor de prințul Alexandru al Serbiei și lasă să se întrevadă că o înrudire cu acesta nu i-ar displace. Vorbește de generali aliați cărora va conferi Ordinul „Mihai Viteazul”.

Merg apoi la Președinția Consiliului de Miniștri, unde raportez generalului Coandă despre cele din București. Discuție cu dânsul asupra organizării intrării în București.

tru a supraveghea chipul cum se execută retragerea nemților.

Ionel îmi vorbește de foarte calduroasa telegramă a lui Clemenceau către dânsul și de un raport telegrafic al lui C. Crețeanu, arătând că Take Ionescu se duce la Londra spre a cere guvernului englez ca el și Comitetul național din Paris să fie considerați ca intermediarii obligatorii între guvernele Antantei și guvernul român. Crețeanu adaogă că cererea este absurdă. Brătianu mai spune că

în Banat, sârbii silesc pe români să le presteze jurământ, ceea ce a adus protestări din partea Comitetului național român.

Dejunez la B. Știrbey. Arată greutățile ce s-au avut, „mișelii lui Averescu”, „cutezanța lui Marghiloman” și insistă asupra faptului că regele n-a ratificat tratatul de la București. Se plânge de atitudinea lui de Belloy. Numai Brătianu poate, după dânsul, asigura un guvern tare.

Apoi stau de vorbă cu N. Mișu, căruia îi spun cele văzute și auzite la Londra. Va cere (și Brătianu e de acord)

aceea din nou, îmi spun că, în chestia Cadrilaterului, românii nu sunt ireductibili dar sunt foarte mâhniți că se pare a se fi hotărât de această chestiune fără a ne fi întrebat. Brătianu spune că în orice caz nu va ceda Turtucaia, ca amintire istorică și pentru că acolo populația e românească. Va numi prefectii de Caliacra și Durostor spre a arăta că legalmente această parte ne aparține.

El mă întreabă de ce nu s-au făcut la București mai multe arestări de persoane care s-au compromis cu ocupații străine. Îi explic că la

decât în trecut. Îmi face o scurtă dare de seamă asupra administrației averii copiilor pe care a condus-o foarte bine.

Cu Fotin Enescu vorbesc de nevoia proviziilor ce s-au cerut de la Aliați.

Măncăm seara la G. Balș, unde familia vrea să cunoască detalii despre copii.

Seara, înainte de plecare, Ballif îmi aduce fotografia reginei, pe care este următorul autograf al ei:

„Colonel Rosetti to one who has served King and Country both bravely and well” (Colonelului Rosetti,

Cortegiul regal la intrarea în București la 1 decembrie 1918

ca să merg ca atașat militar la Londra, unde socotesc și eu că aș fi mai de folos. Saint-Aulaire îmi spune (după expunerea mea) că nu știa că Berthelot are depline puteri pentru Rusia meridională. Expune ce a fost în țară. Crede și el în nevoia unui guvern Brătianu și adăugă că a refuzat să satisfacă cererea ce i-a făcut o delegație conservatoare de a opune un veto unui guvern Brătianu, căci acesta a arătat prin fapte că e de partea înțelegerii. Atât el cât și Brătianu, pe care-l văd după

început nu aveam acolo destule forțe, că a trebuit să se procedeze cu tact și că Berthelot nu putea și nu trebuia să facă acte de guvernământ, ci numai să asigure ordinea publică.

Regele mă recheamă și-mi spune că intrarea în București, pentru care hotărâște oarecare detalii, va avea loc sâmbătă. Îmi mai spune că vrea să reintru în cadrele active ale armatei. Îi răspund că o vreau și eu, dar cu forme legale; aprobă.

Petrec câteva clipe cu E.O. Ballif, pe care nu-l văzusem

unui care a slujit regelui și țării cu bravură și bine).

Apoi plec cu trenul înapoi spre București. Călătoria ține 44 de ore, sosind acolo în ziua de 27 noiembrie, ora 18. Lucrez cu Corbescu și apoi plec cu Landrot la Giurgiu, unde raportez generalului despre cele ce am făcut la Iași, despre multe din care era la curent prin generalul Prezan, ce fusese alaltăieri în Giurgiu.

Mi se spune: 1) Că generalul Franchet d'Esperey a făcut o nouă prostie, impunând numai retragerea trupelor

bulgare din Dobrogea nu și a autorităților lor. Berthelot a telegrafiat imediat lui Clemenceau arătând că asta nu se poate. 2) Generalul Berthelot e scos de sub comanda lui Franchet d'Esperey. 3) Pe baza unui ordin al mareșalului Foch, Caput a fost trimis la Sinaia să pună în vedere delegaților nemți că ostașii germani ce n-au evacuat încă România și Ungaria trebuiesc să se constituie prizonieri.

28 noiembrie. Plec la București, unde se va instala Cartierul general al lui Berthelot, a cărui armată urmează să fie alcătuită de acum înainte din trei divizii franceze, trei divizii grecești și — în gândul lui Berthelot — din ce trupe vom da noi.

Scoaterea de sub comanda lui Berthelot a Diviziei 26 engleze a avut drept urmare un ordin de la Londra ca această divizie să nu treacă Dunărea. De fapt nu trecuse Dunărea decât o unitate de geniu care a construit pe Argeș, la Copăceni, un pod improvizat ce ne-a îngăduit astfel să scurțăm mult durata mersului de la Giurgiu la București.

A fost nevoie de intervenția telegrafică a reginei la regele George V spre a se îngădui ca Statul major al Diviziei 26 engleză și un batalion din Devonshire Regiment să fie autorizate a intra odată cu trupele franco-române și în capul lor la București, la 1 decembrie.

29 noiembrie. Generalul vede pe generalul Cerbacef, fostul comandant al trupelor rusești din Moldova și-i spune să se pună la dispoziția generalului d'Anselme (comandantul corpului de 3 divizii franceze) pentru viitoarele operațiuni în Rusia. El n-are nici o încredere în ruși dar vrea să se servească de ei. Îmi destăinuiește planul său care este ca cu nouă divizii franco-române (încă de la 8 noiembrie transmisesem la Iași cererea de a se mobiliza, la diviziile ce n-ar avea artilerie, brigăzile de infanterie — se cereau de francezi 6 —, care să fie încorporate în diviziile franceze și engleze a

căror infanterie ar fi redusă prin demobilizare. Foarte cumînți cei de la Iași nu au spus nu, dar nu au dat asemenea brigăzi, pentru motivele ce arăt mai jos că le avea Brătianu), trei divizii grecești și ce unități rusești s-ar putea forma și în legătură cu armatele rusești ce vor opera în Vest, Nord-Vest, Est și Sud, să încercuiască pe bolșevici.

30 noiembrie. Generalul cere la Paris, ca diviziile ce vor opera în Rusia să fie în special bine echipate și să i se deie și tancuri.

Generalul englez Ross, un bătrân cu părul alb ca zăpada încadrând o față tânără, venind din Dobrogea, spune că e nevoie ca autoritățile românești să meargă mai repede acolo.

Brătianu îmi spune că în chestiunea Banatului e ireductibil. Îi spun că trebuie să se înțeleagă cu sânșii; el răspunde că cu dânsii nu e de înțeles. De asemenea îmi spune că nu vrea să coopereze la operațiile din Rusia până ce nu i se va garanta Basarabia și executarea întocmai a convențiilor din august 1916. Mai târziu mi-a lămurit că nu vrea deloc ca trupele românești să lupte în Rusia, spre a nu da loc în viitor la cauze de „rancune” rusești în contra noastră. Și a avut dreptate. Franța și Anglia erau puteri mari, iar Grecia era departe, pe când noi eram vecini cu rușii și meniți a rămâne vecinii lor.

1 decembrie 1918. Intrarea triumfală a regelui, reginei și a trupelor anglo-franco-române în Capitală. Defilare. Tedeum la Mitropolie (la care împiedic pe mitropolitul primat Conon să ieie parte din cauza purtării lui în timpul ocupației). Entuziasm ce nu se poate descrie. Sunt adânc emoționați de această zi care înfățișează — și prin voturile de la Cernăuți și de la Alba Iulia — realizarea aspirațiilor noastre, pentru care am suferit și jertfit atâtea. Seara masă la Palat. Regele ține o minunată cuvântare, în care, după ce aduce cuvenitul omagiu ostașilor și țării, spune: „Când am primit moș-

tenirea întemeietorului României moderne, am făgăduit, în fața reprezentanților națiunii, că voi fi un bun român. Cred că mi-am ținut cuvântul. Împrejurările au fost grele, dar strălucită e răsplata și azi pot spune cu fruntea senină, în fața lui Dumnezeu și în fața poporului meu: conștiința mi-e curată”.

După intrarea solemnă în București, am continuat a face parte din misiunea Berthelot până ce s-au făcut formele legale de reîntregire în armata română, rămânând apoi ca ofițer de legătură până la plecarea la Londra.

Rostul meu a fost:

— de a netezi terenul în relațiile dintre misiunea Berthelot și autoritățile românești, relații care au fost aproape totdeauna cât se poate de bune,

— de a înfățișa generalului Berthelot, succesoriului său generalul Graziani și celorlalți șefi militari sau camarazi aliați, punctul de vedere românesc în numeroasele chestiuni ce se prezentau zilnic și în special următoarele:

— refuzul Aliaților de a mai recunoaște ca valide convențiunile din august 1916 și ca atare greutăți pentru evacuarea totală a Dobrogei de către bulgari, greutăți în privința Banatului și altele în privința graniței apusene a Transilvaniei,

— dorința onora dintre Aliați de a ne face să participăm la un război contra bolșevicilor, participare la care Brătianu se opunea, deși nu fățîș,

— de a ușura sarcinile ce ne reveneau prin prezența de trupe aliate pe teritoriul nostru,

— de a căpăta de la Aliați hrană și îmbrăcăminte pentru populația civilă și armament și echipament pentru armată,

— de a informa amicii și cunoscuții din Occident despre realitatea situației de la noi, despre drepturile noastre și despre erorile ce se făceau în dauna noastră.

În general vorbind, nu pot decât să mă laud de bunăvoință ce am întâlnit la toți

cei cu care am avut de a face și dacă deseori nu am obținut tot ce era de datoria mea să cer, refuzul sau neîndeplinirea cererii erau făcute cu o desăvârșită urbanitate, ceea ce-mi îngăduia să revin cu cererea de mai multe ori.

Punctele de vedere de la care am pornit mereu, puncte de vedere ce au fost de altfel ale lui Ion I.C. Brătianu, erau următoarele:

Realizarea întregirii neamului.

Validitatea convențiilor din august 1916.

Interesul european în general, și al Angliei și Franței în special, ca la gurile Dunărei să existe un stat destul de puternic spre a asigura ordinea și pacea.

Ce și cum s-a realizat sau nu s-a realizat din acest program se va vedea din următoarele note zilnice.

Neputând încălzi casa mea, am locuit câțiva timp în palatul Știrbey și apoi în Hotelul Athénée Palace.

Primăvara a locuit la mine generalul Berthelot care trebuie să părăsească casa Florescu (azi casa Burileanu), al cărui proprietari se întorseseră.

După plecarea lui Berthelot, m-am mutat acasă. Pentru generalul Graziani s-a rechiționat o altă casă.

2 decembrie. I.I.C. Brătianu îmi dă numărul din 6/19 noiembrie al *Monitoriului Oficial* în care sunt publicate decretul pentru dizolvarea parlamentului Marghiloman și pentru anularea lucrărilor efectuate de adunările dizolvate. Pe margine, Brătianu a scris că în ceea ce privește evreii (cărora tratatul din București le dăduse drepturi politice, ce se anulau prin decretul nr. 3273 din 5/18 noiembrie): „se impune o nouă hotărâre din inițiativă românească, care să dea drepturi tuturor celor născuți în țară din părinți care nu erau supuși străini și nu au avut o purtare dăunătoare în timpul războiului”. Aceasta ar trebui făcut cât mai repede.

Lungă convorbire cu N. Mișu (despre care, seara, B. Știrbey îmi spune că a fost

de un mare ajutor toată vara). Îi fac o dare de seamă despre cele ce am constatat în Anglia. Spune că viitorul guvern Brătianu se va pune la congresul de pace pe baza respectării integrale a convențiilor din august 1916.

Fac cerere de reîncetățenire și de reintegrare în cadrele armatei active.

3 decembrie. După cererea lui Brătianu, obțin de la Berthelot trimiterea unui ofițer francez la Chișinău, cu misiunea de a spune tuturor că orice agitație e zadarnică, căci Basarabia rămâne a României.

Dejun oferit de prințul Carol și de vânătorii de munte misiunii Berthelot; seara masă dată de generalul Berthelot la Hotelul „Bulevard”. Peste tot mare cordialitate.

Marele Cartier General numește pe colonelul T. Dumitrescu ca agent de legătură pe lângă misiunea Berthelot. Rostul meu desființându-se prin aceasta, cer a mi se clarifica situația. Berthelot este de părere să mă duc la Londra și Paris ca atașat militar. Brătianu vrea absolut ca să rămân pe lângă Berthelot. Eu aș vrea să plec, căci simt că la Marele Cartier și chiar de către Brătianu sunt socotit ca fiind prea influențat de francezi. Revenindu-se asupra atașării lui T. Dumitrescu, am rămas ca ofițer de legătură, cum am rămas și după ce am fost reintegrat în armata română.

4 decembrie. Mare zarvă în oraș pentru că generalul Berthelot a declarat că nu va asista și că nu îngăduie ca ofițerii francezi să fie față la serbări la care ar lua parte foștii miniștri marghilomaniști sau persoane care au avut o atitudine antiromânească. De asemenea a interzis să se facă cunoștință și să se frecventeze persoane ca d-nele Marthe Bibescu, Marie Nicolle Darvari, Eva Strat și alte. Cu toate insistențele lui G.V. Bibescu, ale generalului

L. Mavrocordat și a altora, generalul a rămas ferm și nu s-a depărtat de linia adoptată.

Sir C. Barclay îmi spune că e convins că Marghiloman și-a făcut datoria în primele trei luni ale guvernării sale. Apoi...

Seara dau o masă și o serată la Hotel „Bulevard” cu scopul de a face ca ofițerii aliați să cunoască cât mai multă lume românească. Generalul Chrétien, prezent, îmi spune că a început să se convingă că aveam dreptate în cele ce spuneam despre bulgari și se plângă grozav de reaua lor credință.

5 decembrie. Dejun la Legația Franței, în cinsta regelui și a reginei; minunată cu-vântare a lui Saint-Aulaire, frumos, inimos și admirabil citit.

Generalul Berthelot do-rește să se publice un comunicat în ziare desmintind zvonurile tendențioase răspândite în oraș de românii ale căror idei au fost înfrânte și de averescani.

Seara reprezentație de gală la Teatrul Național. D-ra Ventura recitează minunat de bine *Marseille*. Marghiloman și ai lui fiind convingși (? siliți) să nu asiste, Berthelot și toți șefii aliați sunt prezenți la reprezentație. Se ridică de asemenea interdicția pentru ofițerii aliați de a fi prezenți. ■

În episodul viitor, alte pagini din relatările inedite ale generalului R.R. Rosetti: **Marghiloman se destăinuie • Soldații socialiști francezi așteaptă... triumful socialismului în România • Brătianu nu dă internele din mână • Cu Berthelot în Banat, Crișana și Ardeal • Lacrimi în ochii șefului Misiunii militare franceze**

LENIN CONTRA REGELUI FERDINAND

MARIAN ȘTEFAN, FLORIAN TĂNĂȘESCU

Cetățeni români arestați de bolșevici și ținuti ca ostateci în închisoarea din Odessa

● Bolșevicii terorizează Iași ● Agentul serviciilor secrete engleze ● Colonelul Muraviov este colonelul Muraviov ● Comandoul bolșevic de la Chilia Nouă ● Bijuterii sau arginții trădării ● Petecul de pânză din căptușeala hainei ● Clemența celor trădați ● Stalin-Bujor: un dialog necunoscut, dar pe muchie de cuțit

Comisarul Roșal a sosit la Iași, însoțit de o echipă specială, având misiunea să-l aresteze pe generalul Șcerbacev, comandantul

trupelor ruse de pe frontul din Moldova, după care, preluând comanda acestor trupe, să ocupe Iași, să-l aresteze pe regele

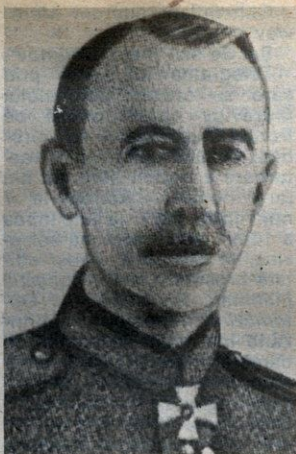
Ferdinand și în acest fel să dea semnalul revoluției bolșevice în România. Despre cele petrecute la Iași am prezentat în numărul trecut două variante, datorate fiului generalului Șcerbacev și lui Nicolae Iorga, ambii aflați atunci în acel oraș. Există, desigur, și alte variante, între care a lui Constantin Kirițescu, în Istoria războiului pentru întregirea României, ediția a III-a, vol. II, pp. 205-207, București, 1989, din care spicăm câteva pasaje: „Centrul agitațiilor rusești din Moldova era tabăra de la Socola. Aici, în partea de sud a Iașilor, rușii construiseră o gară, numeroase barăci și o mulțime de linii de garaj, unde erau imense depozite de materiale și muniții ale armatei ruse. Tabăra era ocupată de o brigadă de trupe de căi ferate rusești — peste 3 000 de oameni —, și, ca punct central al traficului militar rus, era vizitată de toți agitatorii ce veneau din Rusia. Trenurile ce soseau de la Odessa prin Chișinău aduceau uneori chiar grupuri importante de soldați bolșevici...” În acest context și-a făcut apariția și comisarul Roșal cu oamenii săi, având misiunile amintite mai sus. După încercarea de arestare a lui Șcerbacev, C. Kirițescu apreciază că acest eveniment a pus „vârful tuturor agitațiilor. Șcerbacev se adresă guvernului român, cerându-i în scris, cu multă insistență, să pună capăt situației intolerabile și să spargă clubul bolșevic de la Socola, ocupând gara și dezarmând trupele de acolo... Miniștrii Antantei [la Iași] se raliară lui Șcerbacev și cerură guvernului român să-i dea

PAGINI

de istorie descifrată

concursul. Situația era extrem de gravă. Era vorba nici mai mult nici mai puțin decât de deschiderea oficială a ostilităților împotriva armatelor guvernului sovietic... Situația nu mai permitea însă nici o târăgăneală. Dinspre vest se anunța apropierea de bande răzvrătite din ce în ce mai numeroase, care se îndreptau asupra lașilor. De la est, se anunța plecarea a două batalioane bolșevice de la Odessa cu destinația Socola. Comandantul român al garnizoanei lași surprinsese în ajun trupele de la Socola instalând pe dealul Aroneanu baterii de tunuri îndreptate asupra lașilor, și oprise autocamioanele care le transportau muniții. Intenția atacării lașilor era deci vădită. Pe de altă parte, șefii misiunilor aliate presau stăruitor guvernul să ia hotărârea cea gravă, în interesul Antantei, a cărei întregă situație politică și militară în Orient ar fi fost compromisă prin reușita loviturii proiectată de bolșevici. La patru dimineața, dramaticul Consiliu [de Miniștri] luă sfârșit. Brătianu anunță regelui hotărârea de a ataca și dezarma pe ruși...

În sfârșit, regina Maria, în Povestea vieții mele (vol. III), la data de 21 decembrie, notează: „Seara când ne întoarcem de la o reprezentație teatrală, a cerut să mă vadă Loycock, de la serviciul englez de informații secrete. Mi-aducea vești rele, între altele, aceea că sunt niște ruși care vor să vină la lași ca să ucidă pe rege și pe cei doi fii ai săi [Carol și Nicolae]. Mi-a dat să citesc scrisorile primite de la agentul lui din Rusia. Urâte vești!”

Misiunea lui Roșal la Iași avea un obiectiv precis: arestarea generalului Șerbacev...

Stafia Kominternului

Eșecul lui Roșal nu i-a descurajat pe bolșevicii intransigenți. „Revoluția continuă”, deviza sub care acționau, i-a împins spre noi acte, mai ales că evoluția evenimentelor din Basarabia spre unirea cu România sporise gradul de preocupare a regimului bolșevic. M.Gh. Bujor, unul dintre principalii autori ai planului de înlăturare a rege-

... și a regelui Ferdinand I, ceea ce ar fi permis extinderea marelui bolșevic și asupra României

lui Ferdinand, consemna: „Centrul revoluționar român de la Odessa a sărit plin de indignare împotriva acestor acte banditești ale regimului oligarhic de la Iași. La una din întrunirile convocate cu această ocazie în localul gărzii roșii [din Odessa] au fost înfierate crimele comise de oligarhia românească. Mulțimea arăta în mulțimea votată [cu acel prilej] că „va răzbuna pe revoluționarii ruși uciși prin ordinul oligarhiei pentru că au ridicat glasul în favoarea truțiilor muncitorilor, soldați și țărani...”

Cam în același timp, la Iași, în cercuri intime regelui, se discuta despre faptul că la reședința regală fusese dezamorsată o bombă pusă de bolșevici, iar în apropierea graniței cu România se produceau alte „mișcări” periculoase, ziarele din Petersburg începând să strecoare „câte ceva” în legătură cu evenimentele petrecute la Socola. Pentru prima dată se vorbea despre faptul că „unii comitari” primiseră dispoziție în legătură cu „arestarea și aducerea la Petrograd a regelui României”.

Pentru a spori confuzia, la Odessa și în împrejurimi au fost puse în circulație zvonuri despre arestarea regelui Ferdinand, iar gazeta *Lupta* din 19 ianuarie 1918, scria: „Un marinăr rus sosit de la Chilia a adus alaltăieri știrea că lașul a fost cucerit de trupe ruso-române și că cei doi criminali, Ferdinand și Brătianu, au fost arestați”.

Propaganda antiromânească a fost cuplată cu noi încercări de înlăturare a regalității în România. Afirmatia lui Bujor este cât se poate de explicită: „Dacă încă nu putem vedea rezultatul mișcării noastre de a detrona pe M.S. Regele și a întroniza republica socialistă în țară, nu trebuie să ne descurajăm”. Și nici nu s-a descurajat, din moment ce la 4 ianuarie 1918, la Chilia sosise un grup desemnat de Bujor și Racovski, compus, între alții, din V. Popovici, Gh. Stroici și Dik-Dicescu, care aveau aceeași misiune ca și Roșal — „de-

tronarea regelui Ferdinand I, desființarea clasei burgheze și înființarea republicii sovietice românești".

În acest context a fost dat și ordinul lui Lenin către colonelul Muraviov de a acționa pe frontul basarabean, iar Troțki amenința: „Se apropie ora sfârșitului puterii monarhice care era un mijloc de exploatare a poporului. România va fi o republică a muncitorilor și țăranilor".

Dar cine era colonelul Muraviov?

Aflăm răspunsul în *Univer-sul* din 16 februarie 1928, când cunoscutul ziarist Seisănu scria: „Pe la începutul lunii februarie [1918], aflându-mă la Iași, am fost informat din diferite surse, mai cu seamă rusești, că s-a organizat o armată revoluționară în Ucraina, împotriva României, sub comanda unui oarecare colonel Muraviov... Numele acesta nu-mi era necunoscut. Se vorbea în Iași mai înainte că s-ar forma o armată rusă în împrejurimile Kievului, partizană a Alianțelor, sub conducerea unui colonel cu același nume: Muraviov... În adevăr, colonelul Muraviov, din ordinul guvernului sovietic, organizează trupe împotriva României și un «colegiu de război antiromân» s-a constituit, din care face parte și Mihail Gheorghiu zis Bujor...". În continuare, Seisănu reproducea ordinul de zi dat de Muraviov, citând gazeta *Lupta*, nr. 67, din 21 februarie 1918:

„Art. 1. Următor ordinului Consiliului Comisariilor poporului și Rumcerodului, cu începere de azi iau comanda-mentul suprem asupra armatei revoluționare, operând împotriva României.

Art. 2. Invit pe toți care au cinstea și bărbăția să apere granițele Rusiei Federative și să dea o lecție vrăjmașului care și-a permis să se amestece în treburile noastre lăuntrice.

Art. 3. Toate unitățile aflate în părțile ocupate de România să încerce cu armele în mână a se uni cu armatele revoluționare din Rusia.

Comandant suprem Mura-viov;

Șef de stat major Smirnov".

Telegrama lui Lenin prin care se ordona colonelului Muraviov să acționeze pe frontul basarabean se corobora cu alte tentative de răsturnare a ordinii de drept din țara noastră. Astfel, la 7 noiembrie 1927, la împlinirea a 10 ani de la revoluția bolșevică, la Moscova a fost editată broșura *X ani. Publicație închinată Revoluției din Octombrie/7 noiembrie*, cuprinzând mai multe însemnări cu caracter memorialistic, semnate, între alții, de Al. Dobrogeanu-Gherea, Al. Nicolau, I. Luceanu și Al. Bădulescu. Cîtăm din această culegere: „La 16 ianuarie [1918] Comitetul revoluționar român a adresat o proclamație către muncitorii, țăranii și soldații din România, ... îndemnându-i să ridice armele contra stăpînitorilor... și să termine [acțiunea lor] cu transformarea României într-o republică sovietică".

Serviciile de contrainformații ale statului român dețineau de altfel date despre faptul că M.Gh. Bujor a incitat permanent guvernul bolșevic să trimită „agenții cei mai încercați pentru pregătirea revoluției în România, detronarea regelui Ferdinand și introducerea republicii sovietice". În orice caz, pentru maximaliștii români de la Odessa, în vara anului 1918, prioritară în orientarea lor era ideea că „lupta de clasă imbracă și în România adevărată ei formă: războiul". Expunându-se această convingere, M.Gh. Bujor afirma răspicat: „Țărănimea română săracă și asuprită, muncitorii, poporul de jos nu vor căpăta libertatea decât ridicându-se și dărâmand acest regim, punând mîna pe putere, organizând guvernul sovietelor de muncitori, țărani și soldați, întemeind în locul regatului regelui Ferdinand de Hohenzollern, republica socialistă sovietică România".

Clandestin în propria-i țară

Și iată că, tocmai în acele momente avea să intre în scenă și Kominternul, organism de tristă amintire, ale cărui caracter și obiective le sunt cunoscute cititorilor noștri dintr-un articol publicat nu de mult în paginile *Magazinului istoric* (nr. 78/1990 și 2/1991).

Decepcionat de atâtea nereușite, în 1919, M.Gh. Bujor s-a înregimentat în marea armată a Kominternului. Trecearea lui în rândurile acestei adevărate coloane a cincea bolșevice s-ar fi putut să se producă și la sugestia lui Racovski, care, fără nici un temei, pretindea că reprezintă interesele Partidului Socialist din România în cadrul Kominternului. Mandatul de reprezentare înmănat lui M.Gh. Bujor era contrasemnat de Racovski și suna astfel: „Internaționala Comunistă, Biroul de Sud, Harkov, 28 martie 1919. Tovarășul Bujor este desemnat ca reprezentant al Internaționalei Comuniste în România. Secretar Jacques Sadoul. Membru delegat C. Racovski". În strînsă relație trebuie înțeleasă și scrisoarea trimisă de Bujor la sfârșitul lunii februarie biroului însărcinat cu pregătirea congresului de constituire a Kominternului, anunțat pentru începutul lunii martie 1919. Epistola semnată de Bujor se dorește un fel de îndreptar în privința aprecierii situației din România. Pe canale ușor de bănuț, la 1 martie 1919, când Kominternul nici nu... exista, Bujor primea „instrucțiuni pentru [organizarea de] soviete și organizații comuniste în țară”?

Pentru îndeplinirea acestor misiuni, în a doua parte a anului 1919 M.Gh. Bujor a trecut clandestin în România. La 20 decembrie 1919, el a trimis un amplu raport conducerii Kominternului despre situația din țară, în care descria evenimentele petrecute în urmă cu un an (13 decembrie 1918) și făcea aprecieri

privitoare la activitatea revoluționară din Ungaria și Bulgaria. Fiind redactat în limba franceză, credem că raportul a fost expediat lui J. Sadoul.

Un alt document găsit cu prilejul percheziției efectuate la locuința sa furnizează detalii despre misiunile pe care le primise cu ocazia întoarcerii sale în țară: „Sosit aici [la București] 23 decembrie fără incident... Organizez grupe comuniste și sovietice... Aranjăm depozit de arme... Comunicăți pentru Racovski, «Kamen Ripe» n-a adus nimic pentru băieții noștri. S-au incredințat bani și bijuterii partidului oficial. Sosit aici transport român Tiraspol”.

În sfârșit, un ultim document pe care Bujor a reușit să-l expedieze la Moscova înainte de arestarea sa, este informarea din 13 martie 1920, din care cităm: „Cum am sosit în București am muncit pentru a pune chestiunea afilierii la ordinea zilei în ziarul Partidului Socialist ca și în secții. Observație generală: marea majoritate a masei organizate a muncitorilor era trup și suflet, chiar și înainte de propaganda noastră, pentru Internaționala a III-a, cu tot sensul adânc și revoluționar pe care îl comportă o astfel de afiliere. Numai oficialitatea partidului și chiar aceia pe care în Rusia îi credeam de stânga, sovăie, tergiversează sau luptă împotriva afilierii. Am avut câteva întrevederi cu Comitetul Executiv al partidului și mi-am putut da seama personal de aceasta. Acum muncim pentru a organiza în secții, cu delegații muncitorilor din fabrici, grupuri comuniste care vor avea sarcina de a împinge oficialitatea partidului spre stânga, s-o răstoarne sau, la nevoie, să constituie un partid comunist. Am început-o la secțiunea București”.

La 19 martie 1920, în timp ce trecea pe Calea Victoriei, Bujor a fost arestat de agenți ai Siguranței. În căptușeala hainei sale a fost găsit un petic de pânză pe care fusese imprimată imputernicirea primită din partea Kominternului, iar la percheziția domici-

liară s-au depistat manifeste, broșuri și alte imprimate de propagandă comunistă, dar și... bijuterii provenind din tezaurul României deșurată de Moscova și căruia autoritățile sovietice îi găsiseră în sfârșit o utilizare „în interesul poporului român”.

În ordonanța definitivă a procesului care i-a fost intențat cităm: „Cel dintâi care intră în țară în împrejurări cunoscute [adică în mod clandestin] este Bujor. Rapoartele lui trimise peste Nistru în ianuarie 1920 dau speranță conducătorilor Rusiei sovietice că România, prin elementele socialiste ce aveau conducerea partidului în țară, ar adera la mișcarea revoluționară rusă și că, la momentul oportun, în urma unei pregătiri din timp, s-ar putea da lovitura de grație. La 19 martie 1920, Bujor este prins...”

Ce oferă Moscova în schimbul lui Bujor?

Procesul a început în ziua de 4 mai 1920 și a durat cinci zile. Deși Bujor se apăra inteligent și calm (au recunoscut-o chiar acuzatorii), probele administrate erau zdrobitoare. În ziua de 8 mai 1920, tribunalul l-a condamnat la închisoare pe viață. Sentința a provocat emoții în rândul unora dintre socialiștii și democrații din țara noastră, care au inițiat o campanie pentru grațierea lui. Ea s-a conjugat cu unele acțiuni organizate în străinătate pe baza unor sugestii venite fie din partea unor socialiști și comuniști din România, fie din diferite sfere kominterniste. De altfel, în anii 1926-1928, Sovietele au făcut public interesul lor față de Bujor, organizând o adevărată lăcităție, avansând diverse propuneri autorităților române în vederea eliberării lui Bujor. La 20 iulie 1926, trimisul plenipotențiar al Suediei la București, V. Haidenstrom, a primit o scrisoare

din Moscova, semnată Aralov, funcționar la Comisariatul pentru afaceri externe, solicitându-l să medieze problema eliberării celui condamnat. Sovieticii propuneau, în schimbul eliberării lui Bujor, să asigure repatrierea celor doi soferi ai fostei Legații române din Petrograd, aflați în detenție în Uniunea Sovietică. Tot în 1926, au propus în schimbul lui Bujor predarea Arhivei Bibliotecii Academiei Române, aflată la Kremlin. Mai mult, dacă această ofertă ar părea neconcludentă, partea sovietică se arăta dispusă s-o suplimenteze cu „repatrierea tuturor prizonierilor români” care mai existau pe teritoriul statului sovietic.

Autoritățile din București au refuzat orice compromis. Atunci, cum aflăm dintr-o notă a serviciilor de informații românești, „din Rusia și anume de la Harkov, s-au trimis aici unor fruntași comuniști niște scrisori prin care sunt solicitați să facă orice eforturi pentru a înlesni evadarea condamnatului M. Gheorghiu-Bujor, aflat în penitenciarul Doftana, și a-l trece în Rusia...”

Bineînțeles, după tipicul kominternist, campania pentru eliberarea lui Bujor a fost însoțită de virulente atacuri la adresa României, acuzată de intoleranță și încălcarea celor mai elementare drepturi și libertăți cetățenești, eludarea normelor democrației etc., etc.

Pe un astfel de fundal tensionat, sigur că a făcut senzație știrea că Consiliul de război al Corpului 4 armată a înaintat formele de trimitere în judecată a patru socialiști români — Cristian Racovski, M.Gh. Bujor, Al. Nicolau și Al. Dobrogeanu-Gherea. Inspectoratul General de Poliție și Siguranță lași motiva ministerului de resort că întârzierea punerii pe rol a acestui caz s-a datorat faptului că Consiliul de război al Corpului 4 a avut în studiu un număr prea mare de dosare și că de „aproape 10 ani se cercetează pe rând fiecare afaceri și se decide dacă

este caz de clasare sau de trimitere în judecată a persoanelor puse sub inculpare... Există și Dosarul 3 129/1917 repartizat în cercetarea d-lui căpitan Balușescu, substituit comisar regal. Acest dosar privește pe numiții Mihail Gheorghiu zis Bujor, dr. Cristian Racovski, Alexandru Dobrogeanu-Gherea și Al. Nicolau, puși sub inculpare în baza art. 76 și 78 cod penal, pentru faptul că prin acțiunea lor au îndemnat populația să surpe forma de guvernământ și prin mijloace răzvrătitoare au atărat pe locuitori contra autorității M.S. Regelui.

Instrucția afacerii și judecarea procesului, din motivele arătate mai sus, abia acum pornește pe cale normală.

Documentul din care am citat poartă data de 26 ianuarie 1927, dar presa n-a recepționat știrea despre noul proces decât la 17 februarie, când *Lumea* scria sub titlul *Procesul d-rului Racovski: „La Consiliul de război al Corpului 4 armată urmează să se judece un proces interesant. E vorba de cazul cunoscutilor comuniști dr. Nicolai [sic!] Racovski, actualmente ministrul Sovietelor în capitala Franței, Alexandru Dobrogeanu-Gherea și fostul locotenent de rezervă Mihail Bujor. Toți aceștia sunt acuzați că au atentat la viața M.S. Regelui și au încercat uzurparea formei de guvernământ. Toate acestea prin acțiuni subversive... Când se afla în țară, dr. Racovski cunoscând diferite orașe și complota cu partizanii [săi] în contra siguranței statului...”*

Din rațiuni politice, până la urmă procesul nu a mai fost deschis. Dar dacă în 1927 procesul a fost oprit, tot în 1927 a avut loc un nou schimb de note între guvernele român și sovietic pe chestiunea eliberării lui Bujor, rămas și acesta fără finalitate...

Stalin între reproșuri și admirație

Cu aceste vânzoleli am putea considera ca încheiată întreaga afacere. Cu trecerea anilor, „cazul Bujor” a căpatat însă noi valențe, fiind deplasat treptat-treptat pe terenul umanului. Personalități politice din țară și străinătate, între care Pan Halippa, C. Stere, dr. N. Lupu, dr. L. Gheerter, O. Bauer (fost cancelar al Germaniei), Ströbel (deputat în Reichstag), Scheidemann (fost prim-ministru al Germaniei) și alți oameni politici, avocați, scriitori și publiciști din S.U.A., Belgia, Franța etc., societăți și asociații au susținut prin diferite mijloace o îndelungată campanie pentru eliberarea lui Bujor. În februarie 1928, la Iași s-a constituit un comitet pentru amnistiere, iar la București, Turnu Severin, Râmnicul Vâlcea și în alte localități s-au ținut întruniri în favoarea eliberării celui închis. *Izvestia* a publicat și ea un ciclu de articole despre viața lui Bujor în detenție. Civil Liberty Union, Liga evreilor români din S.U.A., ziare din această țară — *Tribune*, *Oakland Tribune*, *San Francisco Examiner* — s-au pronunțat în favoarea eliberării lui Bujor. Toate acestea au avut ca efect reducerea succesivă a pedepsei inițiale (în 1929 i s-a scăzut la 20 ani muncă silnică, în 1931 i s-a diminuat la un sfert), iar în cele din urmă grațierea, prin Decretul regal din 12 iunie 1933.

Da, dar povestea lui Bujor nu s-a încheiat nici de astă dată. După o perioadă de tratament și refacere, între altele, la Spitalul „Iubirea de oameni” din București, Bujor s-a implicat din nou, dar fără succes, în politică. Dezamăgit, a început să facă demersuri în vederea unei călătorii în U.R.S.S. Autoritățile au dovedit înțelegere și i-au eliberat pașaportul, iar la sfârșitul anului 1935 a plecat în călătoria pe care o dorise atâtea. Potrivit unei note informative

din 5 noiembrie 1936, întocmită de organele de informații românești, Bujor s-a revăzut cu vechiul său prieten Racovski și a avut două convorbiri cu... Stalin. Dar mai bine să cităm din nota respectivă: „În cursul lunii februarie a.c. [1936], fruntașul socialist român Mihail Gheorghiu-Bujor a făcut o călătorie în U.R.S.S. Sosit la Moscova, Bujor a descins la domiciliul lui Racovski. Acest fapt a constituit o solidarizare a lui [Bujor] cu Racovski, care actualmente se găsește în dizgrație; [vizita la acesta] era să-l puie în conflict pe socialistul român cu autoritățile sovietice, care continuu i-au supravegheat corespondența... La Moscova, Bujor a avut întrevederi cu Stalin care i-a reproșat că a putut rezista «regimului închisorilor românești», dar că a fost câștigat de «frazologia troțkistă». Bujor a replicat, fără lingușiri, că Troțki între-adevăr face actualmente multe greșeli, dar pe creatorul armatei roșii el — personal — nu-l poate socoti cândva contrarevoluționar. După această întrevedere, Stalin s-ar fi exprimat că dacă partidul comunist rus ar avea în Comitetul Central asemenea membri, ca Bujor, leali și neoportuniști, nu ar fi neliștit niciodată de soarta Rusiei sovietice”.

Întrevederile cu Stalin — e drept — au avut loc la insistențele lui Bujor. În orice caz, călătoria în U.R.S.S., începută la 9 noiembrie 1935 și încheiată la 25 martie 1936, evidențiază un alt Bujor — un derutat și-un sceptic față de vechea sa idee privind exportul de revoluție.

După ce s-a întors în țară, autoritățile militare românești au continuat să-l supravegheze, inițiind o încercare de rechemare a lui în instanță sub invinuirea de „propagandă cu caracter subversiv”, anunțând chiar și data de 14 iunie pentru începerea noului proces la Tribunalul militar al Corpului 2 armată. Procesul a fost însă amânat succesiv, până ce a fost scos de pe rol...

Epilog nebănuît

Am lăsat pentru final măr-turia târzie a fruntaşului so-cialist, mai apoi comunist şi din nou socialist, Gheorghe Cristescu referitoare la elibe-rarea lui Bujor. Este o scri-soare din 3 mai 1969, către un prieten curios şi doritor să-afle adevărul. Să-l aflăm şi noi:

„Am primit scrisoarea ta cu întrebările referitoare la eli-berarea lui Bujor. Află că sunt basme tot ce ai auzit... Adevărul e următorul: Bujor a fost închis la Jilava şi eu m-am dus de l-am văzut prin sprijinul generalului Cos-linzchi [Koslinski]; de acolo a fost [dus] la Doftana...

În eliberarea — graţi-erea lui Bujor — meritul îl are Flu-eraş în primul rând. Şi uite cum: până la graţi-ere, s-a ce-rut reducerea pedepsei, care s-a obţinut... Flueraş era pri-eten cu Maniu, de când erau cu Transilvania sub unguri... O prietenie între aceşti doi oameni politici, unul naţional şi al doilea socialist şi naţio-nal. Bujor închis, şi venind la putere Maniu, Flueraş, care,

de când era Maniu în opozi-ţie, aducea în discuţie cazul lui Bujor, că nu are nici o vină. Maniu îi răspundea, fi-înd venit la putere, că cu oa-recare abilitate diplomatică, va vedea, fără a promite, cum stă cazul.

Rolul meu începe aici: eu eram prieten cu Grigoraş Iu-nian... Când a venit ca prim-ministru Maniu, l-a nu-mit la justiţie pe Iunian. Eu căutam printre oamenii poli-tici prieteni, să creăm simpa-tie pentru Bujor şi în partid măream acţiunea în favoarea lui Bujor, să facem agitaţie. Iunian îmi spunea că să pre-gătim o înţelegere a cazului Bujor pe lângă Maniu, şi i-am spus că Flueraş a abordat ca-zul Bujor pe lângă Maniu. Iu-nian, după discuţia cu el, mi-a declarat că e pentru o reducere a pedepsei, primul pas, apoi e posibilă şi o gra-ţi-ere. Maniu l-a întrebat pe Iunian cum stă cazul Bujor şi el, Iunian, l-a lămurit şi i-a micşorat pedeapsa... În tot timpul ţineam cu Iunian con-tactul şi Flueraş cu Maniu. La o răspântie favorabilă lui Bu-jor şi în surdină — discuţia dintre Maniu şi Iunian — au hotărât să ceară regelui a fi

graţiat, lucru care s-a şi fă-cut. Bujor a venit la partid, în str. Izvor, la sediu, unde a fost o întrunire mare. Bujor a mulţumit tuturor din partidele muncitoreşti, care se dezbi-naseră, şi întregii populaţii care au pus un cuvânt în fa-voarea graţi-erii lui. După în-trunire, a fost găzduit la noi, câţiva tovarăşi, dar era o gre-utate. Eu am luat o cameră la Hotel Dacia, ca să stea fără a se simţi umilit; i-am aranjat a mânca la birt, ce era în cu-prinsul hotelului; toate le plă-team eu.

După o lună, îmi spune Bu-jor că e zgomet mare în hotel şi nu se poate odihni... L-am mutat la Hotel Milano; acolo a stat câteva luni; era mulţu-mit; toate acestea le făceam pentru Bujor, tovarăşul Voi-tec ştia. Într-o zi îmi spune tov. Voitec să vorbim cu dr. Ghelelter să-i dea o cameră la Spitalul „Iubirea de oa-menii”, că are şi mâncare la el. Am vorbit cu dr. Ghelel-ter, care era mare suflet, şi l-a luat, şi eu am scăpat de a mai cheltui cu întreţinerea lui şi a apărut apoi o altă con-junctură mai târziu. După cum vezi, mai nimic din ce ştiri ai tu...” ■

200 000 LEI MARELE PREMIU al viitorului Concurs Magazin istoric

- Alte importante premii în bani de 50 000 lei • 75 000 lei • 100 000 lei • 150 000 lei

- În numărul viitor, 12/1993, prima serie de întrebări a noului concurs
- ESTE DARUL NOSTRU PENTRU DUMNEAVOASTRĂ, STIMAȚI CI-TITORI, CU PRILEJUL SĂRBĂTORILOR ACESTEI IERNI

- Întrebările vor fi publicate în nr. 12/1993 și 1, 2, 3/1994
- Asigurați-vă din timp primirea lor, precum și procurarea numerelor ce vă lipsesc din colecțiile 1990-1993

- Numerele apărute în acești ani 1990-1991-1992-1993 și în lunile ianu-arie-februarie-martie 1994 constituie

BIBLIOGRAFIA CONCURSULUI

- Pentru numere care vă lipsesc adresați-vă și punctului nostru de difu-zare de la sediul redacției: strada Ministerului, nr. 2, București, sector 1, telefon 615.02.00, interior 917.

PARTICIPÂND LA VIITORUL CONCURS MAGAZIN ISTORIC AVEȚI ȘANSA DE A CÂȘTIGA MARELE PREMIU ÎN VALOARE DE 200 000 lei SAU ALTE IMPORTANTE PREMII ÎN VALOARE DE

- 50 000 lei • 75 000 lei • 100 000 lei • 150 000 lei

AMINTIRILE UNUI OM LIBER

AL. IACOVACHI

Publicăm noi pagini din însemnările memorialistice inedite ale lui Al. Iacovachi (1876-1955), lucrare aflată la Cabinetul de manuscrise al Bibliotecii Academiei Române.

Sunt notații referitoare la evenimente de la sfârșitul anului 1938 și primele luni ale lui 1939, în centrul cărora se află înființarea Frontului Renașterii Naționale (15 decembrie 1938; Magazin istoric, nr. 12/1988), organizație politică unică, după ce Carol II desființase, în același an, partidele politice.

Am văzut în episodul trecut (nr. 10/1993) cum regele, la întoarcerea sa din vizita întreprinsă la Londra în noiembrie 1938, a dispus destituirea trimisului român din capitala engleză, Vasile Grigorcea. Motivele? Le vom afla urmărind paginile care urmează.

O prezentare a personalității lui Al. Iacovachi, precum și precizări privind selecția și transcrierea însemnărilor sale memorialistice inedite am publicat în nr. 3/1993 al revistei.

Am colaborat cu dl. Grigorcea în timpul când conduceam legațiunea noastră la Varșovia. Am urmărit apoi cu un viu interes cariera acestui funcționar capabil și cred că măsura care a fost luată nu este întru nimic justificată. Mai mult chiar: sunt sigur că va fi produs la Londra cea mai penibilă impresiune, căci englezii își pun cu drept cuvânt această întrebare: când s-a înșelat regele României, atunci când a trimis ca ministru pe dl. Grigorcea, pe care l-am primit ca pe un gentleman, sau în ziua când l-a rechemat, punându-l în disponibilitate, în condițiuni care permit întrebarea: cu cine a avut a face guvernul englez, cu un om cumsecade, sau cu un personaj dubios?

După întoarcerea în țară din călătoria sa la Londra, dl. Petrescu-Comnen a dat presei un comunicat în care arăta că „la cererea Majestații sale regele” avusese conversațiuni interesante cu personalități politice însemnate din lumea politică engleză. Găsesc expresiunea nepotrivită și înțeleg acum de ce dl. Grigorcea nu a găsit nici un sprijin pe lângă șeful său, atunci când la cererea ministrului Palatului, dl. Urdăreanu, de a face anume lucruri și de a observa anumite

reguli, dl. Grigorcea i-a răspuns că nu avea instrucțiuni de primit decât de la ministrul Afacerilor străine. Dar acesta nu putea să dea instrucțiuni, căci se găsea la umbra M.S. Miniștrii din ziua de astăzi sunt departe de a însemna ceea ce înaintașii lor de odinioară însemnaseră în viața noastră politică.

Motivele care au determinat hotărârea regelui sunt mai multe și constituie un dosar care a fost supus suveranului pentru a-l face a vă da sancțiuni menite să satisfacă resentimentele altora. Le voi enumera în ordinea lor cronologică.

În iulie 1937, regele s-a decis să viziteze Expoziția de la Paris. Vizita fiind terminată, regele a însărcinat Legațiunea noastră din Paris să ceară vizarea pașaportului său și al doamnei Lupescu pentru o călătorie în Anglia. Viza a fost, firește, imediat acordată.

A doua zi însă, dl. Grigorcea a fost chemat la Foreign Office și înștiințat despre următoarele: guvernul englez consideră cu o vie mulțumire vizita neoficială pe care suveranul nostru o va face în Anglia, el ține însă să atragă atențiunea celor în drept asupra faptului că — dată fiind libertatea de care presa se bucură în Anglia — el nu va

putea opri cu nimic informațiunile și aprecierile pe care presa engleză le va emite despre persoana care însoțește pe regele României.

Pentru ca să nu rămână nici o urmă scrisă despre o asemenea comunicare, dl. Grigorcea s-a dus cu avionul la Paris, pentru a informa direct și personal pe rege despre comunicarea ce i se făcuse. Regele fu vădit nemulțumit de cele ce auzea, el înregistră însă sfatul și doamna Lupescu nu s-a dus la Londra.

În iunie 1938, dl. Grigorcea vine în țară pentru a pune la cale detaliile călătoriei oficiale pe care regele Carol trebuia să o facă în Anglia, cu trei luni mai înainte, în martie 1938, vizită care fusese contramandată în urma măsurilor luate împotriva evreilor de guvernul Goga, măsuri cari produsese în Anglia o vădită nemulțumire.

Cu acest prilej regele întrebă pe dl. Grigorcea dacă este dispus să primească postul de rezident regal în Bucovina. Era un chip de a-l face să înțeleagă că prezența sa în capul Legațiunii noastre din Londra nu mai era dorită de suveran. Dl. Grigorcea nu a înțeles nuanța. El refuză postul de rezident regal în Bucovina și rugă pe rege să-i permită desăvârșirea pregăti-

rii vizitei sale de la Londra, lucru la care suveranul a consimțit „de mauvaise grâce” [în silă].

Când în cursul zilelor de 16, 17 și 18 noiembrie 1938 a fost vorba să se fixeze — conform protocolului Palatului regal din București — ca ministrul Palatului, dl. Urdăreanu, să treacă la Legațiunea României înaintea tuturor românilor cari însoțeau pe suveran, dl. Grigorcea ar fi făcut unele rezerve cari nu au convenit ministrului Palatului.

Când a fost vorba de distribuirea decorațiunilor cari au fost conferite demnitarilor români la terminarea vizitei regale, d-nul Urdăreanu a cerut să i se dea lui o decorație mai mare decât cea care fusese conferită d-lui N. Petrescu-Comnen. Or acest lucru nu se putea, deoarece protocolul Ministerului afacerilor străine englez prevede că atunci când un suveran străin este în vizită oficială la Curtea engleză și este însoțit de ministrul său de externe, să i se confere acestuia Marea Cruce a Ordinului „Sfinților Mihail și George”. Și că dacă suveranul în chestiune este însoțit de un demitar al Curții sale — în speță ministrul Palatului — să i se confere acestuia Marea Cruce a Ordinului „Victoria”, imediat inferior celui dintâi, Al. Urdăreanu credea că protocolul Ministerului afacerilor străine englez poate fi schimbat după placul său. S-a înșelat și aceasta a fost un mare cap de acuzare în contra d-lui Grigorcea.

Dl. Grigorcea mai este învinuit că soția sa nu a fost gata și coborâtă în salonul Legațiunii la momentul când începuse să sosească oaspeții. Această învinuire mi se pare plauzibilă, căci doamna Grigorcea are un caracter foarte molatec și cred că soțul ei a dus întotdeauna procesul acestei lipse de disciplină proprie, pe care francezii o numesc „nonchalance”.

Dl. Grigorcea este în fine învinuit că ar fi asigurat pe rege că guvernul englez va

înființa o ambasadă la București, lucru asupra căruia regele nu a primit nici o înștiințare oficială în timpul vizitei sale la Londra, că ar fi fost indispus de acest lucru, ceea ce nu mă miră, cu toate că rezerva observată de guvernul englez mi se pare explicabilă.

În vederea relațiilor de rudenie și prietenie care leagă Curtea Angliei de prințul regent al Iugoslaviei și de familia domnitoare a Greciei, crearea unei ambasade engleze la București ar fi implicat crearea unor alte două ambasade, una la Belgrad și alta la Atena, lucru pe care numai o minte foarte grăbită l-ar fi putut crede cu puțință.

Comunicatul oficial care a fost citit la Radio în ziua de 9 noiembrie 1938, prin care se aducea la cunoștință generală crearea unei ambasade la Paris și numirea în acest post a d-lui Tătărascu evita, sfârșind, speranța că în curând o asemenea ambasadă va fi creată și la Londra.

12 noiembrie 1938. Dl. N. Petrescu-Comnen a fost îndepărtat din postul de ministru al afacerilor străine tot din cauza nereușitei vizitei regale la Londra. Rezultatele acestei vizite au fost nule, pentru că, după cum a fost informat, vizita nu a fost pregătită nici de ministrul nostru la Londra, nici de dl. Petrescu-Comnen. Regele aștepta de la această vizită rezultate practice și anume: contractarea unui împrumut românesc pe piața engleză; făgăduința unei vizite a unei escadre engleze la Constanța, în scopul de a se arăta astfel Germaniei că România se bucură realmente de sprijinul militar al Angliei; și în fine crearea unei ambasade engleze la București și a unei ambasade românești la Londra. Nereușind asupra nici unuia din aceste puncte, regele a început prin a decapita pe dl. Grigorcea chiar în ziua înapoierii sale la București, a dispus scoaterea la pensie a d-lui Costescu Ghika, care fusese până atunci persoana grata a suveranului și în fine a dat ca secretar d-lui Petres-

cu-Comnen pe dl. Gafencu.

La ce servise deci fostului nostru ministru de externe comunicatul său memorabil în care arăta că „la umbra Majestații Sale avusese ocazia...”? Umbra regelui nu i-a servit la nimic, căci el a fost nimicit de dogoarea mâniei suveranului. E drept că regele i-a dat spre consolatie o ambasadă, care-i va servi mai mult pentru reculegere și odihnă, decât ca teatru de activitate ce s-ar fi convenit unui fost ministru de afaceri străine.

La 8 decembrie 1938, dl. George Tătărascu a fost numit ambasador al României la Paris. Guvernul francez nu a întârziat a-și da agrementul la această numire, exprimându-și mulțumirea pentru alegerea făcută de guvernul român.

Hotărârea regelui de a îndepărta pe dl. Tătărascu din guvern se datorează în special faptului că după omorârea lui Codreanu și celorlalți gardiști, dl. Tătărascu fiind întrebat de ce a întârziat cinci ani pentru a lua această măsură, a răspuns că procesul din 1933 fusese condus întocmai după dorința regelui și că sentința dată corespundea vointei lui.

Motivul invocat de dl. Tătărascu a dispăcut suveranului, care a cerut d-lui Călinescu să dea un comunicat în care se spunea că în ceea ce privește execuția petrecută în noaptea de 29-30 noiembrie, ministrul de interne își lua toată răspunderea celor petrecute în acea noapte la Jilava. Trebuie notat faptul că în ultimul timp regimul impus gardiștilor condamnați se îmbălbășea mult, atât în ceea ce privește hrana, cât și în ceea ce privește posibilitățile de comunicare cu lumea din afară.

Astfel, de pildă, profesorul Nae Ionescu fusese autorizat să părăsească lagărul de concentrare de la Brașov pentru a-și îngriji sănătatea în spitalul din acel oraș, fiind pus sub supravegherea unui sergent păzitor. Gardiștilor întemnițați la Râmnic li s-a

permis a corespunda. Astfel se explică atentatul contra profesorului Ștefănescu Goangă, rectorul Universității din Cluj, și numeroase atentate și excese întâmplătoare în Bucovina. Rezultatele negative date de regimul îmblânzit a determinat transferarea condamnaților la Jilava. În seara sosirii lor la această închisoare, li s-a dat o mâncare caldă și câte un pahar de vin, în care se puseseră un puternic narcotic. Somnul cel de veci nu a încetat să vină, în timpul căruia lt. colonel Raioviici din serviciul închisorii Jilava a executat pe prizonieri împușcându-i în tâmplă.

Comunicatul dat de dl. Călinescu a nemulțumit pe dl. Tătărescu și lăta cum s-au întâmplat lucrurile. Omorul de la Jilava impresionase adânc pe patriarhul Miron sub guvernarea căruia avuseseră loc suprimarea osândiților; el nu a încetat să ceară regului desărcinarea sa din funcțiunea de prim-ministru. Această perspectivă a redeseptat dorința d-lui Tătărescu de a redeveni șef al guvernului. Regele însă — mai ales în urma explicațiunii pe care acesta o dăse în privința sentinței dată în 1933 împotriva omorătorilor lui Duca — nu se mai gândea la dânsul pentru acest post, cu toate că candidatul invoca serviciile pe care le adusese în timpul cât prezidase guvernul liberal format după moartea lui

Duca.

Suveranul se gândea acum la dl. Călinescu, care-i adusesese netăgăduite servicii, stăpânind periculoasa mișcare a Gărzii de fier; lucru pe care regele îl recunoștea.

Prin urmare, președinte al Consiliului dl. Tătărescu nu mai era să fie; el mai avea însă încă o ambițiune: aceea de a deveni șeful partidului liberal, după retragerea d-lui Dinu Brătianu. Pentru a-și vedea cel puțin această ambițiune realizată, el imagină următoarea manifestare. Cu o săptămână înainte de dezvelirea monumentului lui Ionel Brătianu, dl. Tătărescu a redactat o scrisoare adresată șefilor fostelor organizațiuni județene liberale, prin care îi invita la un ceai care trebuia să aibă loc la el acasă, cu care prilej urma să se discute programa solemnității care a avut loc în ziua de duminică 27 noiembrie 1938.

Dl. Dinu Brătianu a socotit că tentativa d-lui Tătărescu era nepotrivită. D-sa credea că în calitate de șef al partidului liberal era singur chemat a stabili programul solemnității și a indica persoanele cari ar urma să ia cuvântul în acea zi. Mai mulți dintre șefii organizațiilor județene se alipiră cu totul punctului de vedere al d-lui Brătianu. La scrisoarea circulară pe care o primiseră, ei au răspuns d-lui Tătărescu că d-sa nu are calitate pentru

a hotărî ceva în privința inaugurării monumentului lui Ionel Brătianu și că șeful partidului liberal era singur în măsură de a o face. Ei adăugau că în aceste condițiuni nu vor lua parte la ceaiul parlamentar la care dl. Tătărescu se gândise. Acesta, profund jignit de nereușita tentativei sale de a pune mâna pe conducerea partidului liberal, a însărcinat pe șeful său de cabinet, dl. Sibiceanu, să înapoieze d-lor Niculescu-Dorobanțu și Alimănișteanu scrisorile pe care le trimisese d-lui Tătărescu, cu mențiunea că d-sa nu era dispus să le discute.

Atunci dl. Niculescu-Dorobanțu a predat la copiere în câteva zeci de exemplare a scrisorii d-sale expediată de șeful de cabinet al d-lui Tătărescu, pe care a distribuit-o prietenilor săi politici. În ziua următoare, *Viitorul*, ziar al partidului liberal, a publicat știrea că ceaiul parlamentar nu va mai avea loc.

In prezența atitudinii d-lui Tătărescu, dl. Dinu Brătianu îi face cunoscut că nu va fi autorizat să vorbească cu ocazia dezvelirii monumentului fratelui său. Dl. Tătărescu răspunde că o va face, în cazul când dl. Banu ar rosti un discurs cu această ocaziune. Dl. Banu renunță la discursul său, iar cele ce avea de spus le publică într-un interesant articol

Regele George VI și regina Mary a Angliei la Legația română din Londra

Ministrul român la Londra

al *Universului*. Astfel dl. Tătarăscu trebui să-și înfrâneze talentul oratoric și să renunțe la tentativa sa de a deveni prin surprindere șef al partidului liberal. Deci nici șef al partidului.

În asemenea condițiuni nu mai rămâne decât o singură ieșire onorabilă, aceea de a primi propunerea regelui de a deveni ambasador la Paris. La felicitările pe care i le adresau prietenii săi, dl. Tătarăscu răspundea resemnat: „M-a pus la zid, am fost nevoit să primesc”.

Dl. Tătarăscu părăsește țara hulit de partidul din care a făcut parte și pe care l-a trădat, grăbind dezorganizarea lui. El își părăsește prietenii pe cari nu-i mai poate scăpa de pușcărie (cazul primarului Craiovei). El plecă întristat că doamna Tătarăscu va fi nevoită să-și părăsească așezămintele pe care le conducea cu sprijinul statului, sprijin care de la un timp începuse a se împuțina. Dl. Tătarăscu duce cu sine din înfrustrarea de a nu mai fi omul regelui și de a fi fost învins de dl. Călinescu. Dl. Tătarăscu a sovăit să primească demnitatea de ambasador, pentru că îndepărtându-se de țară el știe că-și pierde situația politică care-i procura satisfacerea unor mici și mărunte vanități pe care de acum trebuia să le dea uitării.

Aflu că regele ar fi exprimat dorința ca în timpul lip-

sei sale din țară (15-28 noiembrie 1938), gardiștii să fie lichidați. Dl. Gabriel Marinescu, prefectul poliției, a făgăduit regelui că se va conforma voinței lui.

Cu ocazia vizitei făcute la Berchtesgaden, regele ar fi promis d-lui Hitler că unele măsuri de clemență vor fi luate față de gardiști (micșorări de pedepse, grațieri). Această făgăduință a fost făcută de rege pentru a complice d-lui Hitler. Urmarea ei a fost primirea foarte amicală de care s-a bucurat regele.

Cele întâmplate la Jilava în ziua de 28 noiembrie au nemulțumit adânc pe dl. Hitler și în discursul pe care l-ar fi rostit la Breslau, cu două zile înainte de Crăciun, ar fi spus că nu ar fi făcut nici o dată regelui României o asemenea primire dacă omorul de la Jilava s-ar fi produs înainte de vizita regelui în Germania. Prin mijlocirea ministrului său la Berlin, guvernul nostru ar fi cerut guvernului german o explicațiune a acelei părți a discursului d-lui Hitler care se referea la regele nostru. Suveranul german ar fi răspuns însă că nu are de dat nici o explicațiune în această privință; guvernul nostru nu a mai insistat asupra cererii sale.

Interesantă este reacțiunea d-lui Hitler după asasinarea gardiștilor și faptul că el a cerut regelui îndulcirea pedepselor la cari aceștia fuse-

seră condamnați, lucru pe care regele l-a făgăduit, știind bine că după întoarcerea sa în țară nu-i va mai găsi în viață.

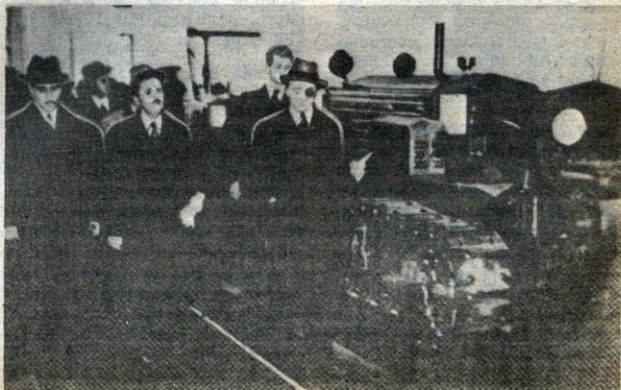
Viitorul apropiat pare deocamdată nesigur, din cauză că atotputernicia Germaniei nu întâmpină încă o contrapondere. Reichul este absolut stăpân pe situația din Europa centrală și bazinul Dunării. Căderea bastionului cehoslovac a făcut din republica vecină nouă un stat vasal Germaniei. Trenurile germane trec în tranzit pe teritoriul Bohemiei, autostradele sunt extrateritoriale, guvernul ceh primește ordin din partea guvernului german. Toți germanii cari rezidau înainte de criză în ceea ce odinioară era Cehoslovacia vor rămâne pe loc nesupărați, pe când cehii cari se stabiliseră în regiunea sudetă după constituirea Cehoslovaciei au fost expulzați din acea regiune, fără drept de reciprocitate.

30 ianuarie 1939. Pe lângă informațiile controlate pe cari le notez, se mai zvonise, după întoarcerea regelui în țară, că regele obținuse de la Hitler crearea unei ambasade germane la București și a unei ambasade române la Berlin. Regele desemnase pentru acest post pe dl. Al. Vaida-Voevod, care primise această însărcinare. Mai târziu, am aflat că după suprimarea lui Codreanu și a tova-

V. Grigorcea (x)

Membrii guvernului Armand Călinescu la Uzinele „Malaxa”

rașilor săi și pentru a-și arăta și mai clar nemulțumirea, Hitler renunțase la făgăduința dată regelui și că se refuzase guvernului nostru agreementul pentru numirea d-lui Vaideca ca ambasador la Berlin.

Mai mult, încă, regele decurase pe d-nii Goering și von Ribbentrop cu ocazia vizitei sale la Berchtesgaden, decorațiile fuseseră înmânate titularilor respectivi, însă înapoiate de aceștia după suprimarea lui Codreanu.

Despre pofta românilor de a deveni miniștri regele are o părere care nu trebuie să măgulească pe numeroșii postulanți. De curând suveranul a spus d-lui Iulian că românii doresc mult să devină miniștri, chiar cu prețul oricărei înjosiri. Astfel, dacă le-aș

spune că condiționez obținerea acestei situații de obligațiunea de a se înșira goi în curtea Palatului regal, curtea ar fi plină de oameni. Slabă părere are regele despre eventualii săi sfetnici! De altfel, cei aflați acum în funcțiune văd foarte rar pe rege. Ei își aduc lucrările și adresele pe cari le predau d-lui Urdăreanu, care le supune regelui, iar respectivii miniștri își reprimesc lucrările nu de la suveran, ci de la dl. Urdăreanu. Dl. Tătăreanu, consilier regal, în ziua numirii sale ca ambasador la Paris, nu mai văzuse pe rege de câteva săptămâni; iar dl. consilier regal Anghelescu nu l-a mai văzut de șase luni. Regele se află deci cu totul izolat. El are ca sfetnici pe d-nii Urdă-

reanu și Cesianu (Dinu), fost ministru la Paris, care este om cinstit, dar este de o incapacitate notorie, iar dl. Urdăreanu este mândru cu toată lumea, dar cu suveranul șovăie.

Cheltuielile cresc mereu. Străjerii costă din ce în ce mai mult, veniturile nu sunt însă infinite. Trebuie să ne așteptăm la noi impozite pentru servicii mai mult sau mai puțin fictive, cum de pildă o taxă de 2 000 lei pe an pentru guardii comunale la țară, guardii cari nici nu vin pe la locuințele oamenilor. Și altele asemenea în perspectivă. Să ne ferească Dumnezeu de mai rău! ■

Prezentare și selecție
Ioan LĂCUSTĂ

CARTI SOSITE LA REDACTIE

• **Nicolae Titulescu — BASABABIA, PĂMÂNT ROMÂNESC** (ediție îngrijită, studiu introductiv de doctor în drept Ion Greculescu).

Editura Rum-Irina, București, 1992, 137 pp., 175 lei: sunt adunate la un loc **Memoriul-raport** trimis de N. Titulescu la începutul anului 1940 regelui Carol II, referitor la raporturile româno-sovietice; **Tratatul de asistență mutuală între România și Uniunea Sovietică**, parafat la 21 iulie 1936; **Protocolul adițional secret din 23 august 1939**, referitor la Basarabia, convenit între Germania și U.R.S.S., telegrama trimisă de N. Titulescu, la 19 iulie 1933, lui Ion Lugoșianu, ministrul României la Roma; studiul **Nullitatea acordului Molotov-Ribbentrop și a consecințelor sale asupra Basarabiei**, semnat de îngrijitorul ediției.

• **Teoclist — SLUJIND ALTA-RUL STRĂBUN, VOL. I.**

Editura Institutului biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1992, 512 pp., pagini despre evenimente, situații și evoluții care au marcat istoria recentă a Bisericii noastre, scrise de Prea Fericitul Părinte Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

• **Maior Mircea Dogaru — DE LA ESCULELE LA ALBA IULIA.** București, 1993, 186 pp., 885 lei: apărută sub egida Comisiei ro-

mâne de istorie militară și a Institutului de istorie și teorie militară, lucrarea își propune să prezinte, pentru prima oară într-un întreg, istoria românilor pe baza unor izvoare și autori maghiari, sași și secui, până la 1 decembrie 1918, urmând ca alte două volume să aducă la zi imaginea noastră din „ochii celuilalt”.

• **Prof. dr. Mihai T. Oroveanu — ISTORIA DREPTULUI ROMÂNESC ȘI EVOLUȚIA INSTITUȚIILOR CONSTITUȚIONALE.**

Editura Cerma, București, 1992, 324 pp., 600 lei: lucrarea cuprinde elemente ale tezaurului istoric politico-juridic românesc, structurată pe zece capitole și având un indice alfabetic; o operă originală prin concepție și conținut, fundamentată pe investigații laborioase timp de 50 ani.

• **Eduard Mezincescu — MARȘALUL ANTONESCU ȘI CATASTROFA ROMÂNIEI.**

Editura Artemis, București, 1993, 175 pp. + erată, 245 lei: un punct de vedere personal despre Ion Antonescu.

• **ROMÂNI ÎN ȘTIINȚA ȘI CULTURA OCCIDENTALĂ.**

Davis, 1992, 400 pp.: o lucrare patronată de Academia Româno-Americană de Științe și Arte, care, deși incompletă, este utilă pentru cunoașterea diasporei românești.

• **OPERATIUNEA TIDAL WAVE, 1 AUGUST 1943. DOCUMENTE INEDITE.**

Supliment al revistelor **Modelism și Tehnică** și **Tehnologie Militară**, 1 000 lei: Valeriu Avram, Dan Antoniu, Ion Bărlădeanu, Răzvan Bujor, Cristian Crăciunoiu, Dan Ilciu, Șerban Ionescu, Nicolae Sculy-Logotheti, Vasile Tudor și Ion Țărâlung ne oferă o reconstituire în condiții publicistice și grafice deosebite a raidului organizat în urmă cu 50 ani de aviația americană asupra rafinărilor din zona Ploiești-Câmpina.

• **Doru Dumitrescu, Nicoleta Dumitrescu, Laura Căpiță, Bogdan Murgescu — TESTE DE CUNOȘTINȚE PRIVIND ISTORIA ROMÂNIEI.**

Editura Erasmus, București, 1993, 64 pp., 660 lei: un util mijloc de verificare a cunoștințelor pentru candidații la Facultatea de drept, Facultatea de istorie și Academia de poliție.

• **Antonio Palomino — VIAȚA CELOR MAI ILUȘTRI PICTORI ȘI SCULPTORI SPANIOLI** (traducere de Oana Busuloeanu și Andrei Ionescu).

Editura Meridiane, București, 1992, 522 pp., 264 lei: lucrarea, tipărită inițial la Madrid, în 1724, reunește biografiile a peste 200 artiști spanioli.

GHEORGHE BUZATU

O recentă inițiativă editorială a Centrului de Studii Transilvane, din Cluj-Napoca (al cărui președinte este tânărul și talentatul istoric american Kurt W. Treptow) ne-a prilejuit reintâlnirea cu Sabin Manuilă (1894-1964), unul din numele de rezonanță pe plan mondial în domeniul demografiei, al studiilor aplicate de statistica populației. Avem în vedere apariția — sub egida numitului centru și prin grija harnicilor săi colaboratori Sorina și Ion Bolovan — a volumului Studii de demografie istorică a României, Cluj-Napoca, 1992, 165 pp.

Acest eveniment editorial mi l-a readus în memorie pe Sabin Manuilă, omul și savantul provenind dintr-o familie de eminenți luptători ardeleni pentru Marea Unire, doctor în medicină al Universității din Budapesta, colaborator din primul moment al Universității Daciei Superioare din Cluj (1919), iar mai apoi director al Institutului Central de Statistică din București (1935-1947).

Activitatea lui științifică s-a concretizat în mai multe lucrări remarcabile. În decembrie 1930 a fost organizatorul și apoi editorul lucrării Recensământul general al populației României (în zece volume) și tot el, în 1937, în colaborare, a elaborat o altă lucrare —

Populația României. Este autorul a numeroase studii publicate în Buletinul demografic al României, Anuarul statistic al României, Mișcarea populației României ș.a.

În 1948, Sabin Manuilă și soția s-au stabilit în S.U.A. Asistat de soția sa, și-a continuat și diversificat activitatea, fie pe plan științific (în 1957, la Congresul internațional de la Stockholm privind problema populației, a prezentat comunicarea Dezvoltarea regională a populației evreiești în România, în colaborare cu dr. W. Filderman), fie sub raport politic, îndeosebi prin eforturile depuse în folosul Comitetului Național Român din exil.

A întreținut o vastă corespondență cu cei mai mulți dintre membrii marcanți ai emigrației românești anticomuniste. Pentru noi a fost un fericit prilej să depistăm, în 1988, pagini importante ale corespondenței lui Sabin Manuilă în fondul personal depus de familie spre păstrare în arhivele celebrei Fundații Hoover din S.U.A. Iată un fragment dintr-o scrisoare adresată în 1949 lui M. Răutu și abordând — atunci, ca și acum — o problemă de evidentă actualitate, antisemitismul — real sau fals — în România anilor '40.

„17 septembrie 1949

Scump prieten,

Scrisoarea d-tale dezolantă mi-a oferit totuși un serios punct de sprijin pentru desemnarea unui viitor mai bun pentru cauza noastră. Eram aproape sigur că voi fi profund dezamăgit de ce voi găsi la Paris. În definitiv, sunt prea puțini acei care găsesc resurse morale suficiente pentru a-și păstra simțirea și gândirea neinfluențată de demoralizarea generală. Și când ne gândim și la lipsurile materiale de-a dreptul degradante, nici o mirare că materialul uman se degradează.

Cu toții ne-am făcut iluzii asupra posibilităților de a da o mână de ajutor fraților răspândiți în roza vânturilor. Dar aceste iluzii s-au risipit imediat ce am luat contact cu

realitatea. Avem o atmosferă detestabilă în lumea internațională. Explicația: antisemitismul nostru prezentat mult mai negru decât a fost în realitate. E suficient să ne comparăm cu ungurii, care au suferit o bună parte din evreii lor, și totuși se bucură de o presă mult mai bună decât noi. La atmosfera ce ni s-a creat de către evreii noștri antagonizați și uneori justificați în incriminările ce ni le fac pentru trecut, se adaugă zelul unor români, socotiți «personalități», cari fiind testați de către partidele noastre politice, nu au avut alt mijloc de a reacționa decât răspândind zvonul că P.N.T., în frunte cu Maniu, sunt antisemiți. Asta nu este o simplă mârșăvie răutăcioasă, ci este aruncarea unui odiu grav în sarcina Țării. Doar P.N.T. este indentificat cu Țara. Pentru această

crimă va trebui să răspundă aventurării cari se simt împiedicați în manevrele lor de existența partidului nostru și, deci, caută să-l submineze pe orice cale. Nenorociții sunt atât de inconștienți încât nu-și dau seama că, reducând prestigiul Țării, ei înșiși devin cantitate neglijabilă. Ne expun la multe suferințe și la multe privațiuni, dar până la urmă lucrurile se vor lămurii și vom avea ceea ce ni se cuvine.

Din nenorocire, din cauza acestor ticăloși suntem în faza de carantină. O țară cu reputație de «antisemitism» nu poate nici măcar să apară ca parte în lumea internațională, necum să participe la orice fel de beneficii...

Sabin Manuilă
(Hoover Archives, Stanford, Collection Sabin Manuilă, Box nr. 13)

Acțiuni umanitare românești

1944. ESCORTAREA NAVELOR CU EMIGRANȚI EVREI

Textul pe care îl reproducem în paginile de față reprezintă o reluare parțială a comunicării susținute de autor în ziua de 20 martie 1991 în cadrul unei ședințe de comunicări a Ligii Navale Române, în cadrul serialului de conferințe purtând titlul Marina română în al doilea război mondial. Mărturia lui Mircea Bolintineanu a fost expusă personal de către participant cu același prilej.

Redacția Magazin istoric s-a oprit asupra acelor pasaje care subliniază contribuția românească pe baza acelor materiale documentare ce nu au putut fi studiate de istoricul german Jürgen Rohwer, ale cărui texte, trimise nouă în exclusivitate, le-am publicat în nr. 9 și 10/1993.

NICULAE KOSLINSKI

În mai 1943, autoritățile românești au început să discute cu Crucea Roșie Internațională posibilitatea emigrării unui număr de 7 000 de copii evrei, urmând ca pavilionul Crucii Roșii să acopere transporturile pe mare. Tratatările au durat până în ianuarie 1944.

Prezența la Istanbul a unui delegat al Biroului refugiaților de război (War Refugee Board) în persoana lui I. Hirschmann, organism înființat la 22 ianuarie 1944 de președintele Roosevelt, a facilitat închirierea a trei barcaze bulgărești pentru care Crucea Roșie Internațională urma să obțină, până la 2 martie, și „libera trecere” din partea Angliei, S.U.A. și U.R.S.S.

Autoritățile românești și-au dat în continuare concursul pentru operațiile de emigrare. Când *Marița*, primul dintre vase, care plecase din Varna la 24 ianuarie, a fost oprit la Kaliakra de o navă de patrulare germană (R-boot 37) pentru prezență neautorizată în zona de operații și adusă la Constanța, comandantul Forței Navale Maritime, comandorul Horia Macellariu, a făcut cunoscut Comandamentului german de Mari-

nă-Sud (See Kriegssleis-tung-Süd) că *Marița* și alte două vase erau așteptate la Constanța, și nava a fost imediat eliberată. Și plecarea lui *Bella Citta* (*Belița*) din Varna, la 1 februarie, a fost supravegheată de germani inițial, dar vasul a putut ajunge după două zile la Constanța. Legația germană din București și-a încetat și ea presiunile. În situația în care armata sovietică izolase Crimeea, înainta în Ucraina, iar România căuta să obțină de la aliații occidentali și de la U.R.S.S. condiții de ieșire din război, guvernul de la București devenise un partener prea prețios pentru germani pentru a i se mai face obiecțiuni în problema emigrărilor.

Conform legislației maritime internaționale, un beligerant era dator să asigure trecerea unui vas neutru prin apele sale teritoriale. Dată fiind starea de război, un important baraj de mine era instalat la larg de Constanța între cap Midia și Tuzla, iar altele se găseau în largul coastei bulgare. Prima serie de călătorii a început la 24 martie 1944 cu *Milka* (143 pasageri), urmată la 4 aprilie de

Marița (238 pasageri) și la 21 aprilie de *Belița*. Pe nave se găsea câte un detașament portuar român pentru pază și control, care era recuperat la marginea sudică a apelor teritoriale românești de către unitățile germane care escortau navele. Drumul în continuare, prin larg, urma meridianul de 29°08' până în apele turcești. Barcazele au ajuns fiecare, după câteva zile, la Istanbul și s-au înapoiat îndată la Constanța pentru o a doua călătorie.

„În luna aprilie 1944 — își amintește Mircea-Răzvan Bolintineanu — eram comandant pe remorcherul a/s [antisubmarin] *Duca*, din Flotila de vânătoare și ascultare a/s a Comandamentului Portului și Zonei Constanța (C.P.Z.C.), subordonat Comandamentului Apărării Litoralului (C.A.L.M.). Spre sfârșitul lunii — în orice caz după 25 aprilie [27 — n.n.], fiind ofițer de serviciu pe flotilă, în jurul orei 16, am primit o dispoziție telefonică de la Comandamentul Forței Maritime pentru a lua un ordin de misiune de convoiere și escortă a navei *Milka* — sub pavilion bulgar — având la bord cca 360 de emigranți

evrei... La Comandament, spre surprinderea mea, mi s-a înmănat ordinul ca chiar eu să iau comanda navei *Milka*, cu un echipaj de 6 marinari și un timonier român — restul echipajului și comandantul bulgar urmând a rămâne sub punte până la predarea navei într-un punct situat la cca 35-40 mile marine est de coasta românească. De acolo, împreună cu cei 7 marinari români, urmam să ne întorcem cu navele germane care trebuiau să ne escorteze pentru siguranța a/s... Mi s-a atras atenția că nu aveam voie să am asupra mea nici un fel de hartă, navigația urmând a fi făcută de una din navele de escortă. Plecarea era fixată pentru ora 19, iar ieșirea din barajul de mine propriu urma să se facă pe la pasa de nord cap Midia... M-am înapoiat în port și am luat legătura cu comandantul bulgar al navei *Milka*..., cu care, din fericire, m-am putut înțelege în limba franceză... La comandamentul german mi s-au pus la dispoziție două vânătoare de submarine de tip K.F.K. cu comandanți și echipaje croate. Nu știau nici ei limba germană, dar am reușit să ne înțelegem și să stabilim ora de raliere: ora 20, la 2 mile travers far Constanța.

Conform ordinului primit, la ora 19 am început manevra de plecare de la cheul Gării maritime cu ajutorul unui remorcher dat de comandamentul portului... După estimația mea, la ora 20 eram în punctul în care trebuia să mă aștepte escorta. Dar escorta nu se vedea... Abia către ora 22-22.30 am găsit cele două K.F.K. croate, care mi-au adus la cunoștință că ei înțeleseseră că ora de plecare era 22 și nu 20. I-am făcut să înțeleagă că unul să treacă în prova mea pentru a face navigația, iar celălalt la tribord, la cca 1/2 milă pentru siguranță, după care am pornit spre Midia. În această formație, către ora 01, am izbit — farul de la Vadu funcționa încă — să ieșim prin pasa Nord și să luăm drum spre Est.

Între timp, fiind hula puternică —, călcând dispozițiile în vigoare — am scos emigranții evrei pe punte, pentru a se aerisi și spăla cazărmile în care erau înghesuți și suferea de rău de mare, într-o atmosferă devenită irespirabilă...

În Flotila noastră existau zvonuri, neconfirmate însă, că aceste transporturi erau așteptate la 35-40 mile în larg de submarine germane ce urmăreau torpilarea lor. Pentru a dejuca — eventual — o astfel de ipoteză, am deviat periodic drumul navei spre SSE, câte 5 grade la jumătate de oră, astfel încât la ora 08, când trebuia să predau nava comandantului bulgar, să mă găsesc la 25-30 de mile mai la sud de punctul oficial unde urma să se facă această operație. Totul a decurs normal, la ora 08 am predat nava comandantului bulgar cu punctul adevărat în care ajunsesem, iar eu, împreună cu cei 7 marinari, am revenit la Constanța la bordul unuia din K.F.K.-urile croate. Transportul cu cei 360 de emigranți, așa cum am fost informat ulterior, a ajuns cu bine la Istanbul. Din buletinul informativ citit a doua zi la Flotilă, am constatat că în noaptea aceea în zona de nord cap Midia, la ieșirea din baraj, fuseseră semnalate nu mai puțin de 7 submarine!...

Al doilea transport la care aveam să particip a fost la vreo două săptămâni de la cel cu *Milka*. De data aceasta a fost vorba de nava *Marița*, tot sub pavilion bulgar, care transporta la Istanbul cca 200 de emigranți evrei. Hotărându-se ca escorta să fie făcută de două nave românești, comanda *Mariței* — după sistemul uzitat — a fost incredințată aspirantului Constantin Diaconescu, însoțit de 6 marinari și un timonier român. Cele două nave escortate erau V.S. 1 român, comandat de locotenentul Vlad Popescu-Greacă, și remorcherul a/s *Duca*, pe care mă afluam eu... Transportul de emigranți avea să ajungă cu bine la Istanbul, dar la înapoiere, *Marița* avea să se scufunde într-o

furtună, cu echipajul la bord..."

În a doua jumătate a lunii mai, Organizația Internațională Sionistă a izbutit, prin societatea „Orat”, să trimită alte patru vase — de astă dată turcești — la Constanța. Era vorba de micul vas cu aburi *Kasbek* și trei barcaze cu motor: *Morina*, *Bülbül* și *Mefkure*, destinate aceluiași misiuni de transportare a emigranților evrei. Informat despre taxele abuzive percepute de societățile de transport particulare de la refugiați, guvernul român a hotărât să reglementeze emigrarea, constituind, la 9 iunie 1944, o comisie prezidată de vicepreședintele Consiliului de Miniștri, Mihai Antonescu, și cuprinzând reprezentanții Ministerului de interne, generalii D. Popescu și C. Vasiliu, pe subsecretarul de stat pentru marină, generalul N. Șova, și comisarul pentru problemele evreiești, R. Lecca. Comisia a constatat că interesul țării era de a mări volumul emigrărilor și a stabili înființarea unui birou special de emigrare, condus de A.L. Zissu, șeful organizației sioniste din România. Generalul N. Șova a propus pentru transport navele S.M.R. *Ardeal* și *Alba Iulia*. Cel din urmă aflându-se încă în reparație, au rămas la dispoziția imediată a biroului de emigrare cele patru vase oprite la Constanța, urmând să se dea prioritate copiilor și refugiaților politici evrei sosiți din alte țări și care nu puteau rămâne în România.

Din acest moment, pentru organizarea plecării din port și escortarea transporturilor, urma să acționeze numai marina română.

„În vara anului 1944 — relatează comandorul (r) Gheorghe Mocanu — mă găseam la Constanța ca șef de stat major al Comandamentului Apărării Litoralului Maritim (C.A.L.M.). Printre alte subunități din subordine aveam și Comandamentul Portului și Zonei Constanța (C.P.Z.C.), de care aparțineau o flotilă a/s de remor-

chere și un grup de trei nave V.S. vânătoare de submarine tip K.F.K. La începutul lunii iulie, comunitatea evreilor din România a organizat emigrarea unui grup de persoane destul de numeros în Turcia. Acțiunea se făcea în cadrul convențiilor de Cruce Roșie. Am fost căutat atunci de fostul reprezentant al firmei olandeze „Philips” în România, Forrester, care m-a rugat — neavând o sănătate prea bună — să-l ajut să capete o cabină la bordul navei cu care urma să emigreze. Am vorbit cu comandantul militar al portului, locotenent comandorul Popescu Florian, care i-a asigurat la bordul lui *Kasbek* un loc de călătorie mai potrivit decât puntea liberă pe care se înghesuiau emigranții tineri...”

Kasbek a ieșit în seara zilei de 7 iulie din Constanța și a fost escortat până la poarta de nord a barajului de mine din larg de remorcherul a/s *Basarabia* (comandant aspirant Fulgeanu Ion) și de V.S. 3 (comandant aspirant Apreotesel Cezar). La bord, pe lângă echipaj, se aflau 758 refugiați, dintre care 256 copii, însoțiți de un detașament portuar „de control”, cu căpitanul D. Trandafirescu.

„Într-o dimineață de iulie 1944, ajungând în port la serviciu — își amintea aspirantul Cezar Apreotesel — am văzut lume multă strânsă la gara maritimă, unde își avea sediul C.P.Z.C. Erau emigranți evrei: bărbați, femei, copii, de toate vârstele. Trecând prin apropierea forfotei de oameni necăjiți, am putut observa și pe vameși cum controlau cu multă atenție conținutul bagajelor. Misiunea pe care am primit-o în aceeași zi din partea C.P.Z.C. a fost de a escorta vasul *Kasbek*, pe care se imbarcau emigranții, până în afara barajelor de mine. La bord se urcase și un ofițer rezervist [căpitanul D. Trandafirescu] cu un detașament de control. Convoiu, ieșit seara din Constanța, a cuprins — până la Midia — pe V.S.3, care naviga în prova,

pe *Kasbek*, și pe remorcherul a/s *Basarabia*, comandat de colegul meu de promoție, aspirantul Ion Fulgeanu. Remorcherul s-a oprit în zona Midia, la poarta de nord a barajului de mine, pentru a face veghe antisubmarină până a doua zi dimineață; eu m-am îndreptat spre navă escortând pe *Kasbek* în baborul său, la limita vizibilității... Odată ieșit îndeajuns în larg, conform ordinului, am venit spre sud. Cunoscând viteza convoiului și orientându-mă după busola bordului, am ajuns către dimineață la limita dinspre sud a apelor teritoriale românești, unde am preluat la bord, cu multă greutate datorită stării mării, detașamentul de control și am lăsat nava cu emigranți să-și continue singură drumul...”

Călătoria lui *Kasbek*, prin largul coastei vestice a Mării Negre, avea să dureze până în dimineața de 9 iulie, când a intrat în Bosfor. Date fiind condițiile sanitare jalnice de la bord — capacitatea normală de încărcare nu depășea 300 de persoane și pe navă se aflaseră 758 refugiați — după debarcare, sub escortă turcească, refugiații au fost trimiși în carantina Haydar pașă¹.

După o lună a venit rândul și celorlalte trei barcaze a căror plecare fusese hotărâtă pentru seara de 2 august. Dar în acea zi Turcia a rupt relațiile diplomatice cu Germania, iar Crucea Roșie Română și-a declinat răspunderea asigurării transporturilor. Vreo 150 de refugiați au renunțat să mai plece, dar în fața altor numeroase solicitări, biroul de emigrare a amânat călătoria cu numai 24 de ore.

¹ Într-un interviu transmis de postul de radio Vocea Americii Washington, în cadrul unei emisiuni pentru România, în ziua de 3 iunie 1987, diplomatul Male Rose, fost ambasador al statului Israel în S.U.A., originar din Iași, a vorbit despre călătoria sa de emigrare din România, cum a plecat cu trenul din Iași spre Constanța, la 5 iulie 1944, imbarcându-se apoi pe *Kasbek*, cu care a ajuns la 9 iulie 1944 în Bosfor, fiind debarcat la Haydar pașă.

„La sfârșitul lunii mai 1944, fusesem numit comandant pe un vânător de submarine la Constanța — relatează locotenentul Adrian Gheorghiu... Cele trei unități de acest tip — V.S.1, V.S.2, V.S.3 — achiziționate de marină încă în luna aprilie 1944, constituiau un grup pus sub comanda locotenentului Vlad Popescu Greaca... În ziua de 3 august am fost convocat de șeful de stat major C.A.L.M., locotenent comandorul Gheorghe Mocanu. Acesta, după ce s-a asigurat că ușile camerei erau bine închise, mi-a comunicat că urmează să execut o misiune specială și anume să escorteze în afara apelor teritoriale trei barcaze turcești care plecau la Bosfor cu refugiați evrei. Auzisem întâmplător la directorul Băncii Naționale din Constanța, Ion Stoenescu, la care fusesem ca prieten cu câteva zile înainte, că sunt probleme cu emigranții dat fiind că nu aveau voie să ia cu ei metal prețios sau valută, dar nu dădusem multă atenție subiectului. Acum, comandorul Mocanu îmi atrăgea atenția că trebuie să-mi iau toate măsurile de îndeplinire a misiunii și că avea temeri că germanii ar putea încerca să scufunde pe drum barcazele, compromițând astfel în ochii Aliților acțiunea umanitară românească. Am obiectat că o singură navă de escortă mi se părea puțin, dar mi-a răspuns că nu mai avea altă dispoziție și mi-a precizat pe o hartă punctul de încheiere a escortei, undeva la sud-est de cap Kaliakra...”

Oîntâmplare caracteristică m-a făcut să constat cât de „specială” îmi era misiunea. Intrând într-un local de prânz din Piața Ovidiu, un necunoscut a cerut voie să se așeze la masa mea — deși erau alte mese complet libere — și mi-a cerut să-mi vorbească. Mi-a dat un nume armenesc pe care nu l-am reținut — putea să nu fi fost de altfel cel adevărat —, s-a arătat informat că trebuia să escorteze barcazele, mi-a precizat că el este unul din orga-

nizatorii transportului de emigranți și mi-a propus să iau o casetă nu prea mare, cu hârtii și acte de valoare, pe care să o înmănez unuia din comandanții turci. Surprins puțin de cutezanța propunerii, i-am răspuns că misiunea mea de a face siguranța convoiului mi-o voi îndeplini cu orice risc, dar că în ceea ce privea caseta și conținutul ei, acestea, trebuiau să urmeze calea legală: Banca Națională, Vamă, Comandamentul portuar.

În port am convocat comandanții celor trei barcaze — *Morina*, *Bulbül* și *Mefkure* — doi turci, al treilea mi s-a părut bulgar, care se găseau încă în bazinul de petrol unde efectuaseră unele reparații, și am izbutit să-i lămuresc, cu desene, că formația convoiului trebuia să fie o linie strânsă de șir. Am luat apoi contact cu detașamentul C.P.Z.C. de «pază și control», un locotenent de rezervă, câțiva soldați și marinari, cu totul vreo 12 oameni, pe care i-am repartizat pe barcaze pentru legătura prin semnale Morse luminoase pe timpul nopții.

La lăsarea nopții am dispus ieșirea pe rând a barcazelor, într-o ordine determinată, din port, și încolonarea pe direcția sud... Abia către orele 22 am reușit să le pun în formație, așa ca la travers Tuzla să putem trece cu bine pasa barajului. Am navigat cu viteze ce au variat în jur de 6 noduri și către ora 5.30 dimineața

am ajuns pe punctul indicat de ordinul de misiune, la sud de Kaliakra... Din acel punct, navele urmau să-și continue drumul spre Bosfor neescortate. Cam la acea oră marea începuse însă să se monteze și recuperarea echipelor C.P.Z.C.-ului a necesitat manevre de apropiere repetată de bordul barcazelor, pentru a reuși trecerea acestor echipe la bordul vânătorului de submarine.

Intrat pe drumul de întoarcere, pe măsură ce înaintam, marea se monta din ce în ce mai mult... Pe această mare rea dezlănțuită, drumul până la Constanța a devenit foarte anevoios...

V.S.2 își îndeplinise misiunea specială pe care o primise, dar în noaptea următoare barcazele cu refugiați au trăit o dramă. Pe drumul spre Bosfor, vântul, marea, ca și uzura vaselor, le-a făcut să se piardă din vedere unul de altul și să ajungă abia noaptea la limita apelor teritoriale turcești. *Morina*, care naviga mai repede, avea să intre în Bosfor în dimineața de 5 august, cu 308 refugiați. Dar *Mefkure* a fost zărit de submarinul sovietic SC-215, în misiune operativă pe ruta Burgas-Bosfor și aflat la suprafață pentru reîncărcarea bateriei. Un proiectil iluminat (sau parașută luminoasă) a îndreptățit pe cei de pe submarin să presupună că numărul mare de oameni întreprinși pe puntea vasului constituia un detașament armat.

Câteva lovituri de tun semiautomat au incendiat pe *Mefkure* care s-a scufundat în jurul orei 01.40. Când, după câteva ceasuri, *Bulbül*, venind din urmă, avea să treacă pe la locul scufundării, nu a mai putut salva decât pe căpitan, patru membri ai echipajului și cinci refugiați din cei peste 300 aflați la bord. *Bulbül*, care transporta și el 390 refugiați, nu a izbutit să intre în acea zi în Bosfor din pricina mării și și-a debarcat pasagerii a doua zi (6 august) la Ineada, de unde aceștia aveau să ajungă la Istanbul, la 14 august.

Informată despre tragedia lui *Mefkure*, ministrul de externe român a comunicat la 22 august că o ține la dispoziția emigranților nava de transport *Alba Iulia*, abia ieșită din reparație. Dar chiar a doua zi (23 august), trecerea României de partea Națiunilor Unite avea să schimbe radical condițiile de călătorie pe Marea Neagră. În toamna aceluiași an 1944, vaporul *Torus* avea să mai transporte la Istanbul 900 de refugiați din România și, cam tot atâtia, avea să ia la bord, în octombrie 1945, motonava *Transilvania*. În condițiile grele ale anilor de război (1941-1944), pe cât i-a fost cu putință omenia românească se împotrivi de cele mai multe ori presiunilor rasiale ale nazismului și, cu ajutorul marinei, mijloace numeroase emigrări. ■

Soluțiile jocurilor publicate

în nr. 10/1993

pag. 14: CĂMINAR
(CA-M-ÎN-A-R)

pag. 26: ÎNVESTITURĂ
(ÎN-VEST-I-TURĂ)

pag. 68: GINTA LATINĂ
(G-ÎN-T/A-LA-T-ÎN-A)

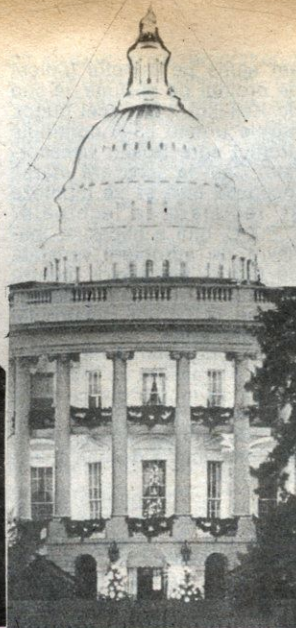
pag. 91: CAI DE OLAC
(CA-I-DE/O-LA-C)

MITOLOGICĂ

(Triverb anagramat: 4 + 6 = 4,3,3)

OALE-CRANIU

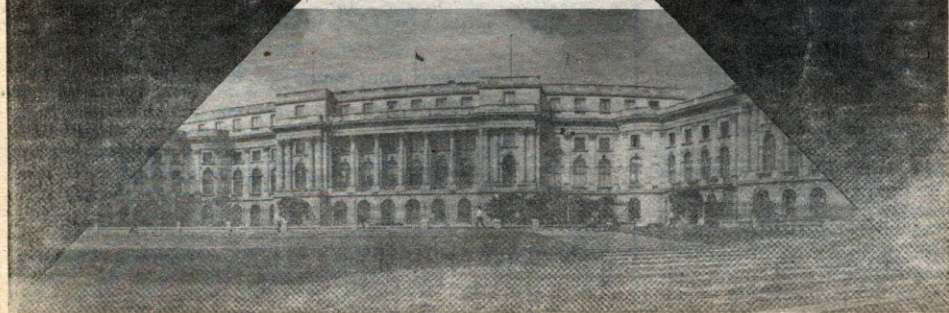
Radu STOIANOV

Anii '80

**ÎN SPATELE UȘILOR ÎNCHISE,
LA BUCUREȘTI ȘI WASHINGTON**

JOSEPH F. HARRINGTON, BRUCE J. COURTNEY

Parcurend paginile cărții celor doi autori americani — *Tweaking the Nose of the Russians: Fifty Years of American-Romanian Relations, 1940-1990* (Ciupindu-i de nas pe ruși: 50 ani de relații americano-române, 1940-1990) — pe măsură ce te apropii de final, ai imaginea funiei ce se strânge la par. Oamenii de afaceri americani nu mai sunt interesați de reînnoirea clauzei pentru România. Congresmenii nu mai sunt mulțumiți de faptul că se permite emigrarea unui număr sporit de persoane din România, ci vor o îmbunătățire sensibilă a practicilor în domeniul drepturilor omului. Și, în plus, se arată tot mai puțin dispuși să accepte recomandările Administrației de reînnoire a clauzei. Administrația, la rândul ei, ridică tonul față de București, înmulțește avertismentele și emisarilor trimiși să le aducă. Se conturează tot mai clar posibilitatea suspendării clauzei pentru șase luni, chiar un an de zile. Cum răspunde Ceaușescu la toate aceste amenințări? Dând drumul, din când în când — dar tot mai rar — la supapă, ca să scadă

Ceaușescu se reîntoarce la Moscova

Vizita întreprinsă de secretarul de stat George Shultz nu a adus modificări sensibile în politica internă a României. Ioan Cumpănașu, șeful Departamentului Culelor, a declarat ziarștilor că „politica noastră față de religie nu se va schimba. Vom asculta cererile dumneavoastră, dar politica este politică”. La începutul lunii februarie 1986, ziarul *Washington Post* a publicat un reportaj despre situația religiei în România. Se spunea că, pentru a se conforma prevederilor amendamentului Jackson-Vanik, România asigurase evreilor un statut preferențial în problema emigrărilor. Cum Bucureștiul sporise represiunea religioasă, mulți creștini s-au convertit la iudaism pentru a putea emigra mai ușor. Numărul lor era atât de mare, încât rabinul șef, Moses Rosen, fie respingea noile cereri, fie reținea certificatele convertiților timp de mai mulți ani, pentru a se asigura de sinceritatea lor. Asemenea reportaje, cuplate cu succesul discutabil al misiunii lui Shultz la București,

presiunea și... cerând tot mai des acordarea clauzei pe un termen mai lung de un an de zile.

Dar situația lui — și implicit a noastră a tuturor, pentru anii cât avea să mai rămână la putere — a luat o nouă turnură prin schimbările survenite la Moscova. Gorbaciov a răscutit politica U.R.S.S. cu 180°, el a abandonat ceea ce Ronald Reagan numise a fi „Imperiul Răului” și s-a repezit cu brațele deschise spre Occident. Era inevitabil ca în drumul lui să-l calce în picioare pe cel care îl ciupise de nas atâta timp pe sovietici și care doar cu câțiva ani în urmă era liderul comunist cel mai alintat de Occident.

Pe fază, ca de obicei, Ungaria trece la atac deschis. Pe cont propriu și pentru alții. Serviciile făcute în astfel de momente — nu numai în cazul nostru — nu se uită. Buda-pesta avea să o și declare public, la un moment dat. Deci, pe plan extern se infiripează ideea că nu mai este nevoie de Ceaușescu. Pe plan intern — așa cum știm cu toții — ea apăruse cu mult înainte.

din decembrie 1985, au încurajat pe avocații drepturilor omului din Senat să ceară o revizuire a relațiilor româno-americane.

Preocupare față de politica dusă de București în problema drepturilor omului a început să se manifeste și în alte locuri decât la Washington. La televiziunea ungară au apărut materiale foarte critice la adresa practicilor represive din România. Era un lucru fără precedent, căci țările din blocul estic acceptaseră până atunci să nu expune critici la adresa politicii interne a altui stat din CAER.

În ianuarie 1986, reprezentanții României au declarat în fața Comitetului Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului că nu există o limitare a libertăților în țară. În paralel însă, s-au manifestat noi eforturi pentru organizarea dizidenților în grupuri de acțiune politică. A funcționat pentru scurt timp, la București, Sibiu și Reghin, o Asociație română pentru apărarea drepturilor omului, care a criticat politica oficială în domeniu. Alți dizidenți s-au manifestat ca moștenitori ai platformelor fostelor partide interzise: P.N.L. și P.N.Ț. În noiembrie 1985, un mic grup de dizidenți au format Acțiunea Democratică Română.

Obiectivele sale erau comune cu cele proclamate de vechiul Partid Liberal, urmărind o economie mixtă și democrație parlamentară. În 1986, mai multe persoane au format Grupul tineretului național-tărănist, care cerea libertăți civile garantate. Aceste grupuri nu aveau nici influență politică, nici nu strângeau în jurul lor mulți adepți, dar, ca organizații secrete, furnizau Occidentului noi dovezi despre represiunea din România.

Cererile pentru o mai mare libertate socială și politică începuseră să vină la București și dinspre Moscova. Gorbaciov, care lansase, la cel de al XXVII-lea Congres al P.C.U.S., cuvintele-cheie, *perestroika* și *glasnost*, era conștient că nu putea obține o îmbunătățire pe plan intern fără un mediu internațional favorabil. El recunoștea caracterul multipolar și interdependent al relațiilor internaționale contemporane și dorea să transforme „coexistența pașnică” într-un obiectiv de lungă durată al politicii americane. O politică externă de confruntare era incompatibilă cu îmbunătățirea nivelului de trai. Era evidentă preocuparea pe care Moscova era dispusă de acum să o acorde cetățeanului.

Cu o zi înainte de încheierea lucrărilor Congresului de la Moscova, a luat cuvântul și Ceaușescu. Refuzul față de direcția indicată de Gorbaciov el l-a mascat sub formula „diversităților căilor de realizare a socialismului”. În privința problemei dezarmării, el a afirmat că orice acord între Est și Vest trebuia să se bazeze pe propuneri făcute de ambele părți. Era o critică adresată lui Gorbaciov, căci Moscova tocmai respinsese ultimele propuneri avansate de Reagan, fără să ofere vreo alternativă. Înainte de a pleca din Moscova, Ceaușescu l-a întâlnit pe Gorbaciov, la 28 februarie 1986. Comunicatele de presă apărute atât la ruși cât și la români arătau clar existența unor diferențe. Dar Ceaușescu era conștient că trebuia să se apropie și mai mult de Moscova. Obsesia lui de a lichida datoria externă a țării îl obliga să pună pe primul plan exporturile. Iar costurile importurilor trebuiau reduse. Pentru aceasta, Bucureștiul avea nevoie de surse de materii prime și energie ieftină, ceea ce sporea însă dependența României de Moscova. În ultima săptămână a lunii mai, Ceaușescu s-a reîntors la Moscova și a semnat un acord prin care accepta Programul complex de cooperare economică și tehnologică al CAER până în anul 2000. Drept urmare, au sporit eforturile de alimente către U.R.S.S., în schimbul materiilor prime și al energiei. În 1987, surse sovietice declarau că s-au încheiat cinci *joint-ventures* între cele două țări, patru în U.R.S.S. și una în România.

Doar 10 voturi pentru prelungirea clauzei

La 20 mai 1986, Philip Crane a cerut membrilor Camerei să-i sprijine cererea ca președintele să nu reînnoiască României clauza națiunii celei mai favorizate. A

două zi, Paul Trible a luat o inițiativă similară în Senat. Cele două acțiuni nu s-au finalizat cu măsuri legislative corespunzătoare, dar erau semne clare ale nemulțumirii care exista în Congres față de politica internă a lui Ceaușescu, despre care vorbeau și rapoartele trimise din Washington de ambasadorul Gavrilescu. La 2 iunie, Ceaușescu a anunțat o nouă amnistie pentru cei ce suferiseră o condamnare până la cinci ani și o reducere a pedepșelor pentru cei cu condamnări între cinci și zece ani. Principali beneficiari erau arestați pentru delict de conștiință. Măsura respectivă a fost urmată de anunțul făcut de Departamentul de Stat că Bucureștiul intenționa să permită la încă 1 000 persoane, peste cele planificate deja, să emigreze, publicat în presă chiar la 3 iunie. În aceeași zi, președintele Reagan a notificat Congresului intenția sa de a reînnoi clauza pentru România. El spunea că a luat această decizie „cu dificultate” și soma pe Ceaușescu să permită „importul substanțial” și o „distribuire legală” a Bibliilor protestante și să reducă persecuțiile împotriva nazarenilor și a sectelor baptiste nerecunoscute de guvern. Se mai cerea facilitarea reparării sau construirii de noi biserici. Departamentul de Stat trebuia să urmărească cu toată atenția aceste probleme și să ofere executivului informații din șase în șase luni. Mesajul lui Reagan era determinat și de faptul că protestantismul progresiv mai rapid în România ca în orice altă țară din sud-estul Europei.

În timpul audierilor din Congres, consilierul Derwinski a reamintit că Amendamentul Jackson-Vanik se referea la problema emigrării, nu la libertatea religioasă. Statele Unite apreciau în continuare o serie de atitudini luate de România în politica externă, care dovedeau independența ei față de Moscova: pe teritoriul României nu se desfășurau manevre ale Pactului de la Varșovia,

România nu participase la invadarea Cehoslovaciei, două nave ale marinei militare americane urmau să viziteze portul Constanța. Tot în favoarea acordării în continuare a clauzei s-au pronunțat și reprezentanții comunității evreiești, care au argumentat că o suspendare pe șase luni — cum se propusese — nu avea să schimbe cu nimic politica internă a lui Ceaușescu. John Crossley, reprezentantul unei organizații creștine pentru emanciparea dizidenților, a insistat asupra faptului că România era o țară ortodoxă, cu 18 milioane de credincioși ortodocși. Biserica ortodoxă avea o poziție de putere față de celelalte biserici similare cu cea a bisericii catolice în Polonia. El a spus că ascultând anumite declarații făcute, cineva și-ar putea închipui că „România este o țară baptistă și că acolo, în fiecare zi, sunt spânzurați de încheieturile mâinilor pastori baptiști. Or, lucrurile nu stau așa”.

Fostul ambasador David Funderburk conducea opoziția față de decizia prezidențială. Ca de obicei, el ataca Departamentul de Stat pentru naivitatea cu care trata problema României. Nu au lipsit nici acuzele lui Laszlo Hamos privind „poveștile de groază” ale tratamentului aplicat etnicilor unguri. Este curios faptul că nimeni nu s-a întrebat de ce congresmenul Crane nu a cerut ca politica în domeniul drepturilor omului să devină criteriu general valabil pentru toate țările care solicitau clauza națiunii celei mai favorizate din partea Statelor Unite ale Americii.

În favoarea reînnoirii clauzei s-a mai adus și argumentul că în vreme ce România pierdea doar 5% din totalul exporturilor spre vest prin suspendarea tratamentului preferențial, S.U.A. pierdeau 5 000 locuri de muncă, fără a obține în schimb vreo garanție că se vor îmbunătăți practicile guvernului de la București în domeniul drepturilor omului.

În final, clauza a fost reînnoită, dar Ceaușescu era

conștient că au lipsit doar 10 voturi în Camera Reprezentanților pentru a o pierde. Într-un efort menit să îmbunătățească imaginea României, Ceaușescu a autorizat — pentru prima oară din 1920 — tipărirea a 500 biblia Cornilescu — ediția preferată de protestanți — pentru biserică baptistă din România.

Washingtonul este iar nemulțumit

Dar la 26 septembrie 1986 Congresul american a oferit dovada faptului că problema drepturilor omului devenise criteriul major de apreciere a unei țări. Atunci a fost votată o legislație care impunea sancțiuni economice împotriva Africii de Sud, acuzată de nerespectarea drepturilor fundamentale ale omului și de politica de apartheid. Președintele Reagan și-a opus veto-ul, dar el a fost respins de Congres. A fost una dintre cele mai importante înfrângeri suferite de Ronald Reagan în politica externă. Presa americană s-a simțit încurajată să publice articole privind abuzurile comise împotriva drepturilor omului. Au apărut, în *New York Times*, sub semnătura lui David Binder, și în *The New York Review of Books*, reportaje care prezentau România drept o țară „mică”: singura țară în care o persoană putea fi condamnată la cinci ani închisoare pentru că a cumpărat prea multă mâncare, unde se putea munci 46 ore pe săptămână și sta patru ore la coadă pentru a te aproviziona, iar șeful statului prefera să compună el însuși versurile imnului de stat, în loc să lase un poet să o facă. Presa a publicat și numeroase relatări despre reprimarea îndreptată împotriva populației de origine germană și maghiară, omițând să spună că în România se înregistra cel mai mare procentaj de minoritari, 12%, din oricare stat din sud-estul Europei. Majoritatea poveștilor privind distrugerea culturii

maghiare erau alimentate de Budapesta. Provoacă cel mai puternic conflict deschis între țările blocului răsăritean, televiziunea ungară a criticat cultul personalității al lui Ceaușescu. Iar *East European Reporter* a publicat un interviu cu Karoly Kiraly, în care acesta făcea distincție între limbajul folosit până în 1984 — „naționalități care trăiesc la un loc” — și cel de după — „români care vorbesc limbi diferite”. Karoly considera că suspendarea acordării clauzei ar fi trimis Bucureștilui un mesaj clar. Interviul lui, deși mai interesant decât altele, s-a dovedit doar una dintre relatările de acest gen care au continuat să apară până în primăvara anului următor. Efectul lor a fost resimțit mai ales la Casa Albă.

În noiembrie, Reagan l-a trimis pe John Whitehead, adjunctul lui Shultz, într-un turneu prin Europa de Est. Nu dispuneam de vreun document privind înăbușirea lui Ceaușescu. Probabil că el l-a avertizat pe președintele român că imaginea țării sale în S.U.A. se afla într-un pronunțat declin și că executivul american nu mai putea rămâne insensibil la protestele congresmenilor.

Ceaușescu a încercat să contracareze valul, sporit de nemulțumiri din Congres, invitând un grup de 60 de oameni de afaceri americani în România. S-a întâlnit cu ei la 24 martie 1987, încercând să îi convingă să intervină în Congresul american pentru a solicita acordarea clauzei națiunii celei mai favorizate pentru un termen mai mare de un an de zile. Condiționarea anuală era, în viziunea lui, singura piedică în calea unor acorduri comerciale pe termen lung. Invitații l-au ascultat în tăcere. Ei știau că exista o stavilă și mai importantă. Dorința lui Ceaușescu de a achita datoria externă generase un surplus comercial în favoarea Bucureștiului, în 1986 de 503 milioane dolari. Cea de a XI-a sesiune a Comisiei economice mixte româno-americane și-a în-

ceput lucrările la București, la 21 aprilie. Delegația americană era condusă, în mod normal, de către secretarul Departamentului Comerțului. De data aceasta, ca un semn al nemulțumirii sale față de București, Washingtonul l-a trimis pe adjunctul secretarului, Clarence Brown. Delegația română era prezidată de Ilie Văduva, acum ministru al comerțului exterior. Comunicatul de presă dat de Agerpres pomenea obiectivul celor 2 miliarde dolari fixat pentru schimburile bilaterale, dar nu se pomenea nimic de noi direcții de colaborare sau investiții. În cursul întrevederii pe care a avut-o cu Ceaușescu, Brown a reînnoit cererea Administrației americane privind îmbunătățirea practicilor din domeniul drepturilor omului. Președintele român a replicat cerând acordarea clauzei pe mai mulți ani, în loc de unul singur.

Încă o veste proastă

Între timp, în Congres sporau inițiativele menite să ducă la suspendarea clauzei națiunii celei mai favorizate. Ceea ce îi reținea pe sprijinitorii unor asemenea acțiuni să se manifeste și mai agresiv era faptul că nu erau siguri de atitudinea Administrației. Se temeau că Departamentul de Stat avea să-și impună din nou punctul de vedere și să determine pe președinte să solicite reînnoirea clauzei. Departamentul de Stat susținea că prin intermediul clauzei Statele Unite dispuneau de o pârghie diplomatică prin care puteau impune anumite modificări în politica României. Din experiența anterioară, congresmenii știau că doar un act trecut prin ambele Camere ale Congresului și semnat de președinte putea duce la suspendarea clauzei pentru România. În cazul în care președintele își opunea veto-ul, era greu de crezut că congresmenii l-ar fi înfruntat într-o problemă relativ nesemnificativă pentru politica externă a S.U.A. De aceea, partizanii

suspendării clauzei pentru România așteptau discutarea și votarea unei legi care să le permită să înfrunte și să depășească vetoul prezidențial.

Surplusul înregistrat de România în comerțul cu S.U.A. constituia doar vârful aisbergului. În 1986, Statele Unite înregistraseră un deficit comercial total de 156 miliarde dolari, ajuns în 1987 la 171 miliarde. La 2 aprilie, congresmenul Wolf a introdus un amendament la legea comerțului, aflată în discuția Camerei Reprezentanților, prin care solicita suspendarea clauzei națiunii celei mai favorizate pentru România pe timp de șase luni. Legea a fost votată, cu amendamentul Wolf. Rămânea ca și Senatul să adopte un amendament similar.

Ceașescu avea și alte motive de enervare, în afară de votul din Camera Reprezen-

tanților. Relațiile româno-ungare cunoscuseră o înrăutățire sensibilă. Delegația ungară la cea de a treia conferință CSCE de la Viena, din decembrie 1986, ridicase problema tratamentului discriminatoriu aplicat populației maghiare din statele vecine. Deși România nu fusese menționată nominal, delegatul român la Conferință a încercat să împiedice discutarea în continuare a problemei pe motiv că ea constituia un amestec în treburile interne ale țării sale. În februarie 1987 Ceaușescu a convocat o întâlnire a Consiliilor oamenilor muncii de naționalitate maghiară și germană. Delegații au fost toți de acord că în România nu exista o problemă națională. Apoi, Ceaușescu a acuzat Ungaria că a falsificat istoria Transilvaniei și că promovează idei vehiculate și în

epoca nazistă. Peste câteva zile, delegatul ungar la Viena a anunțat că susține propunerea privind drepturile omului inițiată de Canada și Iugoslavia. Pe măsură ce disputa dintre București și Budapesta se întețea, fiecare țară făcea apel tot mai des la mijloacele mass-media pentru a-și susține poziția. Presa occidentală s-a alăturat rapid pentru a face cunoscută discordia. Problema statutului etnicilor maghiari din Transilvania a reținut rapid atenția opiniei publice.

Curând, Ceaușescu a mai primit o veste proastă. Gorbaciov vroia să viziteze România. ■

(Va urma)

**Introducere
și versiune românească:
Cristian POPĂȘTEANU
și Dorin MATEI**

ABONAMENTE DE SUSȚINERE

a Magazinului istoric pentru instituții, asociații, școli, licee, facultăți etc. sau colecționari ai revistei.

Costul unui abonament de susținere:

- un an (12 numere) cel puțin 12 000 lei
- 6 luni (6 numere) cel puțin 6 000 lei
- 3 luni (3 numere) cel puțin 3 000 lei

Reamintim, totodată, că posesorii unui abonament de susținere se bucură de următoarele avantaje:

- Primesc certificat special — abonat susținător Magazin istoric 1994
 - Primesc prin plic-special, lună de lună, revista la adresa indicată
 - Au prioritate absolută în procurarea lucrărilor editate de Fundația Culturală Magazin Istoric
 - Sunt invitați cu prioritate la toate manifestările organizate de Fundația Culturală Magazin Istoric
- Întrucât inițiativa noastră se bucură de bună primire a statornicilor cititori și abonați care ne-au trimis deja primele sume de bani pentru abonamente de susținere. Până la închiderea acestui număr am primit, astfel, contribuțiile de susținători ai Magazinului istoric din partea următorilor cititori:

1. DANIEL EPAMINONDA MATEI, din Porțile de Fier II — 12 000 lei
2. IRINA DIACONESCU, din com. Merișani, jud. Argeș — 12 000 lei
3. JEAN F. SIMON, din Baia Mare — 12 000 lei
4. PETRU MARICA, din Cluj-Napoca — 12 000 lei
5. NICOLAE M. NICA, din sat Chilia, com. Făgetel, jud. Olt — 12 000 lei
6. General (r) MIHAI VARIA, din București — 12 000 lei
7. IOAN DĂRĂBĂNEANU, din Beluș — 12 000 lei

Mulțumim primilor abonați susținători ai Magazinului istoric pentru promptitudinea cu care au răspuns apelului nostru, asigurându-i că am și luat măsurile necesare pentru a putea primi abonamentele începând cu luna ianuarie 1994.

Precizăm că pentru a deveni abonat susținător Magazin istoric 1994 nu trebuie decât să expediați contravaloarea abonamentului pe 1 an, sau pe 6 luni, sau pe 3 luni, pe adresa: D-na Doina Pascu, redacția Magazin istoric, C.P. 1-702, București, menționând pe cuponul mandatului poștal: ABONAMENT DE SUSȚINERE!

IMPORTANT! Periodic vor fi publicate în paginile revistei numele donatorilor și ai abonaților susținători ai Magazinului istoric.

Am primit, de asemenea, o donație din partea MITROPOLIEI OLTENIEI, prin bunăvoința Î.P.S. dr. NES-TOR VORNICESCU, mitropolitul Olteniei, membru de onoare al Academiei Române, căruia îi mulțumim și pe această cale pentru caldele sentimente nutrite pentru Magazin istoric.

Multă vreme familiară doar diplomaților și cercurilor de afaceri, noțiunea de „clauză a națiunii celei mai favorizate” a intrat în limbajul curent al presei și cititorilor ei în anii „războiului rece”, când ea a căpătat conotații total diferite de cele inițiale. Și tot din aceeași cauză poate că mulți își mai imaginează și acum că ea ar fi o inovație de dată recentă sau relativ recentă. În 1975, acordarea „clauzei” către România a însemnat o adevărată cotitură în relațiile bilaterale, cum au ilustrat istoricii americani J. Harrington și Bruce Courtney prin documentele Casei Albe, publicate în serial, în tot acest an, de Magazin istoric. După cum, renunțarea la ea în 1988 de către dictatura Ceaușescu a semnificat o gravă alterare a acestor raporturi. Reluarea regimului „clauzei” acum în noile condiții ale unei Româнії libere și democratice, comportă noi perspective nu numai în comerțul româno-american, ci și în toată sfera dialogului cu marea republică a drapelului înstelat.

În numărul nostru trecut am văzut cum în relațiile comerciale româno-americane „clauza” a început să opereze încă din anul 1881, iar acum ne vom convinge că ea a acționat și până la cel de-al doilea război mondial.

„CLAUZA”

O ISTORIE MAI MULT DECÂT CENTENARĂ

ȚUMITRU HÎNCU

După sfârșitul primului război mondial, eșichierul politic internațional a luat, se știe, un aspect care cu numai câțiva ani înainte ar fi părut de domeniul imposibilului. Uriașe suprafețe ale globului au cunoscut spectaculare reasezări — prin dispariția unor întregi imperii și slăbirea altora — iar nașterea unor noi state și încercarea de instaurare a unor noi raporturi între națiuni și-au spus puternic cuvântul și asupra datelor economiei mondiale.

Schimbări esențiale s-au produs și în statutul internațional al Statelor Unite ale Americii și în cel al României. Cele dintâi au ieșit din război consolidate nu numai în plan politic, economic și militar, ci și cu o mult sporită audiență și autoritate internațională, cu alte cuvinte cu o poziție de mare putere mondială. La rândul ei, întregită în hotarele firești, cu un teritoriu național mult crescut prin revenirea provinciilor istorice Basarabia, Bucovina, Transilvania la vatra națională, dispunând de cu totul alte resurse și virtualități economice, România se vedea investită cu mijloacele de a juca un rol de fel neglijabil în noua constelație statală europeană. Așadar, tot atâtea rațiuni ce explicau perpetuarea interesului ambelor state pentru reluarea legăturilor economice mutual benefice întrerupte de război.

Semnala americane în acest sens au putut fi, de aceea, receptate la București chiar din

primăvara lui 1919. Ele au parvenit prin intermediul lui I.I.C. Brătianu, aflat atunci la Paris cu prilejul dificilelor negocieri ale Tratatelor de pace dintre foștii beligeranți și, prin însuși acest fapt, în contact și cu delegația americană. Astfel, printr-o radio-telegramă, în limba franceză, expediată la București la 4 mai 1919, I.I.C. Brătianu comunica guvernului român: „Am obținut ca americanii să continue aprovizionarea, dar pentru asta trebuie să am posibilitatea să le promit că li se vor da în acest scop cambiale americane la valoare de cinci milioane existente acum la B.N. a României.

Trebuie să dau răspunsul cel mai târziu în unsprezece mai. Rog să mă puneți în situațiunea s-o fac.

În același timp se dorește să mă angajez că nu se vor acorda altor state sau resortisanților lor concesii prin care statul sau resortisanții americani ar fi dezavantajați. Am obținut ca acest angajament să fie limitat până la data când vom plăti Americii banii pe care-i datorăm [...]”.

Altfel spus, negociatorii americani solicitau menținerea tratamentului națiunii celei mai favorizate existent între cele două state, cum am văzut, în perioada antebelică. Însă un nou acord în bună regulă — e adevărat cu titlul provizoriu, întrucât a fost încheiat doar printr-un schimb de note — a intervenit abia la 1 februarie 1926.

Cât mai repede posibil

Din păcate, documentele de arhivă nu ne oferă decât foarte puține trimiteri la acest acord și mai cu seamă sub aspect retrospectiv. Ceea ce știm, totuși, neîndoios este că prevederile sale au rămas în vigoare ceva mai puțin de patru ani. Căci, la începutul lunii decembrie 1929, în virtutea unor instrucțiuni primite din partea noului guvern de la București care dorea să procedeze la o serie de importante modificări în politica comercială a țării, Al. Davila, ministrul român la Washington, notifică Departamentul de Stat expirarea acordului din 1926.

Luat, se pare, prin surprindere, dar doritor să evite o cezură în legăturile economice dintre cele două țări, la numai câteva zile, mai exact la 12 decembrie, Charles S. Wilson, ministrul american la București, comunica Ministerului de externe român disponibilitatea guvernului său de a începe „imediat” negocierea unui nou tratat de comerț și navigație. Cu aceeași ocazie, ministrul plenipotențiar american specifica că guvernul de la Washington era de părere că în noul acord să fie incluse prevederile articolelor 7-11 din tratatul de prietenie, comerț și drepturi consulare semnat în urmă cu cinci ani (la 8 decembrie 1923) între Statele Unite și Germania și garantând tratamentul națiunii celei mai favorizate în materie vamală. În fine, reafirmându-și speranța că „negocierea unui tratat comercial între Statele Unite și România va fi purtată în modul cel mai rapid posibil”, Charles S. Wilson își îngăduia să atragă luarea aminte că, în cazul unei întârzieri, el n-ar mai putea fi supus spre aprobare Congresului american decât în decembrie 1930.

Tocmai atunci, însă, autoritățile de resort române erau angajate în alte tratative. În călă adresa Ministerului de externe prin care îl încunoști-

ința despre propunerea americană, Ministerul industriei și comerțului i-a răspuns că, întrucât „comisiunile de specialiști” erau ocupate „cu tratate deja începute, nu vom putea începe negociațiunile decât în luna februarie”. Pe de altă parte, în afara dispozițiilor de natură comercială, guvernul de la București înțelegea ca noul tratat să cuprindă și o reactualizare a prevederilor în materie consulară din 1881, cerință reiterată în mai multe rânduri de Al. Davila. O parte din rațiunile pe care se întemeia această solicitare au fost, de altfel, tot atunci, expuse pe cât de succint, pe atât de clar și într-o notă semnată de N. Simionescu, șeful Direcției consulare a Ministerului de externe (datată 29 decembrie 1929), în care acesta menționa: „*Supușii români au în America interese de milioane de dolari, provenind din succesiuni sau compensațiuni, care se irosesc prin cheltuieli și procente cuvenite lichidațiilor sau avocaților*”.

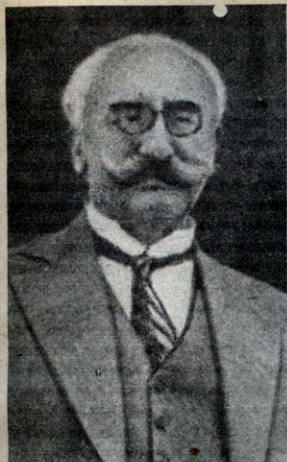
Fără a aștepta, însă, începerea tratativelor, la 22 ianuarie 1930, Charles S. Wilson revenea cu o notă către Ministerul de externe român, prin care-l înștiința că Departamentul de Stat urma să-i trimită curând un proiect de tratat, adăugând totodată, spre a fi, poate, și mai persuasiv: „*S-a depus multă muncă în întocmirea acestui proiect și utilizarea lui ar facilita în foarte mare măsură negocierile*”. Iar până la începerea negocierilor dorea să primească, cel puțin, o confirmare „*neîntârziată și definitivă*” a disponibilității guvernului român de a încheia un nou tratat, pentru a se evita — facem din nou apel la propriile-i cuvinte — „*nesiguranța în interesele comerciale și eventuale daune pentru comerț*”. În ceea ce privea, însă, încheierea unei noi înțelegeri consulare, după ce remarca că guvernul său privea „*cu ochi favorabili o asemenea înțelegere*”, adăuga totuși: „*Întrucât afacerile consulare sunt călăuzite în prezent de convenția din 5/17*

1881 și având în vedere mai urgenta necesitate a unui tratat de comerț și navigație, guvernul meu își dă seama că negocierile pentru o nouă convenție consulară ar trebui ținute în suspensie sau cel puțin subordonate negocierilor pentru tratatul comercial până la tranșarea acestuia”.

Bătălie de ariergardă?

Dar nici la București lucrurile nu stăteau pe loc, căci — bineînțeles — și guvernul român era interesat în perfectarea unui nou tratat cu Statele Unite. Încât, la 11 februarie, Ministerul de externe s-a văzut în măsură să-i remită lui Wilson propriul său proiect de tratat, conceput de specialiști și diplomații români. O parte din dispozițiile acestuia încercau să asigure o anume protecție unui grup de produse românești. Prin prisma celor ulterior convenite, acum este greu de spus dacă aceste stipulații reflectau realmente voința sau măcar speranța de a le și impune sau erau focurile unei bătălii de ariergardă în vederea ocupării unor poziții cât mai propice la masa tratativelor. Cert este că „după o atentă examinare”, la 9 aprilie Departamentul de Stat a răspuns că proiectul său de tratat i se părea „mai bine adaptat” relațiilor comerciale dintre S.U.A. și România, întrucât, cel român „subordona principiile tratatului națiunii celei mai favorizate aplicării unor tarife specifice la un număr de produse, o practică incompatibilă cu legea și politica americană”.

Între timp, nu strică poate să amintim, spre a nu jena negocierile că amândouă părțile căzuseră de acord să prelungească termenul de expirare a vechiului acord, încurajate poate și de faptul că se constata o tot mai pronunțată apropiere a pozițiilor. Așa se face că, la 4 iulie 1930, Al. Davila putea transmite la București următoarea telegramă cifrată:

Alexandru Vaida-Voevod, semnatarul
- din partea română - a acordului din
1930

„Răspuns la telegrama No.
41179.

Pentru ministrul Madgearu.
Am transmis la State De-
partment notificarea dumeitale
și am înțeles că domniile lor
sunt gata să semneze imediat
acordul provizoriu sau defini-
tiv bazat pe tariful unic ame-
rican și pe tariful minimal ro-
mân. Rog a comunica când
și unde ai hotărât să aibă loc
negocierile pentru tratatul
definitiv. Atrag din nou aten-
țiunea că avantajele consu-
lare [...] sunt indispensabile,
dat fiind vădita inferioritate a
românilor în America față de
alți străini, cât și cele finan-
ciare care nu se pot obține
aci decât legând toate aceste
chestiuni cu tratatul comer-
cial”.

Astăzi putem adăuga că
tratativele au avut loc la
București și că, la 20 august
1930, au fost încheiate
printr-un acord intrat în vi-
goare la 1 septembrie același
an. Din partea română, în jo-
sul acordului și-a pus semnă-
tura Alexandru Vaida-Voe-
vod, în calitate de ministru
ad-interim la externe, iar din
partea americană Charles S.
Wilson, „Trimis. extraordinar
și ministru plenipotențiar al
Statelor Unite”. Înțelegerea
avea cinci articole. Cel dintâi
dintre ele stipula, printre alte-

le: „Produsele naturale sau
manufacturate ale fiecăreia
din cele două țări se vor bu-
cura și pe teritoriul celeilalte
pentru tot ceea ce privește
importul, exportul, depozitul,
tranzitul și în general tot fel-
ul de operațiuni comerciale
de tratamentul acordat nați-
unii celei mai favorizate”. Arti-
colul II prevedea extinderea
aceluiași tratament și asupra
perceperii taxelor de import
și a altor taxe, precum și a
formalităților vamale, a clasi-
ficării mărfurilor, a interpretă-
rii tarifelor vamale și a proce-
deelor de analiză a mărfuri-
lor. La cererea delegației

Al. Davila, ministrul României la
Washington

americane, articolul IV
stipula că el nu se întindea și
asupra relațiilor comerciale
dintre Statele Unite și Cuba,
zona Canalului Panama „ori
cu alte teritorii dependente
de Statele Unite între ele”...
De asemenea, acordul nu cu-
prindea nici un fel de referiri
la relațiile consulare dintre
cele două părți contractante.
El era încheiat provizoriu pe
o durată de șase luni, termen
înăuntrul căruia trebuia dez-
bătut și aprobat definitiv de
corpurile legiuitoare respec-
tive și urma să-și mențină va-
labilitatea timp de treizeci de
zile și după data când una
din părți avea să-l declare ca-
duc.

Un demers intempestiv

Precizate de amintitul ca-
dru, legăturile comerciale
dintre România și Statele
Unite au cunoscut o evoluție
normală, până când un inci-
dent imprevizibil a produs un
moment de incertitudine, ba
chiar de trecătoare derută.
Într-adevăr, la 22 februarie
1935, printr-un procedeu inu-
zitat în practica relațiilor in-
ternaționale, respectiv fără să
fi înștiințat în prealabil Minis-
terul de externe, singurul abi-
litate a întreține raporturi de
serviciu cu reprezentanții di-
plomatici străini, ministrul in-
dustriei și comerțului, I. Ma-
nolescu-Strunga, i-a trimis lui
Alvin Mansfield Owsley, noul
trimis american la București,
o scrisoare prin care îi adu-
cea la cunoștință că „față de
deficitul balanței comerciale
dintre țările noastre, care
continuă să fie defavorabil și
față de situația dificilă a co-
merțului nostru exterior, ne
vedem obligați să suspendăm
autorizațiile de import în pro-
veniență din Statele Unite ale
Americii până când vor fi sta-
bilite noi modalități în mă-
sură să ne dea satisfacție”.

Lucru și mai de mirare, în
urma unei convorbiri pe care
Owsley a avut-o la 3 martie

I. Manolescu-Strunga, autorul neaș-
teptatei complicații diplomatice

cu Nicolae Titulescu, titularul portofoliului Ministerului de externe, diplomatul american a rămas cu impresia că ministrul român nu fusese nici până atunci informat despre pasul colegului său de la industrie și comerț. În această situație, la 14 martie 1935, Alvin Owsley a trimis la externe o scrisoare oficială de protest prin care guvernul american își exprima „speranța” că „guvernul român va determina o revizuire a hotărârii Ministerului de industrie și comerț cu scopul de a o pune în concordanță cu termenii acordului din 20 august 1930”, cu atât mai mult — se mai spunea în aceeași scrisoare — cu cât „nu există nici o dificultate în relațiile comerciale dintre țările noastre care să nu poată fi îndepărtată printr-o discuție deschisă”.

În aceste circumstanțe, Ministerul de externe a expediat o copie a ei — precedată de o notă redactată de Ion Christu (un cunoscut și experimentat diplomat de carieră, prezent în septembrie 1944 și la semnarea armistițiului de la Moscova) autorilor intempestivului demers, invitându-i să se convingă că: „Guvernul american consideră măsura luată ca o violare a prescripțiilor Acordului de comerț din 20 august 1930, întrucât constituie o discriminare și roagă Guvernul român să examineze din nou această chestiune”.

Vădit sânjénit, Ministerul comerțului și industriei s-a văzut, evident, nevoit să ofere explicațiile solicitate. Pe care,

le-a și formulat într-o lungă adresă trimisă — de astă dată — Ministerului de externe român (la 4 aprilie 1935), dar într-o manieră foarte alambicată și care, în nici un caz, nu lămură de ce, mai întâi, le destinase de-a dreptul Legației americane. Argumentele sale ar putea fi astfel rezumate: anunțarea suspendării autorizațiilor de import din S.U.A. era doar o „declarație de principii”, făcută necesară de intenția de a proceda la o măsură similară față de toate țările ce se aflau într-o situație asemănătoare, adică cu care existau acorduri comerciale prevăzând clauza națiunii celei mai favorizate. Așa stând lucrurile, „devenise necesar ca suspendarea să fie luată și față de America”. În cazul acesteia din urmă, nici nu putea fi vorba, de altfel, de o încălcare a acordului din 20 august 1930, întrucât în articolul V, alineatul 2, el prevedea: „Dacă unul din Guverne va fi împiedicat printr-o măsură viitoare a legislației sale să aplice stipulațiile acestui Acord, obligațiunile cuprinse mai sus vor rămâne fără efect”. În fine, măsura preconizată nici nu avusese efecte practice față de importurile americane care, în 1935, erau sensibile egale cu cele din anul precedent și, la urma-urmei, ea era în favoarea statelor cu care România avea relații bazate pe acorduri comerciale, dat fiind că nu mai permitea... crearea de arierate care, în situația dată, nu puteau fi lichidate.

Evident, Ministerul de ex-

terne a conferit acestor explicații o turnură mult mai coerentă, mai diplomatică și le-a transmis părții americane împreună cu asigurarea că Acordul în 1930 rămânea și mai departe valabil. Răspunsul american a venit la 11 iunie, printr-o amplă adresă a Legației din București. Guvernul american — se afirma în cuprinsul ei — „lua act cu mulțumire” de intenția autorităților de la București de „a menține schimbul de note din 20 august 1930 prin care ambele guverne își acordau tratamentul națiunii celei mai favorizate”, se declara satisfăcut că „ridicarea permiselor de import a rămas fără efect” și, ca atare, se arăta gata „să amâne” discutarea deosebiriilor de vederi ivite în legătură cu interpretarea dispozițiilor din acordul din 1930 privitoare la regimul prohibițiilor și restricțiilor la import și export.

Amânare care, de fapt, s-a prelungit fără ca vreuna din cele două părți să mai dezbătă contenciosul artificial creat. Iar „clauza națiunii celei mai favorizate” a rămas și mai departe la temelia schimburilor comerciale româno-americane, până când — sub presiunea celui de-al treilea Reich — ele au fost brusc și abuziv întrerupte pentru o perioadă de timp pe care, fără îndoială, nici unul dintre cei doi parteneri nu putea atunci să bănuiască că va fi atât de lungă, iar reluarea legăturilor atât de anevoioasă și de aleatorie. ■

COPERTELE

① În fiecare an la 8 noiembrie, credincioșii ortodocși sărbătoresc pe arhanghelii Mihail și Gavril. Coperta noastră reproduce o icoană din secolul XVI, înfățișându-l pe Sf. Mihail și miralele săvârșite de acest sfânt al creștinătății

② Din cele mai vechi timpuri, călătoriile, deplasările dintr-un loc într-altul au fost însoțite de felurite riscuri, iar pentru asigurarea lor în fața acestor neștiute primejdii oamenii au născocit și pus la punct ingenioase sisteme de asigurare. Asiguratu-s-au oare și aceste frumoase domnițe aventurate la o vânătoare cu șoim? Miniatură dintr-un celebru manuscris medieval, *Très Riches Heures du duc de Berry*, păstrat la castelul Chantilly, Franța (*Asigurările...*, p.41)

③ Scăpat ca prin minune de jafurile cetelor prădănice ale cazacilor, acest *Tetreevangheliar* din 1609, datorat lui Anastasie Crimca, se află în muzeul mănăstirii Dragomirna. Scena reprodusă pe coperta noastră se numește *Pogorârea Sfântului Duh*

RHÔNE

POULENC

CĂLĂTORIE ÎNTR-O LUME

NECUNOSCUTĂ

Nu se poate, măcar o dată în viață, să nu vă fi inundat vecinul de deasupra. Sau, dacă totuși nu ați fost afectat de o asemenea calamitate — poate stați singur, într-o casă la curte — mai mult ca sigur că vă suflă iarna vântul pe sub geam. Ori printre tocul geamului și perete. Deși ați dublat, ba chiar triplat geamurile. Ei bine, grație siliconilor — mai corect spus, în aceste cazuri, masticurilor siliconice — am putea scăpa, în viitor, de

asemenea necazuri. Cu o singură condiție: constructorii noștri să adopte și ei masticurile siliconice pentru realizarea izolațiilor.

Dar ce sunt siliconii? Se reduc utilizările lor doar la cele înfățișate mai sus? Ce legătură există între Rhône-Poulenc și siliconi? Iată câteva dintre întrebările la care vom încerca să răspundem în noua etapă a călătoriei noastre prin universul Rhône-Poulenc.

Piramida de la Luvru

Siliciul constituie, după oxigen, elementul chimic aflat în cea mai mare cantitate pe suprafața globului pământesc. El a fost identificat în anul 1823, de către chimistul suedez J. Berzelius. Mendeleev l-a clasat în celebrul său tablou chimic sub carbon. Există, într-adevăr, asemănări - dar și deosebiri - între cele două elemente. Siliciul formează aproape toți compușii pe care îi formează și carbonul. O vreme s-a crezut chiar că siliciul poate da naștere unei chimii silico-organice, paralele cu cea organică a carbonului. Ideea s-a dovedit însă greșită, cel puțin la nivelul cunoștințelor noastre actuale.

Tocmai pentru că presupun dificile transformări chimice prealabile, aplicațiile industriale ale siliciului s-au dezvoltat tardiv. Primii compuși ai siliciului, siliconi, au fost obținuți de altfel, printr-o întâmplare, de către Berzelius și germanul Wöhler. Germanul Ladenburg a reușit să obțină, în 1872, uleiuri din care lipsea carbonul, dar în care era prezent siliciul. Cum ele nu se comportau asemenea uleiurilor organice, le-a numit indezirabile.

Ca de obicei, primii care au sesizat valoarea industrială a siliconilor au fost americanii. Dar să definim acum ce sunt siliconi: o clasă privilegiată de compuși de la monomerii la polimeri. Termenul de siliconi desemnează și produse chimice, dar și compuși uneori foarte complecși, ambele vândute de fabricanți sub același apelativ generic. Deci, dr. Sullivan, directorul departamentului de cercetări de la Corning Glass Works, din S.U.A., a intuit primul, în 1935, posibilitățile de utilizare industrială a acestor substanțe noi. Din 1940 s-a trecut la fabricarea pe scară industrială. Corning Glass i-a cerut ajutorul lui Dow Chemical. În 1943, cele două societăți au întemeiat Dow Corning.

Rhône-Poulenc a depus primul brevet de invenție - pentru un elastomer monocompozant de silicon, vulcanizabil la rece - în 1958. Grupul și-a stabilit

strategia în acest domeniu ținând cont de realitatea că americanii aveau un mare avans. Drept urmare, cercetările au pornit de la cunoștințele existente. Ideea conducătorului din acel moment al destinului lui *Rhône-Poulenc* a fost să creeze două nuclee de cercetare, structurate pe două uzine, cu profile diferite și complet separate între ele. Lucrând în paralel, fără să știe unul ce face celălalt. Se considera că în felul acesta se folosea la maximum capacitatea inventivă a fiecărui individ.

Unificarea lor s-a făcut abia după 10 ani. Când și-au pus de comun acord datele obținute, au rezultat foarte multe produse absolut noi.

Rhône-Poulenc a realizat foarte repede că nu putea concura cu sorți de izbândă pe Dow Corning decât dacă investe în realizarea unor instalații de mare capacitate pentru obținerea așa-numiților monomeri de plecare (metilclorsilani și tetramerii respectivi). Este nevoie de instalații de mare capacitate, pentru că producția nu devine rentabilă decât peste 50-60 000 tone pe an. Astăzi, *Rhône-Poulenc* se află pe locul III-IV în lume între producătorii de siliconi, dar pe primul loc pentru anumite specialități.

Siliconii fac parte - în strategia grupului - din sectorul chimie aplicată și specialități, mai precis se numără printre specialitățile chimice care îmbunătățesc performanțele unor procedee și calitatea unor produse din variate domenii.

Utilizările siliconilor sunt extrem de variate și derivă din proprietățile deosebite pe care le au. Flexibilitatea și mobilitatea le conferă o elasticitate extraordinară, chiar și în condiții de temperatură scăzută. Asociindu-se proprietățile dielectrice, uleiurile siliconice sunt ideale pentru utilizarea în transformatoare de mare capacitate. Au - cel puțin până în momentul de față - o durată de viață nelimitată, neobservându-se deocamdată vreun proces de degradare a lor.

Proprietățile dielectrice, buna stabilitate termo-oxidantă, rezistența la agenții chimici, la razele ultraviolete fac

din elastomerii siliconici excelenți izolatori pentru cablurile electrice de putere, conductorii electrici, dispozitivele electrice de aprindere (bujii etc.).

Să mai notăm o utilizare dintre cele mai recente: protejarea cablurilor de telecomunicații realizate din fibre optice. Un cablu din fibre optice oferă o legătură mai fiabilă decât una prin satelit, eliminând ecoul care apare în cazul unei convorbiri telefonice și reducând numărul de erori ce se strecoară în transmiterea datelor computerizate. Evident, un cablu scufundat în mare are nevoie de o protecție care să îl asigure pentru o perioadă de cel puțin 25 ani. În plus, „inima” cablului, formată din fibre optice fragile trebuie înbrăcată într-o pastă cu o vâscozitate bine proporționată, care să fie inertă, să nu degaje hidrogen, o adevărată otrăvă pentru fibrele optice. Tuturor acestor cerințe a trebuit să le răspundă laboratorul din Saint-Fons al grupului *Rhône-Poulenc*. Și a reușit cu succes. S-au realizat, până acum, potrivit tehnologiei puse la punct, aproximativ 20 000 km de cablu.

Un domeniu în care *Rhône-Poulenc* a investit foarte mult și a obținut bune rezultate îl constituie masticurile siliconice. Acestea au largi întrebuințări. Se poate chiar umple o gaură apărută în caroseria unei mașini. După întărirea, se vopsește și nu există nici o diferență față de restul caroseriei. De asemenea, sunt un excelent demulant pentru formele de turnat la temperaturi foarte înalte. Se transformă în sticlă de fracțiune și forma poate fi reutilizată.

Pe piața construcțiilor se cumpără, anual, 150 000 tone de masticuri elastomere. Sunt utilizați pentru izolații, ba chiar, de curând a fost lansat un mastic anti-foc, ce protejează clădirile contra incendiilor. Dar cea mai spectaculoasă și mai vizibilă utilizare a lor în acest domeniu rămân fațadele de sticlă. Prima utilizare în Franța a masticurilor siliconice pentru asamblarea panourilor de sticlă s-a făcut în 1988, când a fost realizată celebra -

și contestată - piramidă din curtea Luvrului. S-a folosit atunci *Rhodorsil VEC 90*, pentru a fixa cele 86 tone geamuri pe structura metalică imaginată de arhitectul Pei.

5 cm în 18 ani

La fel de utili se dovedesc polimerii siliconici și în protejarea construcțiilor la exterior. Mai ales într-o climă temperată cum este cea din țara noastră, tencuiala este supusă unor puternice variații de umiditate și temperatură, care o macină. O peliculă fină de polimer siliconic, pulverizată la exterior, asigură o protecție eficientă. De altfel, procedeul este deja folosit pentru salvarea unor monumente de artă amenințate de distrugere. Așa s-a procedat, de exemplu, la Veneția sau în cazul Sfînxului din Egipt. Avantajul procedeu-lui este că permite trecerea aerului, dar nu și pe cea a apei. În cazul clădirilor construite mai de mult și afectate de igrasie, în substanța cu care se face siliconizarea superficială, se pot amesteca fungicide, care distrug mușcăiurii. Avantajul față de o tencu-ire simplă constă în faptul că polimerul permite migrarea permanentă a substanței pesticide active din interior spre exterior, ceea ce nu se întâmplă în cazul tencuielii.

Având o toxicitate redusă, o fluiditate și o plasticitate excepționale, siliconii permit obținerea oricăror feluri de amprente, cât și a modelelor ce trebuiesc obținute de pe acestea. Domeniul de aplicare începe cu protezele dentare și sfârșește cu decorurile pentru teatre.

Explozia telefoanelor portabile, a minicalculatoarelor, a jocurilor video și telecomandei pentru televizoare a fost posibilă și datorită siliconilor, mai exact a cauciucurilor siliconice. Ei asigură atât contactul electric prin mici pastile de cauciuc bun conducător de electricitate, cât și transmiterea comenzii printr-o simplă apăsare. *Rhône-Poulenc* a decis să fabrice aceste cauciucuri siliconice în arhipelagul nipon, la Tsukuba Akeno. Nu

întâmplător, pentru că principalii săi clienți sunt Aoki Rubber, producătorul celebrelor console Nintendo pentru jocurile video, Yamaha, Sony și alții.

Tot din cauciucurile siliconice se obțin și garnituri rezistente la cele mai agresive substanțe. Ele au o durată de viață de câteva ori mai mare decât cele din cauciuc obișnuit, sunt mai stabile din punct de vedere termic și au o revenire mult mai rapidă. Ca să nu mai spunem că în cazul unui reactor, de exemplu, de mari dimensiuni, fabricarea unei garnituri din cauciuc obișnuit este foarte complicată, în vreme ce cu ajutorul cauciucurilor siliconice, ea se realizează direct pe utilaj.

Îi va fi fost suficient de limpede cititorului nostru că domeniul siliconi este foarte nou pentru industria noastră. *Rhône-Poulenc România* și-a propus să contribuie la pătrunderea cât mai rapidă a acestor siliconi, despre care cineva spunea că „știu să facă orice”. În primul rând prin identificarea unor parteneri cărora să le furnizeze monomeri, cât și tehnologia pentru produsele de etapă a doua și a treia. Și sunt deja o serie de realizări concrete în această direcție. Apoi, prin organizarea, până la sfârșitul acestui an, a unui simpo-

zion în cadrul căruia să li se prezinte constructorilor români avantajele pe care le aduc masticurile, polimerii de protecție și cauciucurile siliconice în realizarea construcțiilor civile și industriale. În sfârșit, un domeniu cu mari posibilități de colaborare îl constituie industria pielăriei și a încălțămintei.

Cei ce vor să se convingă de calitățile siliconilor și au șansa să treacă prin orașul Lyon, le sugerăm să viziteze Departamentul siliconi al grupului *Rhône-Poulenc* de la Saint-Fons. Vor putea admira pe perețele clădirii imaginea unui om și titulatura firmei, protejate cu o peliculă de siliconi aplicată în urmă cu peste 20 ani și care s-au păstrat intacte, spre deosebire de restul zidului, mâncat pe o adâncime de aproximativ 2,5 mm. Iar în interior pot admira două geamuri, având dimensiunile de 1 m/60 cm și grosimea de 8 mm, lipite pe cant (deci pe suprafața de 8 mm și pe o lungime de 1 m) cu un cordón de mastic de 3 mm. Geamul de sus este atârnat de o bară de metal, iar de cel de jos s-a atârnat, acum 18 ani, o greutate de două tone. Cordónul de mastic s-a desprins, la un capăt, pe o distanță de aproximativ 5 cm. ■

(Va urma)

Dorin MATEI

Cum se distrau străbunii noștri

CAPITALA ÎN CARNAVAL

ADRIAN-SILVAN IONESCU

În secolul trecut, în București și în alte orașe ale țării, mai cu seamă după 1830 (adică după „europenizare”), odată cu celelalte mode venite din Apus (vestimentară, gastronomică, muzicală, literară, comportamentală etc.), a poposit pe meleagurile noastre și moda balurilor costumate. Acestea se țineau lanț, începând din ianuarie și până la lăsata secului. Amploarea balurilor mascate — indiferent de mediul social din care proveneau participanții — este reflectată și de faptul că doi dintre cei mai mari dramaturgi români s-au oprit și asupra acestui subiect: Vasile Alecsandri în Iași în carnaval și I.L. Caragiale în D-ale carnavalului, unchiul acestuia din urmă, Iorgu, fiind și el autorul unei șansonete comice numită Băcanul la bal masché sau o scenetă de carnaval.

Un fluturaș iese din crisalidă

Costumele erau motiv de adevărată competiție și preocuparea de bază a mondenilor ce nu puteau lipsi de la nici un bal și nu se puteau prezenta niciodată sub aceeași mască. Nimic nu este mai relevant decât descrierea pe care o face omniprezentul gazetar Ulysse de Marsillac înfrigurării cu care se pregăteau elegantele bucuștence pentru asemenea evenimente: „În timp ce actorii de teatru sunt aplaudați, iată că cei din lumea bună se pregătesc pentru a deveni actori pentru o seară. Doamna Suțu deschide splendidele sale saloane pentru un bal costumat. Este incredibil cum toate neliniștile, toate grijile sunt adunate în jurul acestui bal. Cunosce nemurătoare tinere și mai multe femei tinere care nu mai pot dormi. Își smulg albușele unde speră să găsească modele. Madame Barriou [o modistă] este copleșită de cereri; madame Briol [altă celebră modistă din Capitală] ar trebui să aibă o sută de brațe cu degete de zână; aceasta nu ar fi prea frumos; dar ar fi

foarte util [pentru a putea onora toate comenzile]. Vă anunț [că veți vedea] frumoase marchize, ...colombine vioale și cochete, țărânci așa cum n-ați văzut niciodată”.

Costumele erau, uneori, proprietatea purtătorului, care le folosea un timp mai îndelungat, cel puțin un sezon, ceea ce nu era însă prea plăcut, căci personajul putea fi identificat cu ușurință și petrecerea își pierde astfel tot hazul pentru el. De cele mai multe ori erau închiriate de la magazine specializate sau, dacă balul era dat într-o sală publică, puteau fi luate de la garderobă (vă mai amintiți desigur de „catindatul” lui Caragiale, „magnetizat” cu rom de Jamaica și de avatarurile cauzate de schimbarea costumului personal cu unul de la „grandirob”).

Cu mult înaintea începerii sezonului, presa era asaltată de anunțurile și reclamele negustorilor de măști și costume ori de acele ale modistelor. Să spicuim câteva: „Măști și domino nouă, colorate en velours et en satins se găsesc la subsemnata în dugheana d-lui A. Fara str. Podul Vechiu. Victoria Zavacka”; „Costume și măști de închiriat, L. Kraus, strada Carol I nr. 6, vis-à-vis de Wal-

halla, în curte. Mare deposit de măști și costume de catifea și metase. Măști de caracter, precum Mefistofeles, Faust, Robert [Diavolul], Calvalferi, din secolul XVI, Rocco, Jokai, Marquis, costumele potențailor etc., etc., cu prețuri moderate”.

Balurile publice erau organizate în cele câteva spații ample ale orașului — la București: Teatrul Național, sălile Bossel și Slatineanu, Teatrul Dacia, ca și în cafenele, restaurante și ospătării, unde accesul se făcea pe bază de bilet reținut din timp sau luat direct de la casă. Antreprenorii se întreceau să-și ofere serviciile publicului dornic de distracții. În acest scop, se solicita aprobarea prefecturii Poliției sau chiar a ministrului de Interne.

Mascaradele aveau loc cu regularitate, de două ori pe săptămână și alternau cu spectacolele obișnuite ale sălii: operă, teatru, revistă. Patima de a nu pierde nici una dintre aceste seri sărbătorești îi împingea pe mahalagii la cele mai mari nebunii, precum îndatorarea peste măsură sau parcimonioasa strângere de fonduri de-a lungul unui întreg an, ce aveau să fie cheltuite în câteva nopți de plăceri fără li-

mită. Aceia care nu erau des-
tul de avuți spre a posedea
propria trăsură și nu puteau
să-și permită nici măcar an-
gajarea unei birje se depla-
sau pe jos, recurgând la di-
verse metode pentru a-și
păstra costumul curat (mai
ales când pretimpuriă despi-
măvărare din februarie 1865
topise zăpada și umpluse
străzile de noroi): „Toată lu-
mea dansează... nu pe un
vulcan, ci pe o mlaștină. Ce
importantă are! Cei bogăți și
aceia care par să fie au tră-
suri închise în care își pun la
adăpost podoaba de sărbă-
toare... La un nivel inferior se
merge pe jos și aici este rele-
vată ingeniozitatea cocheta-
rii combinată cu economia
forțată. Spre exemplu, iată ce
vedem. Femei și tinere fete
se îmbracă pentru bal: rochie
de bumbac fin, coafură cu
flori, ciorapi de satin alb.
Trebuie traversate străzi mo-
cirloase și să se ajungă intact
într-o sală puternic luminată
unde fiecare pată se observă
în chip nemilos. Ce fac ele?
Peste ciorapii de satin își pun
ciorapi groși de lână și apoi
galoși de cauciuc; își ridică
rochia de bal până la centură
și-și acoperă capul și umerii
cu o mare broboadă gri care
coboară până la jumătatea
picioarelor. Câteodată bro-
boada este înlocuită cu o
perdea. Bineînțeles, fusta de
dedesubt este sacrificată.
Dacă întâlniți ființe infolate
astfel, bălăcindu-se, cu
răvnă, în noroi, le-ați putea
lua drept cerșetoare reîntor-
cându-se, la sfârșitul zilei, în
curtea miracolelor. Dar, din
curiozitate, urmăriți-le.
Ajunge în vestibulul sălii de
bal, ele se dezbracă de înveli-
tori: broboadă, perdea, cio-
rapi și galoși sunt depuși la
garderobă. Lasă să le recadă
fusta, puțin sifonată, cu o
mână își aranjează părul și
florile, și iată fluturașul ieșit
din crisalida sa, pur, străluci-
tor și, pe onoarea mea, ade-
sea foarte drăguț, cu obraji
fardați [natural] de drum și
de oboseală, ochii lucind de
plăcere și picioarele neliniș-
tite de a se încălzi într-un
dans nebun”.

Nu de puține ori distracția

veselei societăți se întâmpla
să fie tulburată de obtuzita-
tea unor polițiști mai circum-
specți care-i obligau pe con-
vivi să-și dea jos masca mai
devreme decât ar fi dorit ei,
așa cum s-a întâmplat într-un
bal la Buzău, în 1864. Însă
cei deranjați nu se sfîșec să
protesteze telegrafic împo-
triva acestui abuz chiar la mi-
nistrul de interne Lahovary.

Baluri și... baluri

La balurile publice exista
riscul de a se intra involuntar
în relații cu persoane din
toate categoriile sociale, căci,
la adăpostul travestiului, la
petrecere putea veni oricine
și astfel plana continuu perico-
lul de... compromitere ca
urmare a acordării dansului
unei persoane de rang infe-
rior.

Cu ajutorul unei meticu-
loase travestiri, se puteau
face farse pe cînte, care for-
mau subiectul bărfelilor și

Principele moștenitor Ferdinand și
principeasa Maria în costume din se-
colul XVIII

hazului de salon pentru un
sezon întreg. Britanicul J.W.
Ozanne, stabilit în București
între 1870 și 1873, relatează
cu umor o asemenea șotie la
care a fost martor în timpul
unui bal la Teatrul Național:
„Câteodată, bărbaii se îm-
bracă în femei, fapt care
uneori duce la încurcături.
Într-o seară, doi tineri ne-
copti, proaspăt sosiți din An-
glia, se aflau la un *bal mas-
qué*. Ei nu cunoșteau pe ni-
meni și am fost foarte sur-
prins să-i văd, după scurge-
rea câtorva minute, defilând
cu câte o doamnă de braț. O
jumătate de oră mai târziu,
apropiindu-mă de bufet, am
observat perechea de englezi
așezată pe sofa cu frumoa-
sele lor, pe care le ospătau în
chip mareț cu înghețate și
bomboane. Având impresia
că am descoperit ceva neo-
bișnuit în vocea uneia dintre
doamne, m-am dus la ei și
curând am intrat în conversa-
ție cu grupul. Răsul frumoa-
sei mi-a confirmat suspiciu-
nea și o privire spre mâna ei,
care era la fel de mare ca-a
mea, a făcut ca totul să de-
vină clar. Aplecându-mă asu-
pra rușinoasei demozele i-am
șoptit câteva cuvinte la ure-
che, iar necoptii flăcăi au de-
venit repede geloși. Recunos-
cusem [în cele două
doamne] pe niște români cu
care eram vag familiar și care
își băteau joc de banii lor [ai
băieților]. Câteva minute mai
târziu, victimele rătăceau sin-
gure și neconsolate, minus
unul sau doi napoleoni irosiți
pe răcoritoare. Acesta este
exact tipul de întâmplări pe
care românii fără griji li savu-
rează, distracția de orice fel
și gluma fiind, practic, total
pe gustul lor”.

În ochii înaltei societăți
astfel de situații erau cu totul
inacceptabile și de aceea se
organizau baluri particulare,
unde avea acces numai elita.
Marile familii se luau la între-
cere în privința fastului săli-
lor, a rafinamentului supeului
și, bineînțeles, a costumelor
pe care le îmbrăcau. Deoa-
rece la noi nu exista o presă
ilustrată — cu excepția unor
publicații de scurtă apariție,
precum *Icoana lunei*, scoasă

la Iași de Gh. Asaki în intervalele 1840-1841 și 1865-1866, sau *Illustrațiunea. Jurnal universal* a lui Carol Szathmari, care nu dispunea de spațiu tipografic și suficienți xilografi — nu se puteau da imagini de la balurile private, așa cum se întâmpla în reviste de acest fel din restul Europei; nici măcar schițe disparate de măști, așa cum prezenta, pe o planșă întreagă, *Le Monde Illustré*, în numărul 307, din 28 februarie 1863.

În România, totul rămânea în seama cronicarilor mondani, care își dădeau toată osteneala să fie cât mai corecți și exhaustivi pentru a nu neglija pe nimeni, a nu crea ierarhizări și a nu jigni. Ulysse de Marsillac a fost pionierul acestui gen, în paginile publicațiilor sale de limbă franceză care apăreau în Capitală — *La Voix de la Roumanie*, *Le Journal de Bucarest* și *Le Pays Roumain*. A fost urmat de spirituala Constanția de Dunca în revista *Amicul familiei*, a cărei proprietară, directoare și aproape singură redactoare era. Dar cel mai celebru dintre toți a fost Claymoor (pe adevăratul său nume Mișu Văcărescu), care timp de 23 de ani a semnat o rubrică în *L'Indépendance Roumaine*, creând un stil specific și ducându-l pe cele mai înalte culmi ale eleganței de exprimare, ce nu-i putea refuza accesul în marea literatură jurnalistică, scoțându-l de sub etichetarea de „gen minor”. Mișu Văcărescu-Claymoor nu se rezuma doar la coloanele aceluia ziar, el și-a adunat cronicile în volume ce purtau titlul *La vie à Bucarest*, cuprinzând, fiecare, evenimentele mondene survenite pe parcursul a doi ani.

Unul dintre locurile preferate ale protipendadei era Palatul Suțu (sediul actual al Muzeului de istorie și artă al municipiului București), cu spațioasele sale săli, la a căror splendidă ornamentare contribuiau în egală măsură primitorii proprietari Irina și Grigore Suțu, ambii mari amatori de distracții rafinate

și admirabile gazde în orice ocazie. Ei dădeau nota sezonului, deschizându-l și închizându-l cu baluri în propriile saloane. Sunt interesante de comparat descrierile a două asemenea baluri în Palatul Suțu, făcute la interval de 21 de ani. În martie 1862, Ulysse de Marsillac nota: „Contrar prevederilor noastre, bărbaii travestiți erau foarte puțin numeroși. Dl. Adolf Cantacuzino purta cu dezinvoltura aristocratică a unui viconte de Létorière grațiosul costum de curte al secolului trecut. Dl. locotenent Ion Văcărescu avea un foarte bogat veșmânt de muschetar. Dl. Ulise Crețianu era don Alonzo și dl. Serge Putowski, Pierrot; d-nii Alexandrescu adoptaseră eleganta uniformă a gărzilor franceze. Numărul doamnelor travestite era mult mai mare. Am remarcat-o pe doamna

Obrenovici [născută Catargi] care, cu grația sa, înfrumusețea costumul cavaleresc și rebel al domnișoarei [ducese Anne] de Longueville [sora marelui Condé, dușmana declarată a lui Mazarin și o inițiatore a Frondei]; doamna Alexandrina Catargi [născută Bărcănescu] era minunată în originalul ei costum reprezentând veselia; doamna Maria Săvescu era o micuță spaniolă, iar sora ei, Elena Rallet, o elvețiancă; domnișoara Lucia Racoviță a îmbrăcat foarte bogatul și foarte pitorescul costum al țărăncilor, la fel ca și doamna Maria Cantacuzino, purtându-le cu o fermecătoare eleganță; cele două surori, domnișoarele Cretzulescu, au avut fericita idee de a se costuma în anotimpuri, una fiind vara, cealaltă iarna. Stăpâna casei [Irina Suțu], își lua vederea prin costumul istoric al Margheritei de Bourgogne. Domnișoara Eufrosina Fălcoianu era țărăncă bretonă, iar domnișoara Eliza Olănescu, păstorită din vremea lui Ludovic XV. Să cităm de asemenea o cochetă Esmeraldă, doamna Eufrosina Manu. Nu le pot numi pe toate și regret căci aici era o profuzie de bogăție și frumusețe care transformă splendidele saloane ale Palatului Suțu într-una din acele scene unde par să aibă privilegiu exclusiv poveștile din *O mie și una de nopți*”.

La finele lui februarie 1883, Claymoor consema un eveniment de același fel și de aceeași anvergură: „Balul costumat de la dl. Grigore Suțu a fost admirabil. D-na Irina Suțu purta un costum din secolul al XV-lea având coafura împodobită cu diamante, trenă lungă de brocart și mantou de curte ornată cu hermină. D-na Moruzi avea rochie lungă de catifea verde cu suitaș de aur, constelații de pietre și o tocă cu pene pe cap. Prințesa Ferdinand Ghica era în alb. Un grup reprezentând secolul al XVIII-lea evoca Trianonul și splendorile sale. D-na Grădișteanu era vivandieră, Maria Catargi era îmbrăcată în Carmen. Balul s-a terminat la

Ion Lahovari...

opt dimineața, după un su-
peu demn de Lucullus".

Diamante și alunițe de... catifea

Nu erau neobișnuite nici
balurile în care se preciza o
anumită perioadă istorică pe
care toți participanții trebuiau
să o respecte. Profitând de
mobilierul stil Ludovic XV și
Ludovic XVI care împodobea
Legăția rusă din București, în
data de 24 mai 1883 prințesa
Urusoff, soția ministrului rus,
a dat un bal în care „...toate
doamnele sunt în costumul
timpului, părand portrete de
Watteau, Boucher și La Tour
coborâte din ramele aurite. O
amintire a Trianonului într-o
frumoasă seară de mai...".
Puteau fi văzute cu acest pri-
lel toate celebritățile Capita-
lei cu părul pudrat și coafuri
înalte, pline de giuvaeruri,
alunițe din catifea plasate cu
munificență pe obraji fardați
și rochii cu trene nesfârșite și
„aripi” ce nu permiteau pur-
tătoarelor să intre pe o ușă
obișnuită decât cu mare
efort. Unele își adjudecau
chiar identități precise între
reginele sau curtezanele vre-
mii: Marie Antoinette, M-me
de Pompadour, M-me du
Barry.

Dacă varietatea veșmintelor
era atât de mare în societatea
înaltă, încercăm să ne imagi-
năm — incitați de un anunț
din 1875 — marea diversitate
întâlnită la balul croitorilor,
adică tocmai al acelor care
imaginau și executau mode-
lele protipendadei.

După cum se vede, sursa
de inspirație a travestiurilor
era oferită de modelele epi-
cilor istorice europene, cu
precădere franțuzești: regine
sau prințese medievale pline
de demnitate, muschetari bă-
tăioși, conți și duci din seco-
lul XVIII înclinați spre galan-
terie și lux. Nu erau evitate
nici uniforme militare de la
începutul veacului, în special
napoleoneene. Este uimitor
cum nimeni nu era atras de
fastuoasele veșminte feudale
autohtone și nici de cele fa-
nariote; probabil că amintirea
acestei epoci era suficient de

proaspătă pentru a mai sus-
cita interes — erau încă verzi
și în putere unii dintre cei
care, în copilărie sau adoles-
cență, purtaseră anierii și
fermenele, se încălțaseră cu
papuci ori meși și-și înfășura-
seră capul cu un tarabolas,
în vreme ce mulți bătrâni ne-
gustori de periferie conti-
nuau, și la 1860, să umble cu
halat și contăș, ca o certifi-
care a averii și statutului so-
cial (căci portul oriental se
mutase în rândurile clasei de
mijloc după ce protipendada
renunțase, treptat, la el după
1830).

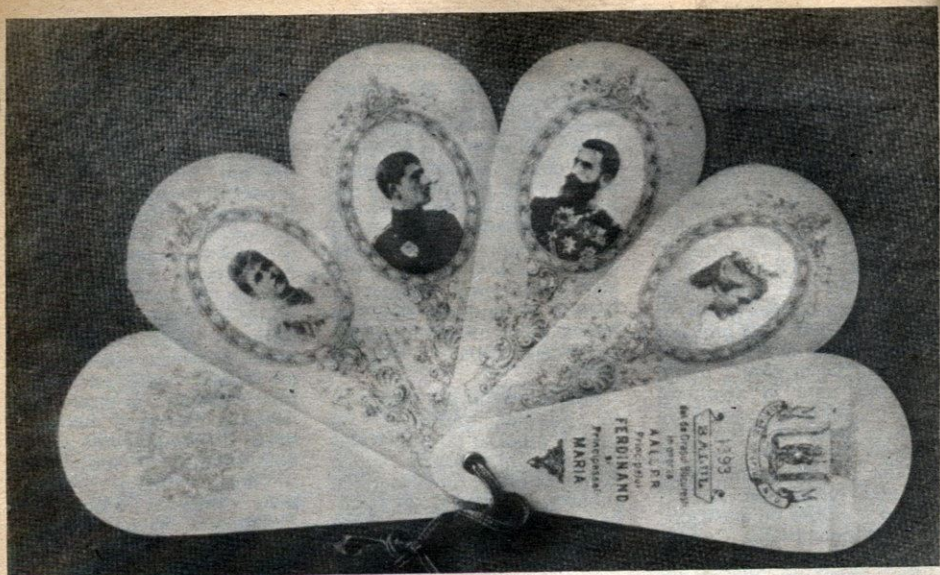
Foarte prețuit era însă por-
tul popular tradițional pe
care îl arborau cu multă plă-
cere, în orice ocazie, soțiile
domnitorilor — de la Marița
Bibescu la Elena Cuza și Eli-
sabeta de Wied — luându-ne
exemplu, după aceea toate
boieroacele. Pe lângă doam-

...și Gh. Cantacuzino purtând cos-
tume de epocă din Europa occiden-
tală

nele care, la diverse serate,
îmbrăcau ia și catrința din
proprie inițiativă, pentru a fi
mai originale și pentru a-și
demonstra patriotismul, erau
organizate și unele baluri te-
matice, unde costumul națio-
nal era „de rigoare”. Clay-
moor relatează câteva astfel
de petreceri doar în sezonul
anului 1883; pe 14 februarie,
la balul funcționarilor, dat la
Operă, s-au jucat bătuta și
chindia, în vestimentația afer-
entă; la balul de la Teatrul
Național al societății „Fur-
nica”, organizat sub patrona-
jul reginei, toată asistența a
fost îmbrăcată în straie țără-
nești; la fel, pe 8 martie, la
balul de binefacere dat de
comercianții și industriașii
români, unde, la tombolă,
s-au remarcat domnișoara
Zamfirescu, în cămașă bro-
dată cu fir și fluturași argintii,
fustă neagră de dimie cu
paiete, brâu cu monede vechi
și maramă roșie, precum și
domnișoarele Dancovici, în
port din Ilfov, și Socac într-un-
ul din Olt; la chermizea fi-
lantropică de la Teatrul Na-
țional, unde lumea bună se
distra vânzând diverse pro-
duse la chioscuri improvizate
în foaier, doar doamna Criso-
veloni era în costum autoht-
on, restul frumuseților bucu-
reștene împrumutând portul
tradițional al altor națiuni —
doamna Simonidi era alsan-
ciană, doamna Grădișteanu
era chinezoaică, doamna Ma-
ria Eliad era olandeză, iar
doamna Elena Catargi era
florăreasă italiancă. Aceasta
a fost însă o fantezie pasa-
geră căci, până la urmă, lipsa
de piese complete și auten-
tice din alte țări făcea imposi-
bilă închegarea și perma-
nentizarea unor asemenea
manifestări cu nuanță inter-
națională. De altfel, frumuse-
țea costumului nostru națio-
nal fusese impusă de mult în
saloanele selecte ale Europei.
La un bal dat în 1865 la Mi-
nisterul de externe al Franței,
mai multe românce invitate
acolo, ca și unii simpatizanți
ai cauzei noastre, l-au purtat
cu dezinvoltură, remarcân-
du-se din plin printre domi-
nourile pariziene.

Totuși, aceste haine de la

O raritate: un evantai cu portretele familiei regale, din celuloză, confecționat la 1893, deci acum un secol, pentru balul dat de orașul București în onoarea principelui Ferdinand și a principesei Maria (piesă din Colecția D.D. Tănăsescu)

tară erau purtate... ca la oraș. Ele corespundeau buzunarului purtătorilor și modelui momentului: catrințele erau susținute de crinolină, alesăturile de pe ie erau din fir de argint sau de aur, ornamentele erau mult mai abundente decât cele pe care sătențele și le coseau cu mâna lor, în picioare nu se purtau opincute, fie ele și din piele fină, ci botine cu toc înalt, iar cizmele bărbaților erau de lac.

Mascați la... fotograf

Se făcuse un obicei ca, imediat după bal, participanții să meargă la fotograf pentru a se immortaliza în costumul purtat. Unul dintre măștrii preferați ai bucureștenilor era Franz Duschek, ale cărui poze *carte-de-visite* și *cabinet* erau tezaurizate în albume ce au păstrat astfel, peste timp, amintirea efluviiilor petrecerii.

Pasiunea pentru travestire era deprinsă încă din copilărie, prin grija părinților de bună condiție care, urmând

tonul dat de casele dominante ale continentului, organizau baluri mascate pentru cei mici, amuzându-se pe socoteala progeniturilor ce le imitau manierele galante și curtenia de salon. Mici generali romani, cavaleri medievali, prinți și marchizi ai secolelor XV-XVIII, arnăuți, surugii ori ofițeri de diverse arme, autohtoni sau de aiurea, făceau pentru câteva ore deliciul saloanelor elegante prin topăielile lor stângace, mimând valsul, polca sau mazurca și prin asaltarea bufetului garnisit cu bomboane, prăjituri și limonadă, sub ochii satisfăcuți ai părinților, care abia așteptau oboseala odraslelor și retragerea lor la culcare pentru a începe, ei înșiși, propriul bal.

Oricât ar fi fost de mari cheltuielile, oricare ar fi fost costumul — fie el unul cobarât din epoci apuse, fie unul de caracter extras din contemporaneitate, fie unul bine implantat în tradițiile etnografice ale țării — înaintașii noștri de acum un veac nu și refuzau niciodată călătoria în timp și spațiu cu ajutorul travestiului care le crea iluzia că

sunt alții, noi, transfigurați, fie și pentru o clipă de visare.

Făcând o statistică a sezonului 1872, Ulysse de Marsillac remarca, nu fără ironie: „Carnavalul a durat anul acesta în România opt săptămâni și două zile. Au fost, în medie, patru baluri pe săptămână, ceea ce dă plăcutul total de treizeci și două de serate dansante. Nu există tânăra care să nu danseze cel puțin cinci cadriluri pe seară și cinci sau șase hore, ceea ce dă un minim de trei sute treizeci de dansuri pe sezon. Fiecare serată costă o femeie elegantă, în medie, cinci sute de franci. Ajungem astfel la un total variind între 16 și 17 mii de franci pentru aceste câteva săptămâni de plăcere. Și aceasta fără a renunța la spectacole, concerte, loterii caritabile, subscripții etc. Este drept că există resursele postului Paștelui, când nu se dansează decât o dată pe săptămână și apoi venirea verii de care se va profita pentru a se face economii mergându-se la băile din Franța și Germania, trecând prin Italia pentru a se ține regimul vieții ieftine”. ■

ASA VĂ PLACE ISTORIA ?

Nici Ludovic XVIII nu a făcut o pasiune pentru asigurări¹. Când, în 1816, Duvillard și-a încercat din nou șansa, prezentând un proiect asemănător fostei Companii Regale a lui Clavière, el a primit un răspuns negativ de la prefectul de Sena. Un alt transfug, Barrau, care și el eșuase sub Napoleon, a încercat de asemenea să repună pe picioare o companie în care și-a investit ultimele resurse. Complet ruinat, dar animat de credință, a lăsat un „Sistem reciproc”, ce trebuia să servească drept ghid succesorilor săi mai norocoși. Mult mai târziu, asigurați care și-au amintit de acest om bătrân ce trăia în mizerie i-au oferit o pensie viageră de 1 500 franci.

ASIGURĂRILE

DE LA LUDOVIC XVIII LA JEAN JAURÈS

CLAUDE PASTEUR

● Ludovic XVIII nu a fost asigurat ● Fiul lui Delessert moștenise virusul ● Și ministru de interne, și funcționar de asigurări ● Hugo se asigură la 38 ani și moare la 83 ● Doctorul ucigaș

Un poet cu simț practic

Guvernul lui Ludovic XVIII s-a arătat favorabil societăților contra incendiilor, între care mai multe au văzut lu-

¹ Continuăm publicarea acestui articol, reprodus — într-o formă prescurtată cu titlul și subtitlurile redacției noastre — din revista franceză *Histoire*.

În imagini: Napoleon III și soția sa, împărăteasa Eugenia, au înțeles de la început importanța asigurărilor.

mina zilei. Este epoca în care noile vapoare cu aburi i-au fericit pe asigurați, din cauza riscurilor de explozii. Este perioada când acționează Jacques Laffitte, devenit director al puternicei bănci Perregaux. Laffitte credea în viitorul acestei branșe. El a cooperat la fondarea mai multor societăți împotriva incendiilor, obținând, prin relații suspuse, autorizațiile guvernamentale necesare. Cea mai importantă dintre creațiile lui este Compania Regală

Maritimă, contra incendiilor, apoi pe viață, direct inspirată din cea a lui Clavière. Era în anul 1816.

„Instigatorul” acestei noi companii nu este nimeni altul decât Benjamin Delessert, fiul omului de finanțe Delessert, cel întemnițat odată cu Clavière. Fiul moștenise de la tatăl lui virusul asigurărilor... Era un filantrop. În curând avea să fondeze o Casă de economii și prevederi. Spirit riguros, metodic, detesta jocurile de noroc, încât mai

târziu, sub presiunea sa și în urma votului Camerei, s-au închis casele de joc și s-a suprimat Loteria Națională.

Alături i-a avut mereu pe fiii lui Fulchiron și Pêrier. O generație fusese deci suficientă pentru a stinge vechile rivalități. Casimir Pêrier a făcut carieră în politică (va deveni ministru de interne în 1831), fără a înceta însă să se ocupe de asigurări, ca președinte al Consiliului de administratie.

Să revenim la Jacques Laffitte, cel care a cooperat în 1818 la crearea unor societăți regionale. fondate în timpul Restauratiei (1814-1848), cea mai mare parte a lor există și astăzi. Anii 1818-1819 au înregistrat crearea unei societăți anonime pe acțiuni, sub denumirea de „Asigurările Generale”, care se ocupa de transporturile maritime, incendiile și viața. Rețeaua ei comercială acoperea un spațiu geografic enorm, de la St. Petersburg la New York, de la Bombay la Buenos Aires. Asigurările generale au garantat, de pildă, transportarea de către Rusia în Franța a unei turme de capre din Kașmir.

Cel ce va lua conducerea, în 1819, a acestei vaste organizații se chema dl. de Gorcuff, un fost emigrant breton ce studiasse în Anglia modul de funcționare al societăților de asigurări. Cu talent și tenacitate, el a condus întreprinderea până în 1863, când fiul său i-a succedat, până în 1888.

Simultan cu crearea Asigurărilor Generale, o ordonanță regală a autorizat fondarea unei alte companii contra incendiilor, Phenix, al cărei principal acționar era tot Jacques Laffitte. 150 ani mai târziu, aceste două companii, cele mai vechi, Asigurările Generale și Phenix, vor da naștere celebrei A.G.F.

Întreaga istorie a asigurărilor acestei epoci este dominată de oameni cu mare încredere în evoluția branșei: Gorcuff, Laffitte, Casimir Pêrier, Benjamin Delessert, Fulchiron etc.

În 1820, Asigurările Gene-

rale aveau de rezolvat o problemă delicată: sănătatea regelui Ludovic XVIII nu era bună. Circula ideea de a garanta vreme de un an viața regelui. Dificultatea de a face o vizită medicală monarhului ca și respectul datorat lui interziceau Asigurărilor Generale „de a emite vreun calcul de probabilitate privind durata unei vieți atât de prețioase pentru Franța...” Ludovic XVIII a murit fără a fi fost asigurat.

În 1829, Carol X a autorizat crearea Societății „Soare-Incendiu”, al cărei inițiator a fost Thomas de Colmar, un personaj interesant, fost ofițer în armata mareșalului Soult în Spania. Era inventatorul artmometrului — strămoș al mașinilor noastre de calculat —, folosit până la primul război mondial.

În aceeași epocă s-a creat și compania „Union”. În timpul Revoluției din 1830, în avanscena asigurărilor au intrat cei doi administratori ai Companiei Regale: Jacques Laffitte și Casimir Pêrier. Saloanele lor au devenit locul de întâlnire al opoziției. La 1 august, cei doi aveau să constituie un guvern provizoriu, dar Laffitte nu va rezista decât un an în cariera sa politică. Revoluția din iulie a provocat o gravă criză financiară, și el va fi una dintre primele victime. Numai o intervenție personală a lui Ludovic-Filip îl va salva de faliment. În ce-l privește pe Casimir Pêrier, care i-a succedat la interne, el a murit de holeră, un an mai târziu, în 1832.

Pe 22 iunie 1840, un ilustru scriitor s-a adresat Companiei Regale a asigurărilor pe viață, spre a se asigura pentru 20 000 franci, cu o primă anuală de 618 franci. El afirma că nu are „nici o boală și nici o infirmitate gravă”. Era vorba despre Victor Hugo, pe atunci în vârstă de 38 ani și care a murit abia în 1885. Deci se poate să fii poet și să ai simț practic.

Evenimentele din 1848, fuga lui Ludovic-Filip, proclamarea republicii au pus probleme Companiei Regale, al

cărei nume putea cu greu supraviețui sub un regim republican. „Regală” a fost înlocuit cu „Națională”, pe care nu îl va mai părăsi.

Starea de sănătate a împărătesei

Spre deosebire de Napoleon I, Napoleon III a înțeles importanța asigurărilor. În ciuda opoziției Consiliului de Stat, o grupare de persoane devotate ideii a constituit o Casă Generală a Asigurărilor Agricole, aprobată printr-un decret din decembrie 1868. Mai multe companii au văzut lumina zilei sub al doilea imperiu (1852-1870): pentru asigurarea contra hoților de obiecte de cult din biserici, contra insectelor din apartamente sau camere de hotel. În anii 1864-1865 a apărut un nou tip de asigurare, contra accidentelor. Nici un fel de protecție socială nu ocrotea un muncitor accidentat și nu venea în ajutorul familiei lui. Asta „face parte din meserie”, se spunea muncitorului rănit la locul de muncă.

Împăratul a incurajat înflorirea a tot felul de noi asigurări, în special a celor pe viață, până acolo încât a autorizat-o pe împărăteasa Eugenia să contracteze pe capul ei o asigurare pe viață de două milioane, în profitul operelor de binefacere, asigurare repartizată în părți egale între companiile Națională, Asigurările Generale, Union, Phenix.

În holul unei clădiri din Piața Vendôme, se putea citi certificatul de „bună stare de sănătate” eliberat de Compania Națională: „Eu, decan al Facultății de Medicină din Paris, medic al Majestății Sale împăratul, membru al Academiei imperiale de medicină, certific că Marie-Eugenie de Gusman, contesa de Teba, împărăteasă a francezilor, se bucură de o bună stare a sănătății, că nu are nici o boală și nici o infirmitate ce ar putea contraveni asigurării pe capul ei a unei sume considerabile. Semnat: Rayer, Paris, 19 noiembrie

1863".

Această poliță de asigurare pe toată viața împărătesei autoriza, în medie, o primă de 6 000 franci plătibili în fiecare an, până la decesul asiguratei¹.

După anul 1870, Napoleon III și familia lui au fost acuzați de acțiuni necinstite în administrarea finanțelor Franței, pe care ar fi aruncat-o într-un război dezastruos, cauză a ruinei și dezonorării sale. De aceea, s-a născut ideea de a se lua măsuri de siguranță pentru valorile lăsate în Franța de împărat și familia sa și, în special, valorile depuse în asigurările pe viață. Era 29 martie 1871.

O altă reacție, pitorească și ea, datează din timpul Comunei din Paris. Patronul ziareului *Le Père Duchêne*, un oarecare Vermesch, și-a anunțat cititorii că împărăteasa Eugenia avea mai multe milioane într-o casă de asigurări din strada Grammont. A doua zi în zori, o mare mulțime s-a năpustit asupra directorului casei de asigurări, ce încă dormea, care le-a spus că nu e vorba despre milioane, ci despre o asigurare pe viață.

În același an, 1863, când împărăteasa Eugenia dădea exemplu asigurându-se pe viață, a izbucnit un scandal, al cărui protagonist a fost doctorul La Pommerais, acuzat de a o fi otrăvit pe bătrâna sa amantă. Ea se asigurase pe viață cu suma de 350 000 franci. Deși doctorul — căruia îi reveneau banii — nu a recunoscut că ar fi otrăvit-o, el a fost condamnat la moarte, în pofida eforturilor avocatului Lachaud. Un nu mai puțin celebru avocat al acelor timpuri, Dupin, avea să pronunțe un violent rechizitoriu cu această ocazie împotriva asigurărilor pe viață: „Omul este în afara oricărui preț, viața sa nu poate fi

DOI NEASIGURAȚI: NOE ȘI COLUMB

„Arca lui Noe — spunea în glumă un renumit armator — a fost singura navă care, deși cu neobișnuită și valoroasă ie încărcătură de animale, de toate speciile — a călătorit fără să fie asigurată”. Dacă ne gândim bine, există mult adevăr în această afirmație, susține istoricul italian Ermanno Capani. Admițând chiar că pe vremea aceea ar fi putut exista ceva asemănător cu un contract de asigurare, Noe ar fi găsit cu greu pe cineva dispus să încheie o poliță în favoarea sa. De altfel, chiar și în zilele noastre, probabil că agenții de asigurare ar considera prea riscantă această expediție organizată în necunoscut, pe apele furtunoase ale globului pământesc. Și ar refuza să dea, fie chiar și un ban, pe viața lui Noe, a soției, a fiilor și nepoților și cu atât mai puțin pe cu totul neobișnuita și prețioasă încărcătură de mostre de animale destinate să repopuleze Terra.

Noe, deci, nu era asigurat. În schimb, — adăugăm noi, păstrând tonul de glumă — el putea să apeleze la protecția divină; cu siguranță mai completă și mai eficientă decât orice contract scris. Un sprijin care avea să-i permită să înfrunte și să depășească în mod fericit înspăimântătorul potop biblic, care a durat — potrivit Sfintei scripturi — circa șapte luni, la capătul cărora, după cum se știe, arca lui s-a împotmolit pe vârful muntelui Ararat. Și nu este exclus ca, urmând instrucțiunile divine, Noe să se fi transformat, după necesități, în căpitan, timonier, ofițer responsabil cu încărcătura și chiar în îmblânzitor și prieten al animalelor. Cartea „Genezei” ne spune, de altfel, cu câtă credință a ascultat el comanda cerului de a salva umanitatea de la potopul universal și cum eforturile lui au fost în sfârșit răsplătite.

Cazul lui Noe nu pare, însă, a fi unicul de acest gen. Lăsând de o parte personajele biblice și intrând în istoria navigației, există un alt om al mărilor, căruia i s-a refuzat garanția asiguratorie. Este vorba despre Cristofor Columb. În ajunul aventuroasei sale plecări spre Indii, viitorul amiral al oceanului a fost considerat de bancherii genezezi și spanioli un comandant imprudent și ca atare nedemn de încredere. Și totuși, în 1492, pe vremea lui Columb, asigurările maritime se puteau considera deja consolidate de câteva secole. Încă din 1200, de fapt, armatori, bancheri, negustori și mijlocitori concepuseră și puseseră la punct un sistem având toate caracteristicile împrumutului condiționat.

Pe vremea aceea, în porturi legea era dictată de „mijlocitori” („samsari”), care pot fi considerați primii agenți de asigurare din istorie. Aceștia nu aveau nimeni misiunea să procure afaceri avantajoase bancherilor și negustorilor care înțeleseseră noua activitate maritimă; ei trebuiau să fie și capabili să facă o justă evaluare a riscurilor unui voiaj, bazându-se pe soliditatea navei, pe eficiența echipajului și mai ales pe calitățile de conducător ale comandantului. Experți neînduplecați, înainte de a încheia un contract, „samsarii” verificau personal capacitatea ambarcațiunii, stabileau valoarea reală a încărcăturii (fie că era vorba de grâne sau de brocarturi țesute cu aur) și, la nevoie, estimau valoarea pasagerilor, luând în calcul categoria lor socială și veniturile lor.

Evaluarea „samsarilor” era, deci, inatacabilă. În ceea ce privește proiectata călătorie a lui Columb, prea puțin conșivi de teoriile revoluționare ale astronomilor privind rotunjimea pământului, aceștia l-au considerat pe navigatorul genezov un exaltat, un comandant nepregătit și lipsit de experiența navigației. Așadar, i-au refuzat protecția asiguratorie de bun augur, în ciuda patronajului regal al expediției. Astfel, „solitarul Don Quijote al mărilor” — cum l-a caracterizat un poet german —, cel care avea să descopere Lumea Nouă, a plecat spre necunoscut cu cele trei caravele ale sale, ocrotit numai de steaua sa norocoasă.

Gabriela GEROTA

¹ Împărăteasa fondase mai multe instituții caritabile precum Casa Eugénie-Napoleon, instituții de acordat împrumuturi copiilor, o Casă de ajutorare pentru armata terestră și pentru flotă. Ea a sperat întotdeauna ca aceste fundații caritabile îi vor supraviețui.

obiect de speculații comerciale, moartea sa nu poate deveni material pentru o speculație mercantila. Sunt odioase aceste specii de pacte privind viața sau moartea unui om. Cupiditatea care speculează zilele unui cetățean este adesea vecină cu crima ce le poate scurta”.

Ghilotinat, dar viu

Dar asigurările au primit scrisorile lor de noblete în ziua când împărăteasa Eugenia, cu acordul împăratului, a subscris o asigurare pe viață, pentru a garanta soarta instituțiilor de caritate pe care le fondase. În ciuda interesului manifestat de împărăteasa Eugenia pentru această afacere, Napoleon III a refuzat grațierea doctorului La Pommerais, care a fost executat la 17 martie 1864. Această execuție — dacă e să dăm crezare zvonurilor — a fost însoțită de o experiență sinistă: un medic, doctorul Velpeau, imediat după decapitare, a prins de păr capul criminalului și i-a pronunțat de trei ori numele... Pleoapele decapitatului s-au deschis și au început să se miste... Multă vreme s-a vorbit despre sinistrul doctor La Pommerais, cel ghilotinat și viu...

O altă afacere, la începutul secolului, a populat și ea cronica judiciară a ziarelor: un anume Girard a subscris în favoarea sa asigurări pe viață de către persoane care nu știau despre aceste contracte, Girard făcând vizita medicală printr-un complice.

Domnul Girard avea lecturi ciudate: un dicționar de toxicologie, de pildă, ca să studieze otrăvurile. Sau: își cumpărase bacili. Invita apoi la dejun persoane total nebanuitoare, o văduvă de funcționar din ministerul poștelor, un negustor, un funcționar, un obscur contabil, deveniți cu toții victime ale acestui om meticulos, care își nota activitățile în carnet:

6 mai: otrăvuri, caud tuburi și eprubete; 7 mai: pregătesc sticlufă; 11 mai: ciuperci; 14

mai: invit pe Mimiche la dejun.

Girard a murit în temniță, de tuberculoză.

Aceste escrocherii nu au frânat defel evoluția asigurărilor. Ghidul *Parisul ilustrat*, apărut sub al doilea imperiu, rezervase un capitol întreg principalelor companii de asigurare. Peste 100 întreprinderi de acest gen erau prezentate acolo. În ajunul asedierii Parisului, în 1870, s-a constituit o „Asociație reciprocă de riscuri contra asediului Parisului”, pentru a garanta pierderile suferite în acest eveniment.

O adevărată nebulie: 30 km pe oră

În a doua jumătate a veacului XIX, modernizarea a deschis noi câmpuri de acțiune asigurărilor. Căile ferate, de pildă. Primele călătorii au fost considerate extrem de periculoase. Pasagerii primeau, odată cu bilețul, polița de asigurare. Era prevăzut un capital pentru cazuri de deces sau invaliditate, datorate unui accident feroviar. În uzine au apărut mașini noi, s-au perfecționat motoarele cu gaz și petrol, în 1882 și-a făcut apariția electricitatea, în 1890 bicicleta. Din 1895 au apărut polițe de responsabilitate civilă în ce-i privește pe cicliști, dar fără să-i asigure, în ciuda înregistrării unor accidente groaznice.

Primele automobile au hrănit și ele copios asigurările. Din 1900 câteva societăți au emis contracte pentru a garanta primele mașini cu vaporii sau cu motor cu explozie, care circulau provocând un vacarm asurzitor. În 1896 numai 426 mașini erau declarate la Prefectura Senei. Când au fost înregistrate 2 000, lumea a început să se emoționeze. Deși limita de viteză era de numai 12 km pe oră, unele automobile depășeau 30 — o adevărată nebulie!

O revistă a deschis chiar o rubrică: *Automobilele omuci-gașe*. Totuși accidentele „hipo-mobile” erau mult supe-

rioare ca număr celor provocate de mașini: 50 persoane moarte în medie pe an, 250 rănite. Campania antiautomobil avea să dureze multă vreme: interpelări în Cameră, scrisori, circulare adresate constructorilor: „abandonati această industrie fără viitor”. Or, în 1908, numărul automobilelor sârise de la 4 000 la 40 000, aducând fericirea asigurătorilor, care aveau o piață nouă.

La expoziția universală din 1900, în palatul economiei sociale, au figurat și companiile de asigurări. Au fost reprezentate 40 de națiuni. Companiile de asigurare pe viață, care aveau o întârziere de recuperat, au încercat să convingă publicul prin numeroase table publicitare. Încet-încet au intrat și ele în obișnuință. La 25 octombrie 1899, Jean Jaurès, fondatorul partidului socialist, s-a asigurat pe o durată de 20 ani. Când, la 31 iulie 1914, el a fost asasinat, capitalul de 50 000 franci a revenit văduvei sale. Un alt asigurat ilustru: scriitorul Maurice Barrès. În 1908 și-a asigurat casa din departamentul Vosges pentru 46 000 franci. Imediat după primul război mondial aviația, tânără încă, a creat riscuri până atunci necunoscute. Companiile de asigurare s-au adaptat imediat și acestora.

Astăzi, asigurarea a ajuns o profesie căutată. La Paris, o Școală Superioară de Asigurare, sub egida marilor companii, formează tineri pentru această meserie, bătrână cât lumea, și pregătesc noile generații pentru problemele puse de anul 2000. Dar oare asigurările, care au știut să se adapteze și să se modernizeze în pas cu marile descoperiri industriale, vor ști să evolueze odată cu era nucleară și cu călătoriile interplanetare?

Da, răspund maestrii asigurărilor. Pentru că istoria lor este un gaj pentru aptitudinea de răspuns la nevoi noi. În viața națiunii, industria asigurării este chemată să joace un rol tot mai important. ■

În românește de
Florentina DOLGHIN

FRIEDRICH-WILHELM

ȘI FRIEDRICH II,

UN TATĂ ȘI

UN FIU IRECONCILIABILI

ANDRÉ CASTELOT

Poate nimic nu ilustrează mai bine personalitatea regelui Prusiei Friedrich II decât palatul de la Sans-Souci, de lângă Potsdam, reședință construită între anii 1745 și 1747, la porunca sa, de un arhitect german, Knobelsdorff, dar în stil francez și purtând denumire franceză. Reședință îndrăgită, unde „filosoful de la Sans-Souci” — cum își spunea în scrierile sale — se va înconjura de savanți și scriitori de vază, între care Voltaire — cel cu care purta o alertă corespondență încă din 1736. Iubitor al artelor, citind și studiind continuu, monarhul va reuși, grație geniului său politic, să ridice Prusia la rangul de mare putere europeană.

Fiul al Regelui-Sergent, Friedrich-Wilhelm I, și antiteză vie a acestuia, până la majorat, Friedrich II cel Mare sau „Fritz al nostru”, cum îi spuneau admirativ și familiar contemporanii, a moștenit o armată extrem de bine pregătită de la tatăl său, un strateg de primă mână. La doi ani de la moartea sa, survenită la 17 august 1786, în același palat din nord-vestul Potsdamului, unde din august 1991 îi odihnesc rămășițele pământești, revenite în parcul castelului, Mirabeau nota: „Prusia nu este un stat care posedă o armată, ci o armată care ocupă un stat”. Vreme de 46 ani, începând din 1740, când Friedrich II a urcat pe tron, Prusia, grație regelui ei, ce a stăpânit jocurile între puterile europene ale sec. XVIII, a intrat în stăpâni-

rea Sileziei, prin participarea la războiul de succesiune la tronul Austriei (1740-1748), a înfrânt armatele franceze, apoi pe cele austriece și a luat parte, în 1772, la împărțirea Poloniei, alături de Rusia. Paradoxal și în contradicție cu vederile lui declarate, Friedrich II — căruia ideea unității germane i-a fost străină — a contribuit la afirmarea sentimentului național în Germania, gloria lui constituind fermentul naționalității germane.

Acest rege mult îndrăgit de intelectualii de frunte ai Europei sec. XVIII, pentru marea sa cultură, dar, deopotrivă, bun militar, conștient de superioritatea țării sale sub acest aspect, era fiul — cum am văzut — al unui spirit funciarmente militarist, pradă numai a două pasiuni: aurul și soldații. În vremea lui Friedrich-Wilhelm, se spune că Berlinul devenise o adevărată Sparta, cetate austeră și militaristă.

Cum era de așteptat, cele două personalități vor fi ireconciliabile în primii lor ani de coexistență, până când suveranul-tată va înțelege — în sfârșit — că are un fiu demn de puterea și faima pe care i le lăsa. Despre acești 18 ani din viața tânărului Friedrich relatează cunoscutul istoric francez André Castelot, în revista Historia. Reproducem — cu titlul și subtitlurile redacției noastre — acest articol.

F. DOLGIN

ASA VA PLACE ISTORIA?

Latina, istoria, teatrul — interzise

Ianuarie 1712. La Versailles, regele Ludovic XIV trece printr-o iarnă teribilă, care se va sfârși secerându-i pe ai săi. În urmă cu nouă luni s-a prăpădit un Delfin, alți doi îl vor urma. Nu va mai rămâne nimeni, în următoarele două luni, care să oprească drumul la tron al familiei Orléans, în afara unui copil de doi ani, hărțuit deja de o pletoară de medici.

La Berlin, Friedrich I, regele din Prusia (1701-1713), care imită curtea lui Ludovic XIV și ia dejunul în sunetul aiașurilor, are parte, și el, de doliu. Doi dintre nepoții săi nu au putut suporta ceremonia copleșitoare a botezului, impusă de maiestuosul lor bunic. Dar aici problema nu este desperată. Fiul regelui, Friedrich-Wilhelm, și soția lui — deopotrivă verișoara lui — Sophie-Dorothea, sunt tineri. Așa cum o spune pe șleau pitorească Sophie, electoare de Hanovra (strănepoată a Mariei Stuart și străbunică a viitorului Friedrich cel Mare), toată lumea „lucrează zi și noapte să-l facă pe regele Friedrich bunic”. Acest „travaliu” își va aduce roadele și Sophie-Dorothea va da naștere, la 24 ianuarie 1712, între orele 11,00 și ora prânzului, viitorului Friedrich cel Mare. Fastul ceremonialului regal a făcut să i se dea copilului „gras și rozuliu”, care „sugea cu poftă la doică” șase coteșe pentru a-i ține trenu rochiei, doi prinți și un general pentru a susține baldachinul și o cohortă de nași și nașe.

O cohortă Judecați și dv.: împăratul Carol VI, țarul Petru cel Mare, Stările generale ale Olandei, electorul de Hanovra, împărăteasa văduvă, electoarea și electoarea-mamă de Hanovra, ducesa de Brunswick și ducesa-văduvă de Mecklenburg! Regele din Prusia este cu atât mai în al nouălea cer, cu cât, după puțin timp, dinții noului născut încep să crească cu rapiditate și fără dureri. Pentru bunic este un

Fortăreața din Küstrin, în Prusia, unde Friedrich-Wilhelm I-a întemnițat pe fiul său după încercarea de a fugi

În p. 45: un tată despotice și brutal și un copil nu prea docil

semn „predestinat”. Dar el nu se poate bucura multă vreme.

La începutul anului următor, moare, lăsând regatul fiului său, Friedrich-Wilhelm. Un regat care nu era atunci decât al 13-lea stat din Europa, depășind cu puțin Republica Venețiană. Două milioane de suflete, mai puțin de o zecime din Franța! Un stat? De-abia, de-abia! Prusia nu posedă un teritoriu dintr-o singură bucată. Este un mozaic de posesiuni, adunate în urma victoriilor, achizițiilor sau căsătoriilor. Asupra acestui puzzle, Friedrich-Wilhelm va domni tiranic. Pahidermul — la sfârșitul vieții măsura 2,60 m în jurul mijlocului — începe prin a suprima pompa versailleză, instaurată de tatăl său, și continuă vânzând veselă, vinuri fine și diamante adunate de tatăl său, regele Friedrich.

Despot de o mare brutalitate și cruzime, Friedrich-Wilhelm știe totuși să guverneze legiferând totul. Se ocupă — cu același sârg — de cuiburile de omizi sau de mortalitatea la pești, de munca moșelor sau de lungimea predicilor, de construcția de diguri sau modul de a lucra pământul.

Dar ceea ce-l pasionează cel mai mult este creșterea unor uriași destinați armatei sale de 83 000 oameni — cifra foarte importantă pentru epocă; el căsătorește numeroși uriași și uriașe, în speranța de a avea într-o zi grenadierii de 2 m înălțime.

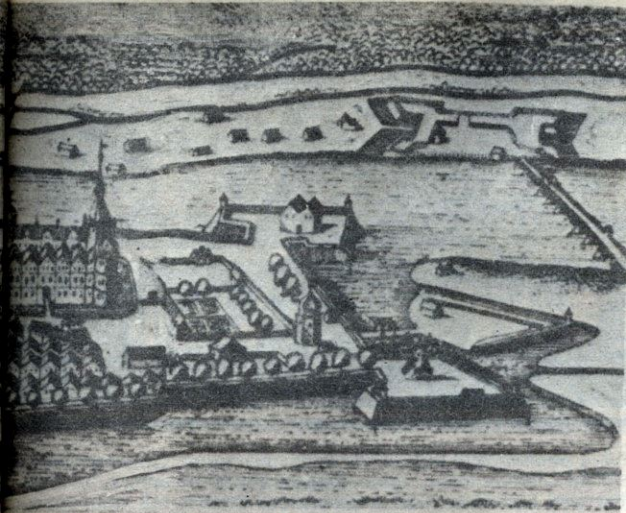
La apropierea sa poporul fuge.

De ce speli putina? Il întreabă într-o zi pe un mic negustor evreu, care încerca să dispară la vederea sa.

— Pentru că mi-e frică!

— Trebuie să mă iubești, canalie, urlă la el Friedrich-Wilhelm, aplicându-i o ploaie de lovituri pe spate.

E de înțeles dictonul popular „a fi prusac este o onoare... dar nu o plăcere”. Bineînțeles, Friedrich-Wilhelm se apleacă minuțios asupra educației fiului său, ca să „aibă moravuri și ținută cuviincioase”. Bineînțeles, acestuia îi vor fi interzise latina, istoria veche, opera, piesele de teatru și „alte prostii laice”. De la vârsta de 4 ani — de neimaginat! — copilul este învățat cele 54 mișcări ale exercițiului prusac; la 6 ani i se dă comanda companiei cadetilor prințului regal.

Totuși, deși toate jucăriile sunt militare, Kronprinzul nu pare „mușcat” de meserie. Astfel, pentru a-l obișnui cu zgomotul bătăliei, Friedrich-Wilhelm ordonă să se tragă cu tunul în fiecare dimineață sub ferestrele fiului său. Dar acestui vacarm micul Friedrich îi preferă lectura pe furiș de romane cavaleresti. O va povesti mai târziu: „Dormeam între generalul Finck, guvernantul meu, și valetul de cameră. Când ei adormeau țeapăn, treceam peste patul valetului într-o altă cameră, unde în șemineu aveam o lampă. Mă ghemuiam acolo și citeam. Dar într-o seară, pe general l-a apucat tusea. Nu mai m-a auzit respirând, a pipăit, nu m-a găsit, a țipat. Am venit imediat. Am spus că am avut o nevoie. Am ascuns cartea și nu mai m-am atins de ea de atunci”.

Lui Friedrich îi mai place să facă schimb de lungi confidențe cu sora sa mai mare, Wilhelmina. Reflecțiile asupra neînțelegerilor dintre părinți formează fondul conversației lor. Amândoi sunt de partea mamei lor, care nu încetează să se plângă de soțul infernal, care i-a fost hărăzit ei, fică a regelui Angliei! Brutalității tatălui lor, gusturilor sale de soldațoi, anturajului său

grobian, ei o preferă pe mama lor, care organizează serate dansante în micul său castel „Monbijou”, unde se vorbește o franceză încântătoare, cea mai frumoasă limbă din lume.

Friedrich-Wilhelm este, la început, uimit de gusturile fiului său.

— Aș vrea să știu ce se petrece în acest cap. Știu că nu gândește ca mine. Există oameni care îi dau alte sentimente decât ale mele și îl instigă să condamne totul. Sunt niște ticăloși.

Uluiirii îi urmează furia, când observă că Friedrich îl disprețuiește. Cum poate fi fiul lui acest puști de 12 ani, acest domnișor smiorcăit, efeminat? Se ține pe cal ca un sac; cântă la flaut; își pune mânuși când merge la vânatoare; mănâncă cu furculița cu trei dinți, în timp ce toată lumea mănâncă cu furculița cu doi dinți; se pudrează; poartă dantele; se leagănă pe scaun.

Răspuns la persoana, a III-a

„În timpul unui dejun oferit de ministrul de război von Grumbkow — Fritz a împlinit recent 12 ani —, tatăl adresează tânărului prinț o do-

jană. La început, îi dă două palme ușoare, dar, pe măsură ce vorbește, se lasă cuprins de furie și până la capăt un potop de insulte se prăvale asupra băiatului. Și asta nu ajunge: apucă farfuriile și le sparge, una după alta, de perete. Din fericire, ministrul de război salvează situația: joacă comedia bețivanului, înșfăcă vase și face țandări cel mai prețios serviciu al său. Ministrul și generalii sunt profund stânjeniți. În mijlocul lor, Friedrich se ține drept, palid ca un mort”.

Când are 15 ani, regele îl surprinde într-o seară, la el, îmbrăcat într-un capot de brocart. A îndrăznit să-și dezbrace uniforma de căpitan în regimentul regal, unde slujea atunci — această uniformă pe care el o numea „giulgiul său”. Friedrich-Wilhelm se năpustește asupra fiului său, îi smulge haina și o aruncă în foc.

Să fi fost sincer Friedrich când, vrând să se împace cu tatăl său, îi adresează aceste rânduri? „Dragă tată, de mult timp nu m-am putut hotări să vin la dragul meu tată, pentru că m-am temut de o primire mai rea decât cea obișnuită și pentru a nu spori iritarea dragului meu tată, cu rugămintea ce am a-i o adresa. Astfel am preferat să mă confesez printr-o scrisoare. Îl rog deci pe dragul meu tată să fie bun cu mine și îl pot asigura că, după un examen minuțios, conștiința mea nu găsește nici cea mai mică greșală a-și reproșa; dacă am făcut ceva fără să știu sau fără să vreau, ceva care l-a jignit pe dragul meu tată, îl implor cu multă umilință să mă ierte și sper că dragul meu tată va renunța la această ură crudă pe care o lasă să se vadă, prin felul lui de a fi și a acționa. Sper că dragul meu tată va reflecta asupra tuturor acestora și va redeveni bun cu mine; în orice caz, îl rog să creadă că nicidecum în viața mea nu voi greși premeditat...”

Regele, exasperat de acest ton servil, îi răspunde în ace-

(Continuare în p. 58)

NOIEMBRIE
1943

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIE

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● La 10 noiembrie se serbează, printr-un mare număr de manifestări în Capitală și în țară, centenarul artileriei române. Cu acest prilej se reamintește că la 10 noiembrie 1843, din inițiativa domnitorului Bibescu, a fost organizată în Muntenia prima baterie de artilerie ca armă aparte; până atunci, tunurile făcuseră parte din dotarea unităților de infanterie. În Moldova, prima baterie de artilerie a fost înființată în 1848 sub domnia lui Grigore Al. Ghica, iar primul regiment — în 1860. La sfârșitul secolului trecut armata română număra 12 regimente de artilerie de câmp și 2 regimente de artilerie de cetate.

● Postul de radio al guvernului marionetă fascist din Italia de nord anunță că acesta a confiscat toate posesiunile regelui Victor Emmanuel „în urma trădării pe care a comis-o”, înlăturându-l de la putere pe Mussolini.

● Ziarul Acțiunea reproduce, după radio Istanbul, telegrama de felicitare adresată de patriarhul Serghei al Moscovei și Rusiei lui Stalin cu ocazia aniversării revoluției bolșevice. „În numele Sfântului Sinod și al membrilor bisericicii Ortodoxe, vă felicit din inimă cu ocazia celei de-a 26 aniversări a statului. Să vă apere Dumnezeu mulți ani și să vă dea bucuria de a termina victorios acest război. Primiți binecuvântarea pentru eliberatorii al căror conducător sunteți!”.

● Prefectura Poliției Capi-

L a împlinirea a trei ani de la asasinarea de către legionari a lui Nicolae Iorga, ziarul *Timpul* din 30 noiembrie 1943 publică, sub semnătura dr. I. Stănescu, testimoniul unui martor ocular al înfricoșătoarei drame: „Mi-a fost hărăzit ca, îngrozit de spaimă și împietrit de durere, să fac eu verificarea morții părintelui nostru duhovnicesc și să pun — decât Toma mai necredincios — degetele mele în «semnul cuiei»¹”.

Într-un coșciug de brad, cu fața în sus, cu ochii albaștri mari deschiși, scrutând cerul ca pe noul său lăcaș, stătea maestrul, îmbrăcat în haină neagră, ca și cum ar fi venit de la Academie. Lângă el, bastonul negru ca o cărbă vlădicească. «Eu nu sunt eu» — mi-a răsunat atunci în creier ca niște ciocane ale morții această tăgadă a personalității, contopirea cu nimicnicia. Pipăind trupul lui cald, am observat pe față și pe piept urme de răni mici.

Nici o vânătaie, nici o urmă de sânge pe corp, nici un fir de păr smuls din barba lui. Ne-am încrucișat mâinile pe piept atunci, toți cei prezenți, și-n fața crudei realități — am rămas, mult timp, ca niște morți...

Gândurile mele au alunecat halucinant pe răbojul vremurilor și, fixându-se pe paginile unei cărți despre sfârșitul lui Miron Costin, am constatat nu numai că istoria se repetă, dar chiar psihologia însăși este supusă legii implacabile a undulațiunii. Când a fost «ridicat» de lângă sicriul soției sale Ilinca de către vâtaful Macri — deși ar fi putut să fugă, întrucât fusese anunțat în prealabil — și-a zis primul și bătrânul nostru cărturar: «De ce să fug? De ce să mă ascund? Mă știu doar drept în faptele și cugetul meu. Lăsați oameni buni să mă duc, se face prin aceasta plinirea legii. Nu mi-e teamă. Mă știu un om fără prihană. Mai de fire om decât mine, nu-i altul în țara Moldovei».

Ascultând rece al sabiei în ceafa lui Miron Costin n-a fost decât o simplă părere. Val Logofăt Miron Costin nu va muri niciodată, prea i-au fost dragi câte sunt ale neamului nostru.

«Semnul cuiei» — amară și ironică iluzie — din pieptul și de pe fața inegalabilului nostru *cronicar* ne întărea credința că disparițiunea lui Nicolae Iorga nu este decât o trecere din moarte la viață, pentru că cel care a spus cândva «Eu nu sunt eu» trăiește în veci de veci pentru istoria și nemurirea neamului românesc”.

C u același dureros prilej și revista *Vremea* publică, sub titlul *Aurea medicritas*, un articol comemorativ semnat de Barbu Teodorescu din care reproducem: «Mi-a fost dat să cu-

¹ Pentru a ușura lectura, nu am marcat cu puncte de suspensie intreruperile de text la extrasele preluate din ziare și celelalte surse. Precizăm de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Copertă
de Sf. Mihail și Gavril
a revistei
Realitatea ilustrată

Ionel Teodoreanu
vorbind
la mormântul
lui Mihai Eminescu
în cimitirul Bellu

nosc îndeaproape pe Nicolae Iorga și prin legăturile de atâtea feliuri mă număr printre «iorghiști»; mai mult, unii mă consideră și «iorgolog». De altă parte, eu nu am făcut și nici nu fac parte din vreo organizație iorghistă, încât aş putea respinge termenul de mai sus. Căzul meu este al atâtor cărturari, încât se cere lămurită definiția, care începe să preocupe critica noastră.

Mai întâi, o precizare: ambii termeni au dispăcut lui Nicolae Iorga. Ei pornesc din ideea de grup, de organizație politică sau de influență personală limitată la un cerc de admiratori. Într-o minunată carte plină de adevăruri politice și istorice, *Hotare și spații naționale*, Iorga respinge însă ideea de grup creat în jurul său, de clică sau cerc de admirație mutuală.

Din când în când, din cauza cenzurii, presa se face ecoul, în mod estompat, situației populației românești din Ardealul de Nord, răpit la 30 august 1940 prin dictatul de la Viena. Astfel, sub titlul *Reversul politicii de maghiarizare a numelor* ziarul *Curentul* din 25 noiembrie 1943 publică, sub semnătura lui E. Roșca-Mălin, un articol din care extragem: «În gazeta românească *Tribuna Ardealului* din Cluj, am citit zilele acestea următoarea informație: «Ministerul de interne ungar a admis schimbarea numelui d-lui subnotar comitatului român Alexandru Rednic din Maramureș, în acela de Sandor Gyalufalvi. Odată cu încuviințarea sa, a mai fost admisă schimbarea numelui a 80 țărani».

Citind această informație în dosul căreia nu știm ce se ascunde, ne-am amintit de întreaga tragedie a intelectualului român transilvănean silit să cadă la toate tranzațiile cu conștiința și cu stăpânirea pentru o mizerabilă bucată de pâine. Povestea schimbării numelor românești în Ardeal nu este nouă. Aminteam în primăvară, în acest loc, că cei dintâi agenți ai statului străin erau funcționarii însărcinați încă în veacul al XVII-lea și al XVIII-lea să întocmească urbariile, când încercau pentru prima dată să scrie în ungurește numele de familie al țăranilor noștri. Mai târziu, când noi, ardelenii, izbutim să ne creăm o clasă intelectuală, schimbarea numelor de familie s-a făcut prin școli. Dr. Cornel Diaconovici amintește în biografia lui George Barițiu, scrisă în 1892, cu ocazia jubileului de 80 ani al creatorului presei de atunci, că schimbarea și, mai ales, maghiarizarea numelor și comunelor la românii din Transilvania și Ungaria era foarte uzată și înainte cu 100 ani, așa după cum se obișnuia ca ele să fie slavizate în Banat și în Bucovina. Dreptul de schimbare al numelui de familie al școlarilor era nelimitat. Fiecare dascăl ori profesor își lua acest drept, provocând adesea confuzii certe și chiar procese de ereditate între diferite familii românești».

Cronică mărunță

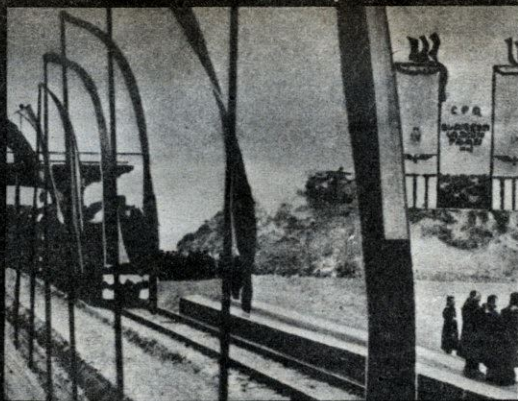
talei, Direcția Poliției Administrative, dă publicității o Ordonanță care reglementează exercitarea comerțului ambulant. Acesta nu mai poate fi desfășurat decât pe baza unei autorizații exprese. Invalizii și accidentații de război o vor putea face pe străzile Hanul cu Tei și Sf. Nicolae Șelari, cu condiția însă: «să aibă o ținută demnă în societate», să «se supună legilor și dispozițiilor luate de autorități», să «nu participe sau să se organizeze în asociațiuni fără aprobarea Casei I.O.V.R.» și să nu «turbure liniștea și ordinea publică».

● Institutul Economic Românesc împlinește douăzeci de ani de neîntreruptă activitate. Din relatările publicate în ziare cu acest prilej, se poate afla, printre altele, că Biblioteca Institutului posedă 44 735 volume de specialitate și 1 300 000 tăieturi din publicații române și străine, clasate sistematic.

● În ziua de 5 noiembrie 1943, ziarul *Timbul publică o pagină de elogiere a filozofului și academicianului C. Rădulescu-Motru*. Sunt incluse mesaje și scrisori omagiale semnate de Ion Petrovici, N. Bagdasar, Anton Dumitriu, Mircea Florian, I. Simionescu, președintele Academiei Române, Al. Lapedatu, Dimitrie Gusti, N. Vasilescu-Karpen, G. Ionescu-Sisești, Gr. Antipa, I. Nistor, Victor Slăvescu, N. Cartojan, Th. Capidan, Gh. Brătianu, Liviu Rebreanu, George Enescu, Andrei Rădulescu, dr. M. Clucă

**NOIEMBRIE
1943**

Nou deschisa
linie ferată
București-Urziceni-Făurei

Cronică măruntă

și mulți alți academicieni. După cum aflăm dintr-un articol intitulat *Un act de solidaritate împotriva blagismului semnat de scriitorul Petru Manoliu*, inițierea acestei omagieri este prilejuită de „o ieșire brutală” a poetului Lucian Blaga împotriva „criticii științifice” și a celui care personifica „cea mai autentică vocație filosofică de la noi”.

● În seara zilei de 7 noiembrie, anunță ziarele, cunoscutul poet Al. Philippide suferă un grav accident; el este călcat de o mașină pe Calea Victoriei, în dreptul Palatului Telefoanelor. Lovit și trântit la pământ, este internat la Spitalul Brâncovenesc.

● O veste rea pentru diabetici: la 8 noiembrie Ministerul Sănătății comunică prin presă că, din cauza pericolului de epulzare a stocurilor, se vede nevoit „să reducă la jumătate cantitatea de insulină livrată pe cartele”, în așa fel, încât, să nu interzică total furnizarea acestui medicament până în februarie 1944, dată înainte de care nu poate face noi aprovizionări.

● Viața teatrelor bucureștene pulsează din plin. Citim în presă: Teatrul Giocondă face cele mai mari încasări din Capitală; Teatrul Comediei joacă ultimele spectacole cu Topaze de Marcel Pagnol, iar următoarea premieră va fi Omul cu mătoaga de G. Ciprian, cu Vasiliu Birlic, Ion Talianu, Sandina Stan; Cărbuș joacă Răbdare Tânase și în curând va fi reluată comedia Firlică cu Vasilache.

● Numărul accidentelor

Ultima pagină a revistei *Vremea* este, în fiecare săptămână, consacrată analizei situației de pe fronturile de luptă. Făcând un bilanț al bătăliilor desfășurate în ultimele luni în Răsărit, un comentator relevă în numărul din 14 noiembrie: „De la începutul campaniei de vară și până pe linia Niprului, trupele germane au executat o desprindere de inamic și au evitat bătăliile cu grosul forțelor sovietice, mărginindu-se la lupta de ariergardă. În ultima vreme, situația a fost schimbată și acum se dau bătălii de o violență rară, germanii rezistând cu toată forța și toate mijloacele atacurilor rusești. Statul Major sovietic socotind Niprul ca o bază de pornire spre alte acțiuni, dar și ca o linie de oarecare răgaz dat unităților combatante, n-a forțat bariera fluviului decât atunci când a avut în apropiere forțe suficiente. Timpul de regrupare a fost, foarte scurt, dar privind situația în linii mari, s-ar putea spune că înaltul Comandament rus a creat câteva «centre de greutate» de unde și-a lansat forțele contra barierei apărată de trupele germane. Aceste centre au fost la Kiev, la Kremenciug, Nicopol și Herson. Prin mișcări de străpungere, rușii au încercat să fărâmeze marele dispozitiv german și să-l separe în mai multe armate, pe care apoi să le nimicească. Planul n-a reușit pentru că nicăieri nu s-a înregistrat vreo mare încercuire sau vreo pierdere simțitoare de trupe. Este adevărat că germanii au fost obligați să se retragă, să părăsească adesea poziții cheie, dar s-au ferit de nimiciri”.

Pe măsură ce spiritele cele mai lucide încep să întrevadă posibilele realități postbelice, se fac simțite îngrijorări tot mai greu de stăpânit. Pamfil Șeicaru publică în *Curentul*, din 25 noiembrie 1943, un editorial în care se face ecoul nelineștii pe care i-o inspiră evoluția evenimentelor militare și diplomatice. Cităm: „Cred că este necesar să ne deprindem cât mai mult cu realitățile politicii internaționale, fiindcă unii dintre noi și-au făcut o serie de convingeri cu privire la politica anglo-americanilor în raport cu statele mici.

Ne place să credem, ne-am lăsat dominați de convingerile unei identificări a celor două mari puteri democratice cu dreptul la existență al statelor naționale.

Este drept că această convingere a fost întărită prin Charta Atlanticului și printr-o serie de declarații făcute de exponenții politici engleze și americane.

Pericolul rusesc? Nici o teamă, vom fi apărați de anglo-americiani, fără ca mulți să facă o cât de mică efort pentru a examina mai atent la ce ar putea să fie în realitate această apărare.

Din punct de vedere politic se știe că Rusia dorește să aibă în statele vecine guverne simpatizante, fără să mai facă alte precizări. Evident că pentru a avea guverne cu «intenții amicale» este nevoie ca toate țările vecine să fie ocupate de armatele rusești,

Printul moștenitor Akihito, actualul suveran al Japoniei la vârsta anilor de școală

La Expoziția învățământului practic

care vor îndeplini funcția de pedagogi politici în pregătirea unor plebiscite în favoarea guvernelor impuse de Moscova, dacă nu chiar expediate din Rusia Sovietică. Și atunci, aceste «guverne cu intenții amicale» vor înlătura toate controversile de frontieră, fiindcă vor decide intrarea țărilor lor în Uniunea republicilor sovietice. Nu are nevoie — cine cunoaște cât de cât istoria Rusiei — să se ducă la Moscova să afle din gura tovarășului Stalin cum va fi tradusă într-un mod cu totul special formula «guvern cu intenții amicale», fiindcă este clar că armatele rusești nu au altă misiune decât să pregătească terenul toaletei politice a încorporării teritoriilor cuprinse la est de linia Danzig-Triest, adică conform hărții Europei după ideile panslave.

Și când această toaletă a anexiunilor pacinice — doar forma plebiscitului sub ocupație rusească a fost experimentată în statele baltice, de ce uităm? — va fi îndeplinită, ce vor face anglo-americianii? Război nu vor declara Rusiei Sovietice, care își va digera liniștită prada înghițită.

Nu-i prudent un continuu prizonier în propriile noastre amăgiri. Să înțelegem odată pentru totdeauna că idealismul democrat american, ca și cel englez, nu merge până la sacrificarea propriilor interese pentru cauza micilor națiuni... Știu că ne despărțim greu de iluzii, dar terapeutică realismului politic e necesară".

Articolul de fond al ziarului *Timpul* din 30 noiembrie 1943 intitulat *Obstăcle agricole* se ocupă de „una din dătinile cele mai vechi ale pământului nostru de plugari” și anume „lucrarea în comun a moșiei comune”. „Proprietatea veche, comună, în devălmășie, s-a împărțit în ultimul secol și s-a îmbrăcat în regimul exploatarei individuale și al succesiunilor. Munca în devălmășie, atât de spornică și de roditoare, a făcut loc unei exploatare pe scară din ce în ce mai redusă care până la urmă nu numai că nu producea țăranului nici un beneficiu, dar îl făcea să rămână și dator, neputându-se acoperi nici cheltuielile de muncă și însămănări.

Astfel, începând cu înglodarea în datorii, țăranii au început să-și vândă pământurile pe prețuri foarte reduse, mica proprietate individuală dovedindu-și neputința de a dura în condițiile exploatarei patriarhale.

Soluția preconizată? Singurul mod de producție agricolă industrializată presupune implicit și o comasare a proprietății agricole, o unificare a ei în cuprinsul unei moșii comune a statului unde sătenii prestează o muncă în comun, pentru interesele lor și cu o unealtă comună: tractorul”. ■

Rubrică realizată de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

Cronică măruntă

provocate de obiecte-capcană aruncate din avioanele ce bombardează teritoriul românesc se înmulțesc mereu în ciuda repetatelor chemări către cetățeni de a nu se atinge de ele și a le anunța organelor în drept. Ultimul accident — semnalat de ziare — este acela suferit de un muncitor de la societatea petrolieră Steaua Română. În drum spre casă, aproape de podul de pe râul Dofțana, el a găsit un stîlou pe care l-a vărat în buzunar. Când a ajuns acasă și a vrut să-l desfacă, capacul, stîlou a explodat, muncitorul fiind grav rănit.

● Campania împotriva zvonurilor. Sub titlul Inamicul public nr. 1: zvonul și subtitlul Cine lăcăș guri n-are, taie în ocnă drobi de sare..., ziarul *Timpul* din 20 noiembrie cuprinde un articol, din care extragem: „Zvonul nu se poate spulbera de îndată, din cauză că nu avem uneori informații momentane și precise asupra evenimentelor.

Zvonul atunci a prins putere și persistă a circula și mai mult.

Căci de multe ori aceste zvonuri sunt lansate din umbră de dușmanii noștri. Și ei așteaptă cu nerăbdare prin cafenele, prin taverne, pe la colțuri de stradă să vadă efectul și apoi să treacă mai departe «noutățile» lansate de ei.

Pe acel care îl vedem totuși că a căzut în greșală, să-l spunem cu bunăvoință: «Nu fil prost, nu mai pleca urechea la gura zvonistilor, că mergi apoi la ocnă să tai drobi de sare»».

MUZEUL AMAN: 85 DE ANI

Luni, 16 iunie 1908, la orele 16, și-a deschis porțile primul muzeu memorial din București și unul dintre cele mai vechi din țară — Muzeul Aman. Pictorul Theodor Aman (1831-1891) își construise casa pe strada Clemenței nr. 8, în anul 1869, după propriile sale planuri, concepând-o centrată de un vast atelier — spațiu matrice de viață, visare și creație. După trecerea lui în eternitate, soția sa, Anetta Th. Aman a oferit clădirea Ministerului cultelor și instrucțiunii publice, cu tot mobilierul, picturile și ustensilele maestrului, spre a fi amenajată muzeistic. Preluarea s-a făcut în 1904, poetul Șt. O. Iosif fiind numit primul conservator al muzeului. Dar numai peste patru ani acesta s-a deschis în mod oficial, după ce la conducerea sa, temporar, a fost adus Alexandru Tzigara-Samurcaș, directorul Muzeului de artă națională de la Șosea. Bun organizator, profesorul Samurcaș a transformat doar în câteva luni casa de locuit în muzeu, strecurând și inventariind colecția și editând un catalog ilustrat care își păstrează și azi valoarea.

Înalt, suplu, ușor atins de calvitate dar compensând aceasta cu o mare barbă castanie, elegant îmbrăcat într-o redingotă neagră, Al. Tzigara-Samurcaș a ținut cuvântul de deschidere și a prezentat muzeul nou-înființat oaspeților de vază din după-amiaza zilei de 16 iunie 1908. Erau prezenți, în afară de prițul moștenitor Ferdinand, miniștri, oameni politici și reprezentanți de marcă ai vieții culturale, științifice și artistice a epocii: Spiru Haret — ministrul cultelor și instrucțiunii publice, Al. Djuvara — ministrul industriei și comerțului, generalul doctor Iuliu Theodory, dr. Măldărescu, dr. B. Cireșeanu, dr. D. Gerota, Nicolae Coculescu — deputat, Emil Petrescu — prefectul Poliției Capitalei, monseniorul Raymond Netzhammer — arhiepiscopul romano-catolic de București, George Stephanescu — fondatorul Operei române, Ștefan Sihleanu, Alexandru Vlașu, Ovid Densușianu, dr. C.I. Istrati — fostul comisar general al Expoziției jubiliare din 1906, celebrul colecționar de artă Anastasie Simu, V.G. Morțun — ministrul lucrărilor publice, și el amator și colecționar de artă, pictorii G.D. Mirea, Costin Petrescu, Cecilia Cuțescu-Storck, D. Serafim, Dem. Gheorgescu-Victorian — fost elev al lui Aman. C.I. Stăncescu — urmașul lui Aman la conducerea Școlii de Bele Arte, sculptorul Fr. Storck, arhitectul I. Berindei.

În ziua de 16 iunie 1993, cu prilejul împlinirii a 85 de ani de existență, dl. Adrian-Silvan Ionescu — directorul adjunct al Muzeului de istorie și artă al municipiului București — a omagiat pe ilustrul înaintaș și pe toți custozii și muzeografil care au avut în grijă Muzeul Aman în toată această lungă perioadă de timp. Scurte alocuțiuni au fost roștite de: dl. dr. Ioan Opris — director general al Direcției generale protecția și valorificarea patrimoniului cultural național, dl. Florin Rotaru, ing. Adriana Harasim și pe dna Ioana Criseta.

CLIO ANUNTA

„Calul troian” intr-un muzeu rusesc

Aurul partidului nu s-a găsit încă.

În schimb s-a descoperit aurul lui Schliemann. La Moscova numai un om avea acces la el. Astfel titra *Literaturnaia gazeta* nr. 34, din 25 august 1993, stirea că în Muzeul de arte plastice „Pușkin” din Moscova va fi expusă „comoara lui Priam” — cum a definit-o însuși arheologul german, deși descoperirile sale datează din mileniul III î.e.n., adică cu mai bine de 1200 ani înainte de Priam și de Troia lui Homer.

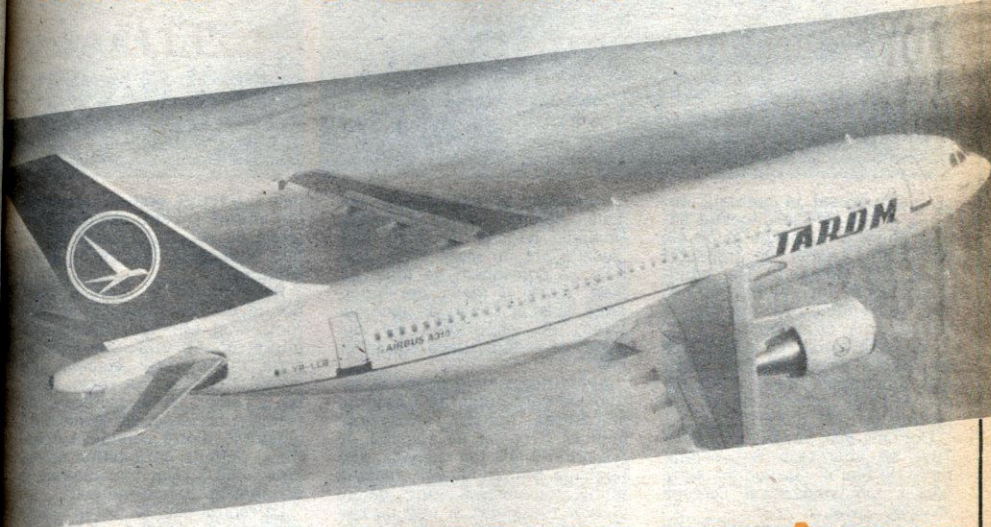
Dar cum a ajuns tezaurul de la Hissarlik (*Magazin istoric*, nr.1/1967, 5/1984) tocmai la Moscova? Soții Schliemann l-au transportat în mare taină din Turcia în Grecia, unde a fost păstrat, la Atena, mulți ani, constituind un subiect de continuu litigiu juridic, situația aflându-se în pragul unui conflict diplomatic între cele două țări. În 1880, Schliemann a dăruit colecția sa Muzeului din Berlin, unde ea a rămas până în 1945, după care, odată cu apropierea rușilor de Berlin, ea s-a „topit” în istorie. Cele patru lăzi ce conțineau comorile parcă au intrat în pământ. Circulau fel și fel de ipoteze: că au dispărut în timpul bombardamentelor, că au fost furate, că stau ascunse într-un loc neștiut de nimeni etc. Dar, de câțiva ani, de când a început să se vorbească despre prăzile și trofeele de război, se știe că „tezaurul lui Priam” se află la Moscova, el urmând a fi expus — în cel mult doi ani — într-o expoziție, după inventarierea și interpretarea atentă a pieselor sale, în număr de 7 500, 800 sau 750 (acestea sunt cifrele, extrem de contradictorii, avansate de Schliemann personal în cărțile sale).

Colecția lui Schliemann nu este unitară. Ea conține obiecte descoperite atât în Turcia, cât și în Grecia. La Moscova, specialiștii nu au avut acces la ea — cu excepția unui singur custode, așa încât ei trebuie abia de acum înainte să studieze cu minuțiozitate fiecare componentă. Este foarte probabil să fie lansate noi ipoteze, data fiind evoluția științei arheologice din ultimii 50 de ani.

Vernisajul va fi însoțit de o conferință internațională, ce se înscrie în suita de manifestări organizate de societatea Schliemann din Germania: s-au desfășurat până acum două congrese, la care s-a aflat că scrisorile lui Schliemann aflate în arhiva Școlii americane din Atena nu reprezintă întreaga lui moștenire epistolară. De altfel, în Turcia, la Troia, sapă acum o expediție arheologică internațională, ce poate oferi oricând noi surprize.

F.D.

TAROM — O EMBLEMĂ

A ARIPILOTOR ROMÂNEȘTI

- L.A.R.E.S. — prima companie națională de transport aerian •
- 1933 — „Air France” operează în România • „Viitorul este al aripilor!”
- 3 milioane kilometri de zbor fără nici un accident • De la 68 pasageri în 1925 la 15 348 în 1939

„TAROM, compania aeriană națională și principala companie aeriană din România este unicul transportor desemnat prin toate acordurile aeriene bilaterale să efectueze zboruri regulate internaționale.

De asemenea, TAROM este singurul operator de curse interne și în același timp cea mai importantă companie de curse charter din și spre România.

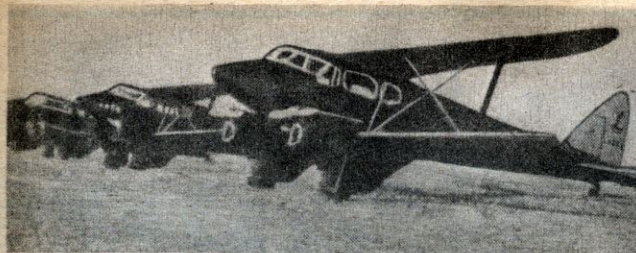
Prin rolul său, TAROM îndeplinește o funcție importantă de interes general pentru țară. Prestator de servicii publice, TAROM poartă imaginea și steagul României în întreaga lume, contribuind substanțial la dezvoltarea și progresul României. Datorită specificului activității sale, TAROM asigură locuri de muncă de înaltă calificare și este una dintre cele mai importante întreprinderi generatoare de valută din România”.

Am citat primele două — din cele douăsprezece — principii strategice formulate de conducerea TAROM „pentru toți cei ce doresc să se implice în crearea viitorului TAROM”.

Principii strategice privind dezvoltarea celei mai mari companii române de aviație civilă, care operează curse regulate și charter, precum și de cargo, pe 220 de aeroporturi din întreaga lume, legând Bucureștii prin curse permanente cu 35 de orașe din Europa, Asia, Africa și America de Nord.

Începând cu 22 aprilie 1993, S.C. TAROM-S.A. a devenit membru activ al Asociației Internaționale a Transportului Aerian (I.A.T.A.), cu sediul la Montreal (Canada), care are peste 200 membri activi și asociați și care coordonează activitatea de transport a tuturor companiilor de aviație civilă din lume în ceea ce privește standardele, eficiența, productivitatea, înnoirile tehnice din domeniul transportului aerian.

Întrată în elita companiilor de transporturi aviatice mondiale ale acestui final de veac, S.C. TAROM-S.A. este, totodată, beneficiara unei tradiții de peste șapte decenii de activitate, istoria sa confundându-se cu înseși începuturile aviației civile în lume, de după primul război mondial.

Am evocat în numărul trecut al revistei noastre câteva dintre principalele etape ale dezvoltării aviației de transport civile din România. Ne continuăm acum incursiunea în trecut, prezentându-vă noi pagini de succintă cronologie.

Am văzut, aşadar, că în anul 1930 s-a înființat prima companie națională de transport aerian, cu denumirea de Liniile Aeriene Române Exploatate de Stat (L.A.R.E.S.).

Doi ani mai târziu, la 5 iunie 1932 se înființează Subsecretariatul de Stat al Aerului, în cadrul căruia funcționează și Direcția Aviației Civile.

Prin legea de organizare din 1932, se stabilesc ca surse de venituri necesare dezvoltării aeronauticii românești: fondurile bugetare puse la dispoziție de stat; cele create prin Fondul Național al Aviației, respectiv din timbrul fix al aviației; alte venituri realizate din exploatarea aeroporturilor și transporturilor aeriene, din subvenții, donații, contribuții de la județe și comune ș.a.

1933. Compania Internațională de Navigație Aeriană (C.I.D.N.A.) fuzionează cu alte patru companii franceze sub denumirea de „Air France”, reînnoind convenția de colaborare cu statul român, situând în prim plan îmbunătățirea infrastructurii de pe aeroporturi și protecția navigației aeriene.

În virtutea convenției din 1933 dintre România și „Air France”, activitatea companiei franceze s-a desfășurat până în 1962, când au fost stabilite noi reglementări de exploatare a liniei aeriene București-Paris, TAROM preluând o parte din cursele aeriene pe acest traseu în condiții de egalitate cu „Air France”.

Subliniind importanța deosebită pentru țara noastră a dezvoltării aeronauticii, Gr. L. Trancu-Iași, fost ministru al muncii,

cooperăției și asigurărilor sociale, deputat, scria în revista *România aeriană* din mai 1933: „Aviația are un mare viitor. Trebuie să convingem pe toată lumea, mare și mică, de importanța acestui mijloc de locomotaune, de importanța lui din punct de vedere al apărării naționale...”

Avem acest mare ocean al aerului pe care putem să-l avem în stăpânirea noastră și dorința mea ar fi ca să fie stăpânit de noi prin muncă românească, prin bogățiile țării românești, materia primă românească, prin geniul creator românesc și prin curajul și avântul de care aviatorii noștri au dat totdeauna dovadă”.

1935. Se înființează prima întreprindere particulară română de transport aerian cu capital exclusiv românesc, denumită *Societatea Anonimă Română de Transporturi Aeriene* (S.A.R.T.A.)

L.A.R.E.S. și S.A.R.T.A. au funcționat concomitent, înzestrându-se cu noi tipuri de avioane (printre care monoplanul monomotor de construcție românească I.C.A.R. comercial).

1936. la ființă Ministerul aerului și marinei care avea îndatorirea de a coordona întreaga activitate aeriană și maritimă a României. Prin același decret din 14 noiembrie 1936 s-a hotărât obligativitatea județelor și comunelor de a înscrie în bugetele lor anuale, în afară de o cotă de cinci la sută din venituri, pentru apărarea antiaeriană, încă o cotă de trei la sută pentru construirea și întreținerea aerodromurilor.

1937. L.A.R.E.S. și S.A.R.T.A. sunt desființate, în locul lor înființându-se, la 20 iulie 1937, o societate economică cu capital mixt — 2/3 capital de stat și 1/3 capital particular — sub denumirea de *Liniile Aeriene Române Exploatate cu Statul* (prescurtat tot L.A.R.E.S.). Noua societate a intrat în posesia dreptului de exploatare a transporturilor aeriene române interne și internaționale de călători, mărfuri și poșta pe o perioadă de 15 ani.

Liniile pe care circulau avioa-

nele L.A.R.E.S. erau în număr de opt interne și patru externe. Aparatele de zbor erau foarte solicitate (îndeosebi cele de pe liniile externe).

Referindu-se la rodnică colaborare dintre companiile aeriene române și franceze, Pierre Cot, ministrul Aerului din Franța, scria în *România aeriană*, din martie 1937: „Lucrul zilnic, regulat și sigur, al aviatorilor civili face din ce în ce mai lesnicioasă legăturile dintre capitalele noastre și permite dezvoltarea mereu crescândă a relațiilor culturale și economice franco-române”.

La rândul său, N. Caranfil, fost ministru al Aerului și Marinei, nota în revista *Cerul nostru*, din 24 aprilie 1937: „Viitorul este al aripilor!”

Dar până atunci când zburatul va fi poate o necesitate pentru fiecare, nu vom găsi zburători decât doar printre tinerii sportivi și aceasta nu este suficient. Trebuie să deschidem și în România câmpul pentru o nouă meserie: a aviației, ceea ce nu este cu puțință decât prin dezvoltarea aviației de transport (de călători, poșta, bolnavi etc.).

1938. L.A.R.E.S. dispune de peste 30 de avioane, inaugurând transportul aerian modern în România. O publicație a vremii nota: „Cu un material de zbor ultramodern și cu un personal navigant excelent, L.A.R.E.S. este prezent în al doilea an de exploatare la: Belgrad, Zagreb, Veneția, Milano, Torino, Budapesta, Viena, Berlin, Lvov, Varșovia, Ușgorod, Piešťany, Praga, Istanbul, Sofia, Salonice, Atena și pe tot cerul Europei, spre cinstea și mândria României”.

În 1939, odată cu declanșarea celui de-al doilea război mondial, transporturile aeriene române sunt și ele afectate, prin scurtarea sau desființarea unor curse externe. „Marea flotă aeriană L.A.R.E.S. — nota revista *România aeriană* din octombrie 1939 — intră mândră în hangarele de iarnă, intactă după ce a străbătut, de la începutul exploatarei, peste 3 milioane de kilo-

În imagini: aeronave aflate în înzestrarea companiilor aeriene române de-a lungul deceniilor; în p.53: modelul AIRBUS A 310.

metri fără incidente și fără nici un accident".

Evoluția transporturilor aeriene române în anii interbelici este ilustrată și de simpla alăturare a câtorva cifre: în 1925, rețeaua aeriană a României, internă și externă, era de 183 km, iar în 1939 de 8 353 km; în 1925 aviația civilă românească efectuase 15 000 km zbor, iar în 1939 — 1 224 950 km; în același interval de 15 ani, numărul pasagerilor transportați a crescut de la 68 la 15 348; în fine, mărfurile, bagajele și poșta transportate au crescut de la 250 kg în 1925 la 86 092 kg în ajunul celui de-al doilea război mondial.

De la trecut — la prezent, cu mari proiecte spre viitor.

lata o succintă carte de vizită a flotei TAROM, dotată în prezent cu 17 avioane AN 24, 2-IL 18 V, 2-IL 18 D, 2-IL 62 S, 2-IL 62 M, 8-TU 154, 1-BAC 1/11/475, 13-BAC 1/11/500, 2-B707 pax, 1-B707 cargo, 2-A310/325, deci în total 52 de aeronave moderne, puse la dispoziția călătorilor pe rute interne, europene, asiatice, africane sau nord-americane.

În urmă cu un an, la 19 decembrie 1992, au fost aduse în țară, direct din fabrica producătoare de la Toulouse-Franța, primele două aparate lung-curier Airbus A310, al căror zbor oficial inaugural a avut loc la 23 ianuarie 1993 pe ruta București-Paris-București. La bordul aeronavei „Transilvania” care a efectuat acest zbor, alături de oficialități și personalități române și franceze, s-a aflat și dl. Renaud Vignal, ambasadorul de atunci al Franței la București.

După o scurtă operare pe rute europene, cele două aeronave Airbus, „Transilvania” și „Moldova”, sunt utilizate în curse lung-curier spre Dubai (3 455 km), Bangkok (8 418 km), New York (7 769 km), Chicago (7 542 km) sau Singapore (9 896 km). Ele dispun de două motoare turbo-reactive, cu o autonomie de zbor de 9 000-9 700 km, iar vi-

teza optimă de croazieră este de 850 km/oră iar cea maximă de 980 km/oră. „Transilvania” și „Moldova” pot lua la bordul lor, fiecare, câte 189 pasageri la clasa „Turist” și 20 la cea Business, greutatea maximă la decolare fiind 164 tone (dintre care 60 tone combustibil, în 8 rezervoare).

Introducerea Clasei Business pe unele din aeronavele TAROM reprezintă alinierea companiei la standardele internaționale ale transportului de călători. Clasa Business oferă astfel pasagerilor importante facilități: prioritatea la rezervarea și cumpărarea biletelor pentru rute externe, pasagerii putându-se adresa pentru aceasta la un ghișeu special amenajat la Agenția Centrală de vânzări bilete pentru curse externe, iar telefonic — la numărul 613.03.63. De asemenea, la Aeroportul Internațional București-Otopeni, „Check-In”-ul se face la un ghișeu special pentru pasagerii Clasei Business, iar bagajele sunt imbarcate separat, pentru a putea fi aduse primele la banda mecanică de la destinație. Bagajul de cală pentru călătorii cu bilet la Clasa Business este de 30 de kg (față de 20 kg la clasa standard). Imbarcarea la aeronavă se face cu prioritate, la dispoziția pasagerilor aflându-se un autobuz special.

La bordul avionului, călătorii ce aleg Clasa Business se bucură de condiții de confort deosebite, de spațiu de mișcare mai mare, precum și de atenția — în exclusivitate pentru acest compartiment al aeronavei — unei (unei) însoțitoare (însoțitor) de bord. Sortimentul de băuturi oferite este bogat, iar consumul lor este nelimitat pe timpul zborului.

La destinație, pasagerii ce au călătorit la Clasa Business vor fi primii ce vor coborî din aeronavă pentru a face rapid formalitățile de vamă/graniță, ceea ce presupune o reducere radicală a „timpilor morți”.

„Introducerea Clasei Business pe unele aparate ale Companiei TAROM-S.A. — precizează d-na

Carmen Rădulescu, purtător de cuvânt al S.C. TAROM-S.A. — înseamnă, de fapt, un prim pas spre alinierea la standardele internaționale de calitate a serviciilor oferite. Sperăm ca strădaniile Companiei noastre de a răspunde cât mai bine la solicitările pasagerilor să fie înconunate de succes și că veți alege Clasa Business pentru a călători spre Bangkok, Singapore pe rute transoceanice sau pe unele rute europene. Știm că este doar un prim pas, știm că mai avem multe încă de făcut, dar dorim să vă simțiți cât mai bine la bordul avioanelor S.C. TAROM-S.A.”.

Principiile strategice pentru modernizarea Societății TAROM deja amintite precizează că „TAROM urmărește independența financiară și, treptat, privatizarea sa.”

TAROM este ferm convins că independența sa economică este în interesul țării. Pentru TAROM independența economică înseamnă să-și acopere din venituri costurile de operare, amortizările, să acumuleze rezervele necesare și să plătească dividende pentru capitalul încredințat.”

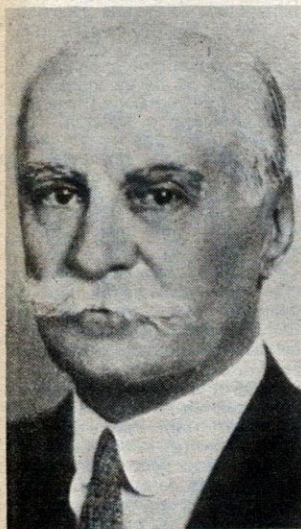
Independența și dezvoltarea presupun, totodată, și măsuri sporite pentru protecția mediului înconjurător. „Ființele umane trăiesc într-un sistem organic deschis, ale cărui componente sunt intercorelate. Este obligatoriu să conștientizăm această interdependență, să ne dezvoltăm și să ne adaptăm deprinderile la logica acestui «lanț dinamic». Alocând, investind resurse în această direcție, apărăm înșiși viața și prin aceasta aparținem viitorului”.

Vom, face cunoștință, în episodul viitor, cu alte pagini din cronica companiei TAROM precum și cu perspectivele dezvoltării sale în acest final de secol și de mileniu. ■

Ioan LĂCUSTĂ

GUVERNE ȘI GUVERNANȚI

Continuăm prezentarea foștilor președinți ai Consiliilor de Miniștri, ale căror fotografii le însoțim de sintetice, dar cuprinzătoare, texte privitoare la viața și activitatea lor politică.

CONSTANTIN COANDĂ. S-a născut la Craiova, în ziua de 4 martie 1857. A urmat cursurile Școlii militare, la început la Iași apoi în București (1875-1877). Sublocotenent fiind, s-a distins în timpul războiului pentru cucerirea independenței, după care a plecat la Paris, unde a studiat la Școala Politehnică (a obținut licența în matematici) și a absolvit Școala de artilerie de la Fontainebleau (1880).

Revenit în țară, C. Coandă a fost repetitor de cursuri la Școala națională de poduri și șosele (1884) și profesor la Școala de artilerie și geniu din București. În 1888 a fost trimis ca atașat militar la

Viena și Bruxelles; în 1892 a fost numit aghiotant regal pe lângă moștenitorul tronului, prințul Ferdinand, iar în 1901 secretar general al Ministerului de război. Avansat general de divizie (1911), în timpul celui de al doilea război balcanic a fost inspector general al artileriei și delegat militar din partea României la Conferința de pace de la București (1913).

După intrarea României în primul război mondial, C. Coandă a fost trimis ca delegat al României pe lângă Marele Cartier General Rus. În martie 1917, corpul de voluntari ardeleni format la Kiev a fost pus sub comanda sa. Arestat de bolșevici, a fost eliberat cu ocazia intrării trupelor germane în Kiev. A fost președinte al Consiliului de Miniștri și titular al afacerilor străine (24 octombrie - 29 noiembrie 1918), iar la încheierea războiului a făcut parte din delegația României la Conferința de pace de la Paris (1919). Senator de drept, a fost rănit la 8 decembrie 1920, cu prilejul atentatului de la Senat.

Devenit unul dintre fondatorii Partidului Poporului, C. Coandă a fost ministru al industriei și comerțului (30 martie 1926 - 14 iulie 1927), ministru secretar de stat (10 august 1926 - 4 iunie 1927), însărcinat și cu interimatul Președinției Consiliului de Miniștri pe timpul absenței titularului acestuia, generalul Al. Averescu (10 august - 14

noiembrie 1926). A încetat din viață la 30 septembrie 1932.

ARTHUR VĂITOIANU. S-a născut la 14 aprilie 1864, la Ismail. A urmat Școala de artilerie și geniu, terminată cu gradul de sublocotenent. A făcut o merituoasă carieră militară: profesor la Școala de război; general de brigadă (1915). În timpul primului război mondial a comandat Corpul 2 armată.

Arthur Văitoianu a fost ministru de război (29 noiembrie 1918 - 27 septembrie 1919) în cabinetul condus de I.I.C. Brătianu. A fost numit președinte al Consiliului de Miniștri și titular la interne (27 septembrie - 1 decembrie

1919) și ad-interim la afacerile străine (27 septembrie - 15 octombrie 1919) într-un guvern paravan al Partidului Național Liberal. Devenit membru marcant al acestui partid, a fost numit ministru de interne (19 ianuarie 1922 - 30 octombrie 1923) și al comunicațiilor (30 octombrie 1923 - 27 martie 1926); senator de drept.

S-a numărat printre liderii Partidului Național Liberal — Gheorghe Brătianu („georgist”), constituit în anul 1930. A susținut regimul dictaturii personale a regelui Carol II, fiind numit ministru secretar de stat (10 februarie - 30 martie 1938) și consilier regal (30 martie 1938). A suportat represiunea regimului comunist, fiind internat la Sighet. A încetat din viață în anul 1956.

ALEXANDRU VAIDA-VOEVOD. S-a născut la 27 februarie 1872, în Olpret (jud. Someș). După clasele primare la unitari, a urmat cursurile Gimnaziului românesc din Brașov și ale celui săsesc din Bistrița. A studiat apoi la Viena, obținând doctoratul în medicină; în timpul studenției s-a angajat în mișcarea națio-

nală, manifestându-se și ca publicist.

În 1896, Al. Vaida-Voevod a fost ales în conducerea Partidului Național Român; deputat (din 1906) în Parlamentul din Budapesta, unde, la 6/18 octombrie 1918, a citit Declarația Conferinței Naționale a P.N.R. de la Oradea, de despărțire a Transilvaniei de Austro-Ungaria. A făcut parte din Consiliul Național Român Central și a fost ales, la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, în Consiliul Dirigent ca șef al resorturilor externe și presă (până la 17 decembrie 1918), precum și ca membru al delegației care a prezentat actul Unirii Transilvaniei cu România regelui Ferdinand; vicepreședinte al P.N.R. Ca ministru secretar de stat, a făcut parte (ca reprezentant al Transilvaniei) din cabinetele conduse de I.I.C. Brătianu (29 noiembrie 1918 - 27 septembrie 1919) și Arthur Văitoianu (27 septembrie - 1 decembrie 1919); de asemenea, din delegația României la Conferința de pace de la Paris (1919). A fost președintele Consiliului de Miniștri și titular la afacerile străine în guvernul reprezentând „Blocul parlamentar” (1 decembrie 1919 - 13 martie 1920).

După fuziunea dintre Partidul Național Român și Partidul Tărănesc (1926), Al. Vaida-Voevod a devenit vicepreședinte al nou-creatului Partid Național-Tărănesc și a făcut parte din mai multe guverne național-tărăniste: ministru de interne (10 noiembrie 1928 - 7 iunie 1930; 13 iunie - 8 octombrie 1930); președinte al Consiliului de Miniștri (6 iunie - 20 octombrie 1932), ministru de interne și ad-interim la afacerile străine (6 iunie - 11 august 1932), ad-interim la muncă, sănătate și ocrotiri sociale (7-9 iunie 1932) și titular la afacerile străine (11 august - 20 octombrie 1922); președinte al Consiliului de Miniștri (14 ianuarie - 9

noiembrie 1933) și titular la industrie și comerț (14 iunie - 9 noiembrie 1933). A fost ales președinte al P.N.T. (6 mai - 21 noiembrie 1933).

Intrat în divergență cu Iuliu Maniu și evoluând spre poziții de extremă dreapta, Al. Vaida-Voevod a constituit, la 12 mai 1935, Frontul Românesc, devenind președintele acestei formațiuni politice. A sprijinit regimul de dictatură personală instituit de Carol II, fiind numit ministru secretar de stat (10 februarie - 30 martie 1938), consilier regal (30 martie 1938), președinte al Frontului Renașterii Naționale (1940) și ministru secretar de stat (28 iunie - 4 iulie 1940). A murit la Sibiu, în ziua de 19 martie 1950.

TAKE IONESCU. S-a născut la Ploiești, la 13 octombrie 1858, ca fiu al negustorului de cereale Ghiță Ioan, fiind botezat cu numele Dumitru. A învățat la liceele „Sf. Petru și Pavel” și „Sf. Sava”, din Ploiești și, respectiv, București, după care, în 1875, a fost trimis la Paris, obținându-și doctoratul în drept (1881). Din acea epocă datează primele sale încercări literare. Revenit în țară, s-a înscris în Baroul de Ilfov,

având o rapidă ascensiune politică în cadrul Partidului Național Liberal. A colaborat la *Românul*; ales deputat (din 1884), s-a impus ca unul dintre străluciții oratori ai timpului.

În 1886, a părăsit Partidul Liberal și s-a înrolat în Partidul Conservator, colaborând la *Timpul* și asigurând conducerea ziarului *La Liberté roumaine* (1889-1890). A fost numit ministru al cultelor și instrucțiunii publice (27 noiembrie 1891 - 3 octombrie 1895); ministru al cultelor și instrucțiunii publice (11 aprilie 1899 - 9 ianuarie 1900) și al finanțelor (9 ianuarie - 7 iulie 1900) și din nou ministru al finanțelor (22 decembrie 1904 - 12 martie 1907).

În 1908, prin desprinderea din Partidul Conservator, împreună cu un grup de adepți, a pus bazele Partidului Conservator-Democrat („takist”); după război, formațiunea și-a luat denumirea de Partidul Conservator Naționalist.

În anii neutralității (1914-1916), Take Ionescu s-a numărat printre cei mai activi susținători ai intrării României în război alături de puterile Antantei. A făcut parte din guvernul de concentrare din perioada războiului, ca vice-președinte al Consiliului de Miniștri condus de I.I.C. Brătianu (10 iulie 1917 - 26 ianuarie 1918), după care a plecat la Paris, unde a susținut cauza unității naționale ca președinte al Consiliului Național pentru Unitatea Românilor (ales la 20 septembrie/ 3 octombrie 1918). După război, a fost ministru al afacerilor străine (13 iunie 1920 - 17 decembrie 1921); președinte al Consiliului de Miniștri și titular la finanțe (17 decembrie 1921 - 17 ianuarie 1922). A încetat din viață la 21 iunie 1922, la Roma.

Documentar realizat de
dr. Ion MAMINA

Friedrich-Wilhelm și Friedrich II,...

(Urmare din p. 47)

eași zi, dar la persoana a treia: „Există un om voluntar și rău care nu-și iubește tatăl. Când îți iubești tatăl, faci ce vrea el, și când te vede, și când nu te vede. Apoi, el știe bine că eu nu pot suferi un băiat efeminat, care n-are nici o înclinație virilă, care nu știe nici să încalce un cal, nici să ochească și care, pe deasupra, nu e decent, care își ondulează părul ca un nebun și nu și-l tunde. Și l-am muștrat de mii de ori, dar întotdeauna în zadar; nici o ameliorare. În afară de asta, e mândru, vanitos. Nu vor-

bește cu nimeni, nu este nici popular, nici afabil. Se strâmbă ca un idiot și nu face nimic după voința mea, o face numai dacă e constrâns și obligat. Nu acționează niciodată din dragoste filială și nu cunoaște altă plăcere decât să facă totul după capul lui. Nu e bun la nimic. Iată răspunsul meu!”

De-acum înainte, între domn și domnișorul care — pentru prima oară — vede pe cineva care îi ține piept, prăpastia se va adânci cu fiecare zi. Din fericire, tatăl ignoră faptul că Friedrich, din ură față de părințele său, începe intrigile diplomatice cu agenții francezi și englezi. ■

(Va urma)

ISTORIA ȘI ȘCOALA

CURAJUL DE A AFIRMA ADEVĂRUL ȘTIINȚIFIC

Am mai prezentat în cadrul acestei rubrici gândurile unor prestigioase personalități istorice, culturale despre anii lor de școală, despre profesorii lor.

Iată acum câteva însemnări ale acad. Al. Rosetti (1895-1990; *Magazin istoric*, nr. 4/1991), de la a cărui naștere s-au împlinit, la 20 octombrie 1993, 98 de ani, publicate în *Revista Fundațiilor Regale*, nr. 2/1939, închinată profesorului său de la Universitate, lingvistul Ovid Densusianu (1873-1938).

„Ovid Densusianu a fost un suflet complex: ardeleanul de severă disciplină științifică și de inflexibilă moralitate, din familia suflătoare a lui Șincal, Cipariu și aproape de dânsul însuși părintele său, profesorul de Universitate din Iași, Aron Densusianu, se opunea într-insul omului de gust și parizianului rafinat, la curent cu ultimele publicații literare, estelul care a împământenit la noi simbolismul, poetul *Limanurilor albe*. Nu îi plăcea să insiste asupra părții ce o datora Ardealului, dacă nu în formația sa intelectuală, dar cel puțin în structura sa intimă, pen-

Am trecut, deci, dragi colaboratori și cititori ai acestor pagini în... anul doi al dialogului revistei noastre cu prietenii ei de pe băncile școlilor și facultăților.

Dialog pe care, cum am precizat și în numerele anterioare, îl dorim cât mai apropiat, cât mai tineresc, cât mai sincer, sub auspiciile Muzei Clio.

Așteptăm noi vești de la voi, stimați prieteni, despre preocupările voastre în domeniul istoriei, despre activitatea cercurilor de istorie și a muzeelor școlare, despre programa și manualele de istorie.

Paginile noastre vă stau la dispoziție pentru schimburi de opinii cu colegii voștri din alte localități, din alte școli și facultăți, pentru a vă face noi prieteni pasionați, ca și voi, de fascinantele taine ale timpului trecut.

Fundația Culturală Magazin Istoric vă acorda și în anul școlar 1993/1994 41 burse unor elevi și studenți pasionați de istorie, acestea adăugându-se celor 37 burse din 1992/1993.

Așteptăm, de asemenea, alți sponsori și donatori care să sprijine prin contribuții în bani sau de altă natură activitatea Fundației Culturale Magazin Istoric, stimularea tinerilor învățăcei care se apropie cu dorința de studiu și desăvârșire de tărâmul cercetării istorice.

tru că avea o repulsie ce mergea până la obsesie, în cursul anilor 1914-1918, pentru spiritul culturii austro-germane. Dar luase din acel Ardeal românesc, de veche, umilă și cumințe tradiție cărțurărească, toată partea pozitivă de muncă încordată și de exemplară cinste profesională și aducea în propria strunire a pasiunilor tinerești aspra disciplină a neamului său de veche tradiție rurală”.

Referindu-se la scrierea fundamentală a lui Ovid Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, Al. Rosetti, el însuși un mare istoric al limbii române, care a continuat și dezvoltat opera maestrului său, Ovid Densusianu, dau una din cele mai lapidare și clasic caracterizări a acestei scrieri:

„Ce este admirabil în această carte a unui tânăr de 28 de ani este spiritul în care este ea concepută, erudiția profundă care merge până la cunoașterea tuturor amănuntelor, rectitudinea judecății, stilul sobru, clar, perfect adecvat materiei, și, în sfârșit, curajul ce-l constituie pentru orice epocă, dar mai ales pentru epoca în care apărea cartea, de a afirma adevărul științific, indiferent de urmările ce le-ar fi avut aceasta pentru autorul ei.

De la începutul carierei sale științifice, Densușianu se afirmă, prin urmare, ca un maestru. Și acesta a fost și el în gradul cel mai înalt. La Facultatea de litere din București a pus temeliele unei școli de romanistică la care s-au format o serie de elevi. Densușianu a strâns în jurul revistei *Vieața nouă* (1905-1925) câteva talente tinere și a înrăurit întreaga literatură a timpului său, pregătind descătușarea și înflorirea de astăzi. Densușianu nu a înțeles niciodată să separe literatura de studiul limbii. Nici gusturile sale personale nu-i îngăduiau aceasta. Metoda sa, care era ceva nou în România, a expus-o chiar la începutul activității sale științifice, în 1897 (v. lecția de deschidere a cursului universitar: *Obiectul și metoda filologiei*, București, 1897). În baza acestei metode a pornit la cercetarea paralelă a folclorului și faptelor de limbă, iar pe de altă parte, la cercetarea literaturii culte și la studiul limbii literare. Din aceste preocupări atât de diferite a ieșit un învățământ variat și pasionant. Densușianu a înagurât la București studiul științific al graiurilor vorbite și cercetarea concomitentă a folclorului. O serie de anchete pe teren ale elevilor săi (V. Vârcol, V.V. Haneș, Titu Dinu, T. Papahagi, A. Istrățescu etc.) au fost făcute în acest spirit".

DESPRE ȘTEFAN ZELETIN

DIN AMERICA

Amintirea anilor de școală ne însoțește viața întreagă. Profesorii și colegii îndrăgiți, școlile prin care am trecut, cărțile după care am învățat rămân în suferințele noastre, repere în timp ale devenirii noastre.

Lată că din *Schenectady, U.S.A.*, statornicul nostru cititor și susținător, dl. *CONSTANTIN PASCU*, ne trimite câteva evocări din anii d-sale de școală. Mai întâi, una referitoare la Ștefan Zeletin (nr. 10/1992): „Numele său complet este Ștefan Motăș-Zeletin. Zeletin este un afluent, pe dreapta, al râului Bârlad. Probabil, fiind de prin partea locului, și-a adăugat la numele său și acest nume.

Ștefan Motăș-Zeletin a fost și profesor de liceu. Eu l-am avut profesor de limba germană la Liceul „Mihai Viteazul” din București, în clasele a VI-a și a VII-a, în anii 1924-1925 și 1925-1926. A fost numit profesor universitar la Iași. Îi ascultam conferințele publice pe care le ținea în București. S-a stins din viață în vara anului 1934, după cum am aflat din presa vremii”.

În continuare, corespondentul nostru din America evocă vechea clădire a Liceului „Sfinții Petru și Pavel” (acum „Mihai Viteazul”) din Ploiești, al cărui elev a fost în anii 1919-1924 (clasele I-V). „Cei care vor mai fi trăind astăzi din generația mea, destul de vârstnică — scrie dl. Pascu — își mai aduc aminte, poate, de clădirea lui arhitectonică, cu cei doi lei masivi, în față, la intrare, și cu

statuile sfinților Petru, cu cheile în mână, și Pavel, de o parte și de alta.

După bombardamentele din cel de-al doilea război mondial, a rămas neatinsă doar aripa de lângă biserica Sf. Gheorghe. Restul este construcție nouă”.

În continuare, cititorul nostru propune „restituirea vechiului nume” liceului ploieștean, propunere pe care, la rândul nostru, o transmitem autorităților județene și municipale.

CASA POȘTEI DE LA HAN

Dl. *IULIAN GH. DIMA*, din Ploiești, profesor de istorie la Școala cu clasele I-VIII din com. Bărcănești, jud. Prahova, președintele fondator al Fundației „Drepturile omului” — asociație obștească de binefacere, ne scrie despre un oficiu poștal prahovean vechi de peste două secole — cel din comuna prahoveană Poienarii Burchii.

„Provine din vechea menzlamaneia de la podul Văleni, denumire care avea aceeași semnificație cu cea de menzil (menzil, în sec. XVII-XVIII, în Țara Românească și în Moldova, nume dat serviciului de poștă, pentru călători și corespondență).

Prima mențiune documentară găsită până acum în arhive datează din anul 1774. Vechiul menzil era situat în satul Văleni, la capătul podului peste râul Ialomița. Mai târziu, satul și-a schimbat denumirea în Podu Văleni. Drumul poștei trecea prin acest sat, făcând rută ocolitoare din cauza nesigurății trecerii prin Codrul Vlășiei.

Casa poștei a funcționat prima dată într-un han așezat lângă pod în vale, unde se găsea adăpost pentru oameni și vite și se făcea popas pentru odihnă și schimbarea cailor.

Din cauza deselor inundații ale Ialomiței, locuitorii satului și stația de poștă s-au mutat pe dealul vecin, unde și-au construit noi adăposturi și acareturi. Poșta a funcționat la Podu Văleni până la 1852, când s-a dat în folosință noul drum amenajat prin Codrul Vlășiei, care trecea peste Râul Ialomița, pe la Podul Tigănești, actualul DN 1.

Atunci menzila de la Podu Văleni s-a mutat în satul Potigrafu.

Aici, poșta a funcționat timp de 21 ani, până la 22 februarie 1873, după darea în circulație a căii ferate București-Ploiești, când s-a mutat la Gara Crivina, ce aparținea tot de comuna Poienarii Burchii, ca și Podu Văleni.

Menzila a luat denumirea de Biroul Poștal Crivina și deservea 20 de comune. Mai târziu, Biroul Poștal din Gara Crivina s-a mutat în satul Ploiești, vecin cu gara care aparținea tot de comuna Poienarii Burchii, luând, iarăși, denumirea de Oficiu poștal Crivina.

După reforma administrativă din 1968, oficiu poștal a revenit în satul Ploiești, sub denumirea de Oficiu poștal Poienarii Burchii”.

PRECIZĂRI ÎNTÂRZIATE.

În revista *Magazin istoric*, nr. 10/1988, pp. 17-18, dr. Nicolae Isar a publicat un articol intitulat *Dascăli patrioți de la Colegiul „Sf. Sava”*, în care amintește și despre articolul lui Nicolae Bălcescu *Drepturile noastre către înalta Poartă*. Autorul afirmă că „cea mai importantă publicație editată de profesorii bucureșteni” de la acel colegiu „a fost *Învățătorul satului*”, al cărei inițiator a fost Petrache Poenaru; mai spune domnia sa că până la 14 iulie 1848 conducerea revistei a avut-o inițiatorul ei, iar de la acea dată a fost preluată de Nicolae Bălcescu și că acesta, în numărul din 8 august 1848, a publicat cunoscutul său articol *Drepturile noastre către înalta Poartă*.

Mai întâi o precizare: titlul corect al articolului este *Drepturile românilor către înalta Poartă* și apoi o completare. Într-adevăr, Bălcescu a preluat conducerea revistei *Învățătorul satului* la data de 14 iulie 1848 și a publicat, la 8 august, articolul amintit mai sus. Pentru prima dată însă, articolul fusese tipărit în *Poporul suveran*, numerele din 2 și 6 august 1848 ale bisăptămânalului ce se subintitula „gazetă politică și literară”. Bisăptămânalul apăruse la București în ziua de 19 iunie și a avut ultima apariție la data de 11 septembrie 1848. Era redactat de Dimitrie Bolintineanu, suplinitor temporar de N. Bălcescu, exact în perioada când își publică articolul în cauză.

Interesant este însă faptul că, la numai cinci zile după apariția articolului în *Poporul*

suveran, acesta a fost tradus în limba germană de către prof. S.I. Petri și publicat în gazeta pașoptistă de limbă germană *Roumania* (de la nr. 8, *Romania*), în numerele din 11 și 13 august 1848, sub titlul *Die Verpflichtungen der Rumänen gegen die Hoh-Pforte*. De altfel, redactorul acestei puțin cunoscute publicații, prof. S.I. Petri, primise din partea Guvernului provizoriu o subvenție de 70 de galbeni împărătești tocmai pentru a-și putea tipări gazeta.

Timp de 441 de ani, Scrisoarea negustorului Neacșu din Câmpulung Mușcel, din 1521, către Hans Bekner, judele sas al Brașovului, a constituit cel mai vechi text scris în limba română, păstrat până azi. Pe cât era de importantă descoperirea ei, pe atât de greu a fost luată în seamă de către specialiști. A fost nevoie de mulți ani de insistențe și de depășirea multor reticențe.

Aceeași soartă a avut-o și o are și astăzi un alt document de limbă veche românească. Și greutatea impunerii lui în conștiința specialiștilor și a publicului larg, după păreră noastră, provine tocmai din faptul că el este... mai vechi decât Scrisoarea lui Neacșu, documentul unanim recunoscut de-acum!

Dar să vedem cum s-au petrecut lucrurile. În 1962, prof. Dumitru Șerbu, remarcabil istoric și paleograf, a descoperit manuscrisul *Codicelui maramureșan de la leud*, redactat în limba română și datând din... 1391. În ședința Academiei Române din ziua de 17 ianuarie 1974, prof. D. Șerbu a ținut o comunicare, demonstrând că manuscrisul respectiv a fost scris în 1391-1392, el constituind, în prezent, cel mai vechi document de limbă românească. Pe același subiect, prof. D. Șerbu a ținut un ciclu de conferințe la București, Craiova, Ploiești ș.a.; de asemenea, și-a publicat date

despre descoperirea sa în mai multe gazete și reviste: *Familia*, *Luceafărul*, *Tribuna școlii*, *România liberă*, *Palatul de justiție*. La început, popularizarea prin presă a acestei descoperiri a fost destul de greoaie, pentru că un lingvist „consacrat” ce se ocupase la rândul-i de același manuscris, dar care nu reușise să descifreze data documentului, fiind jenat în competența sa, ceruse revistelor de primă importanță să nu publice contribuțiile prof. D. Șerbu. Cu toate acestea, *Tribuna*, nr. 8 și 9 din 1977 și tot ea, în numărul din 27 aprilie 1978, a publicat articolul prof. Șerbu și o amplă convorbire a acestuia cu Liviu Petrina pe tema manuscrisului *Codicelui de la leud*.

Și totuși, și astăzi, fără să ținăm din ce motive, istoricii și lingviștii cad pradă inerteiei, eludând descoperirea prof. D. Șerbu. Așa s-a întâmplat, poate, și în cazul regretatului dv. coleg Gheorghe David, care, într-un excelent articol publicat în *Magazin istoric*, nr. 2/1989 și consacrat lui Alexandru II Mircea, afirma că „celebra” Scrisoare a lui Neacșu „este cel dintâi document redactat în limba română ce ni s-a păstrat”. Îi asigurăm însă și noi pe toți cei care ezită încă în a accepta o nouă realitate științifică — istorici și lingviști — că și *Codicele de la leud* se păstrează și se află la Biblioteca Academiei Române, căreia i-a fost donat în 1921 de către Andrei Bărbăntu.

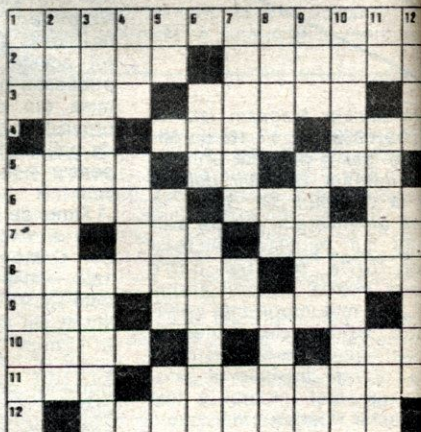
Nicolin RĂDUICĂ

DAR NECESARE

CITITORII

ORIZONTAL: 1) Biserica din București, remarcabil monument arhitectonic, de dimensiuni mici, cu un exterior bogat împodobit. 2) La Curtea de... începe, în timpul lui Basarab I (1352), construcția bisericii Sf. Nicolae, cea mai veche ctitorie voievodală din Țara Românească - Oraș în vestul țării unde se află cea mai mare biserică în stil baroc din țară (decorație interioară cu marmura de Vascau și Carrara), catedrala romano-catolică din sec. XVIII. 3) Pe locul unei vechi biserici, probabil din lemn, menționată în documente la anul 1431, Radu cel Mare (1495-1508) termină construcția acestei mănăstiri în anul 1501 (neart.) - Sat în jud. Hunedoara, unde se zidește (cca 1270) o biserică ortodoxă în stil gotic timpuriu cu un valoros ansamblu de picturi murale din sec. XIV. 4) Comună în jud. Sălaj - Printre vestitele biserici de lemn din jud. Maramureș (sec. XIV, cu picturi interioare în stil gotic combinat cu cel bizantin și cu motive folclorice locale), se numără și aceasta - Atol în Maldive. 5) Acid „clorhidric” (în vechime) - Constantin Cantacuzino - Oraș în Iran. 6) Adevărată - Avantaj (fig.) - Victor Anestin. 7) Emil Racoviță - Sat component al comunei Icoana jud. Olt (masc.) - „Bărzii”, comună din jud. Mehedinți, unde se află schitul Topolnița, ctitorie a lui Radu I, reconstituit în 1646 (neart.). 8) Ramura orientală a acestor dealuri cuprinde cele mai multe și importante ctitorii ale țării, perle ale arhitecturii românești (sub...) - Lac în Suedia. 9) Orașel în Rusia - Una dintre cele mai vechi biserici românești din țară este zidită (cca 1250) în acest sat (jud. Hunedoara), original monument de arhitectură veche, construit cu materiale provenind din ruinele cetății romane Ulpia Traiana. 10) Dramaturg și eseist englez, autorul piesei „Sfânta Ioana” (G. Bernard) - Ochi. 11) Localitate în Algeria - Între anii 1668-1672, voievodul Gheorghe Duca ridică ansamblul monumental al acestei mănăstiri din Iași, o imitație după biserica Trei Ierarhi; o bisericuță omonimă din sec. XI-XII există și în jud. Tulcea, construită din cărămizi romane refolosite, cea mai veche de acest tip de pe teritoriul țării noastre. 12) Orașul „Poarta a Unirii” unde, între anii 1247-1291, se construiește, sub formă de bazilică cu trei nave și transept, catedrala romano-catolică Sf. Mihail, remarcabilă operă de arhitectură religioasă în stil romanic (2 cuv.).

VERTICAL: 1) Livadă (inv.) - Ridicăta, se pare, pe locul unei biserici din lemn de pe vremea lui Ștefan cel Mare, această biserică a fost ctitorită la Galați, cu ajutorul lui Vasile Lupu, în anul 1646. 2) Monument unic prin bogăția și frumusețea decorației sculptată pe fațadă, această biserică din Iași a fost ctitorită de Vasile Lupu (1634-1653) între anii 1638-1639 (2 cuv.). 3) Hatmanul Gavril, fratele lui Vasile Lupu, construiește, între anii 1642-1644, această mănăstire; biserica acesteia a fost pictată, în 1858-1860, de Nicolae Grigorescu (1838-1907) - Deputat clăcaș, exponent al țărânilor pentru Unirea Principatelor, născut la Câmpeni, unde există o biserică din lemn din sec. XVII (lon). 4) Râu în Rusia - Laviță (Banat). 5) Robert Szécsen - Dintre ctitoriile aflate în acest județ din vestul țării amintim doar două: mănăstirea Sf. Simeon-Stăpnicul (colecție de artă bisericească) și mănăstirea Bodrogu Vechi, com. Pecica, unul dintre cele mai vechi monumente arhitectonice din țară (sec. XII-XIII) - Constantin Brâncoveanu. 6)

Eleganță (fam.) - În semn de întărire a înțelegerii și pații restabilite între Moldova și Țara Românească Vasile Lupu reconstruiește această biserică din Târgoviște, pe locul unui așezământ mai vechi (din 1582), ctitorie a unui spătar cu același nume. 7) În satul Gura Motrului (jud. Mehedinți) se află o mănăstire, ctitorie a lui Harvat Logofătul, de pe vremea lui Neagoe Basarab, refăcută în 1653 și reparată între 1841-1852 de acest iluminist român (Eufrosin) - Ion Neculce - Teodor Iancovici. 8) Munte în ins. Sardinia - Toma Ionescu. - Localitate în Franța. 9) Insula în Oc. Pacific - În acest oraș se află biserica episcopală (1649), ctitorie a lui Matei Basarab pe locul unei biserici din sec. XVI; aici au funcționat o topografie (sec. XVII și XVIII) și o școală de zugravii frecventată și de Gh. Tătărescu (sec. XIX) - Traian Lalescu. 10) A publica - Biserica Sf. Ion (ctitorie a lui Ștefan cel Mare la 1490 consemnând victoria raportată asupra armatelor conduse de Soliman-pașa în luptele de la 1475 cea mai strălucită biruință din istoria medievală a Moldovei) se află în acest oraș și a fost refăcută la 1820. 11) Inimă de poet! - Construcție (ca un balcon) într-o biserică, de unde se predică sau se citește Evanghelia - Nume dac de femeie. 12) În anul 1709 se construiește biserica acestei mănăstiri din București (Sf. ...) demolată în 1869 când s-a deschis artera est-vest a orașului - Ctitorie a lui Matei Basarab, mănăstire (jud. Vâlcea) construită în anul 1636 (cca) cu valoroase picturi murale și cu icoane realizate de maestrul Stroe din Târgoviște.

Dicționar: TAA, PIIC, BAM, AANN, IRO, TIT, SAD, VEL, CLUP, ORRU, SEAU, LAE, AIA

Inv. Lucian VASILESCU, com. Blejoi, jud. Prahova

Soluția careului istoric... pe portativ: SPARTA: CUS - NB - TARSIDULGHER - ECA - NAP - M - RA - JEREA - IZ - HOT - A - EURIDICE - U - RD - NAPOLEON - ELU - UNIRE - B - ASACHI - EC - ER - RF - IU - TREPTE - ARC - OCI - LAUT - LIRA - ODA - PIA - DUMITRESCU - N

DIALOG CU CITITORII

PRIMA ÎNTĂLNIRE CU REVISTA

Am mai publicat în aceste pagini ale dialogului redacției cu fidelii săi cititori evocări ale unui moment de neuitat în amintirile fiecăruia cititor al Magazinului istoric: momentul primei sale întâlniri cu revista.

Iată acum o astfel de relatare venită din Constanța, din partea d-lui căpitan de rangul 1 (r) ing. VALERIU AVRAMEȘCU:

În anul 1967, lucram la construcția unei nave militare, activitate inițiată de comandantul de atunci al Marinei Militare Române, viceamiralul inginer Grigore Martes.

Într-una din zilele lunii aprilie a acelui an, sosește în hala de construcție a navei, cum o făcea adeseori, ținând în mână primul număr al revistei **Magazin istoric** și tuturor celor care eram de față ne-o recomandă să o cumpărăm și să o citim, deoarece presimte că ne va fi de folos în cunoașterea istoriei patriei noastre. L-am ascultat. Eram prezenți 10-12 specialiști militari și civili în construcții navale cu care de-a lungul anilor am ținut legătura comen-tând anumite articole, consultându-ne cu privire la corectitudinea răspunsurilor la întrebările diferitelor concursuri inițiate de revista noastră.

Procurarea și studiarea de către mine și ceilalți colegi despre care am amintit mai sus a revistei **Magazin istoric** număr de număr, de la prima ei apariție, sunt legate de numele regretatului om de știință și cultură, patriotul care a fost viceamiralul inginer Grigore Martes, a cărui viață a fost pe nedrept curmată acum 20 de ani, la 4 iulie 1973, în urma unui tragic accident.

PREZENȚE MAGAZIN ISTORIC

Răspunzând invitațiilor adresate redacției noastre, **Magazin istoric** a participat la simpozionul internațional Cotrocenii în istorie (15-17 iulie a.c.), unde dl. Cristian Popișteanu a prezentat comunicarea Martha Bibescu și Cotrocenii și la simpozionul 110 ani de la inaugurarea Castelului Peleş (Sinaia, 8-10 octombrie a.c.), în cadrul căruia dl. Ioan Lăcustă a vorbit despre Peleşul — evocări memorialistice inedite în **Magazin istoric**.

De asemenea, revista noastră a participat la manifestările științifico-culturale dedicate aniversării a 400 de ani de la urcarea pe tronul Țării Românești a lui Mihai Viteazul (Craiova, 15-17 octombrie a.c.), dl. Ioan Lăcustă prezentând comunicarea Mihai Viteazul — prezențe istoriografice în **Magazin istoric**.

DONAȚIE DIN S.U.A.

Statornic prieten și cititor al revistei noastre — iar acum și susținător material al Fundației Culturale **Magazin istoric** — dl. CONSTANTIN PASCU, din Schenectady, U.S.A., ne scrie: Mult stimată și îndrăgita redacție **Magazin istoric**!

„Picătură strop cu strop Fac al mărilor potop”

Potop să dea Dumnezeu să se reverse donațiile și ajutoarele asupra Fundației Culturale **Magazin istoric** este rugăminta mea.

Ca imigrant politic, din 1987, în dar iau de la marele popor american un ajutor social, în dar dau, și vă rog să mai primiți și de la mine modesta sumă de 25 dolari, pentru Fundația Culturală **Magazin istoric**. „Cartea de istorie”, **Magazin istoric**, nu numai că o citesc cu atenție, dar găsesc în ea pasaje atât de interesante, de palpitante și de multe ori răscăltătoare, pe care caut să le rețin, să le memorez, cu atâtă plăcere și asiduitate, de parcă și azi aș fi tot elevul de școală, care așteaptă să fie ascultat pentru notă și la istorie. Vă doresc, în continuare, mult succes. Și acum și despre unele îndreptări.

În continuare, corespondentul nostru de peste Ocean face următoarele precizări: în nr. 9/1992, p. 6 în coloana 2, rândul 26 de jos se va citi 1883 — Paris 1961; în nr. 12/1992, p. 3, în coloana 2 (mijloc), rândul 2 de sus se va citi patru ani.

De asemenea, dl. Pascu ne mai trimite unele precizări și informații suplimentare referitoare la Ștefan Motăș-Zeletin, la Liceul „Mihai Viteazul” din Ploiești (fost

„Sfinții Petru și Pavel”), la activitatea de început a lui Nicolae Kretzulescu (nr. 2/1993) precum și la luptele de la Cotul Donului (nr. 11/1992) la care a luat parte.

Mulțumim călduros atât pentru aceste precizări și completări — dovadă că suntem citiți cu interes, cu pasiune și cu competență la atât de mare distanță — cât, mai ales, pentru donația făcută. Ne place să vedem în acest frumos gest o mișcătoare expresie a faptului că Fundația Culturală **Magazin istoric**, acțiunile inițiate de ea se bucură de înțelegerea și sprijinul multor cititori, care ne sunt apropiați, în pofida greutăților de tot felul și a distanțelor geografice.

Invităm, pe această cale, și pe alți prieteni și susținători ai revistei să ne sprijine prin donațiile și contribuțiile lor materiale în strădaniile noastre de a asigura, lună de lună, apariția cărții de istorie pe care o reprezintă **Magazin istoric**.

DEZVĂLUIRE

Marea majoritate a comentariilor istorice apărute după decembrie 1989 menționează cartea regretatului Aurică Simion Preliminarii politico-diplomatice ale insurjecției române din august 1944, apărută la Editura Dacia din Cluj în anul 1979 (cu toate concesiile făcute ideologiei comuniste), printre performanțele literaturii istorice din anii dictaturii.

Prin curajul, onestitatea și valoarea surselor și a interpretării situației României în anii dramaticei ai celui de-al doilea război mondial, cartea lui Aurică Simion a fost și rămâne o piesă de rezistență științifică. La puțin timp după apariție, ea a fost izbită de represiunea ideologică, o mare parte a tirajului fiind retrasă și topită, iar cel de-al doilea tiraj comandat, anulat. Autorul însuși a fost supus multor anchete și oarecum ostracizat din câmpul cercetării istorice, ceea ce nu poate decât să-i fi agravat bolile și grăbit moartea la nici 50 de ani. Puțini știu acum — sau au știut atunci — că referatul principal pentru apariția cărții a fost scris și susținut cu înverșunare de dr. Nicolae Minei, în acea vreme redactor șef adjunct al Magazinului istoric. Atunci când anchetele de partid se ți-

DIALOG CU CITITORII

neau lanț, colegul nostru Aurică Simion (fost pentru scurt timp membru al redacției și secretar general de redacție), venea deseori la Magazin istoric, unde împreună cu domnul Nicolae Minei își puneau la punct apărarea și pledoariile. Cred că pe măsura scurgerii timpului, avem datoria să dezbătuim tot ceea ce știm despre întâmplările cu oarecare relevanță din istoriografia românească.

O PASIUNE DE PESTE 40 DE ANI

Doamna profesoară MIRIAM ADREESCU, din București, cititoare permanentă a revistei noastre, având un hobby istoria dar și sculptura și arta românească, ne trimite câteva date despre o mare pasionată a etnografiei și folclorului românesc, d-na Rita Șain Șapira, din Israel: S-a născut în România și a emigrat în Israel de-abia în 1972. Sculptura a studiat-o cu maestrul Medrea în București. La Spitalul „Dr. Gh. Marinescu” există un frumos mozaic de 13,5m² care-i aparține. Activitatea de artist consacrat se consolidează în Israel unde realizează șapte expoziții personale de sculptură și tapiserie între anii 1980-1987; în 1989 se remarcă cu expoziția personală din Elveția dar și cu cele deschise în România — 1992, Oradea, Timișoara și Baia Mare, iar anul acesta cea de la Botoșani și București. În paralel cu arta pe care o profesează, apare din tinerețe pasiunea pentru etnografia și folclorul românesc, realizând o colecție impresionantă. Această colecție, adunată timp de peste 40 de ani cu mîgălă și pasiune, împreună cu soțul ei, d-na Rita Șapira dorește să o facă publică prin deschiderea unei expoziții permanente în țara sa.

Rățiunea de a face publică această colecție are două rădăcini: prima, faptul că în Israel numărul evreilor provenienți din România depășește 400 000 (aproximativ 10% din populația țării); a doua, este omagiul pe care artista dorește să i-l aducă României postcomuniste, pentru a arăta cetățenilor țării sale trăsăturile puternice ale poporului român, ale țărănului pentru cultivarea frumosului, atât în portul

național cât și în obiectele de care se înconjoară în viața de zi cu zi.

În încheierea scrisorii sale, d-na prof. Mitian Andreescu scrie: O asemenea inițiativă duce, fără nici o îndoială la o cunoaștere mai necesară ca oricând și dorită între două popoare.

NEPLĂCERI REZOLVATE

Am publicat în nr. 10/1993 al revistei semnalele de alarmă venite din partea mai multor abonați ai Magazinului istoric, din felurite județe, care nu-și primiseră numerele de revistă cuate, plătite anticipat, pentru luna iunie 1993. Am primit din partea RODIPET S.A. — Serviciul comercial programare —, căruia ne-am adresat pentru rezolvarea acestei neplăcute defecțiuni pe drumul revistei către cititori, o scrisoare prin care ni se comunică luarea măsurilor necesare pentru ca abonații care nu și-au primit numărul 6/1993 din Magazin istoric să intre în posesia lui.

Reproducem aceste două fragmente din scrisoarea semnată de directorul general RODIPET S.A., Ș. Rădulescu, și șeful de serviciu, E. Tschiltsche: „Împărțim întru totul părerea dv. privind gravitatea situației care a determinat neservirea unui număr de peste 700 abonați la numărul 6/1993 al revistei Magazin istoric, mai ales în contextul fenomenelor sociale și economice cu care se confruntă în prezent societatea noastră.

În asemenea situații, singura măsură posibilă, și pe care de altfel am luat-o și în acest caz, a

fost de a dispune retragerea numărului necesar de exemplare din rețeaua vânzării cu bucată servirea ulterioară, într-adevăr, întârziere de câteva săptămâni, abonaților din județele Constanța, Călărași, Sibiu, Dâmbovița, Prahova și Giurgiu”.

Mulțumim pentru promptitudinea și colegialitatea cu care conducerea RODIPET S.A. ne sprijină, și de data aceasta, în buna difuzare a revistei.

GEORGE ENESCU LA IAȘI ÎN 1917

Di. ing. pensionar EUGEN MIHAILOVICI, din Ploiești, ne trimite alăturată fotografie-document, însoțind-o de următoarele rânduri: Sunt un consecvent abonat al revistei Magazin istoric, de la apariția ei și până în prezent.

Vă trimit și eu o fotografie făcută la Iași în anul 1917, în curtea unui spital de campanie cu ofițeri răniți în conștiență. Această fotografie, în primul plan (x) îl are pe George Enescu care a dat un concert în această unitate. În planul 2, stânga sus (xx) este tatăl meu, pe atunci căpitan, Dimitrie Mihailovici, rănit și pacient al spitalului militar Iași. Pentru curajul și abnegația cu care a luptat începând din 1913 și până la terminarea războiului a fost decorat cu Crucea Comemorativă 1916-1918 cu barete, medalia Victoria, Coroana României cu Spade în gradul de cavaler, Medalia Avântul Țării (1913) și altele. Datorită rănilor primite în război, în anul 1933 a decedat.

ARZ

Civilizația Bancară Românească

O singură cifră spune tot: în prezent, în cele peste 190 de state ale lumii funcționează peste 50 000 societăți bancare cu activitate semnificativă. Este o centură de șoc a civilizației acestei lumi, o centură ale cărei fire extrem de fine sunt amalgamate în întreaga existență a indivizilor, națiunilor, societăților. Nervura „bancară” a societății a apărut din antichitate și s-a tot dezvoltat și amplificat până spre finele sec. XX. Indiferent dacă este anatemizat sau elogi, sistemul bancar este un motor esențial al evoluției economice, sociale, culturale, politice, în ultimă analiză al înșeși dezvoltării umane. Denunțat de Dante și Shakespeare, de Balzac și în zilele noastre de un istoric celebru ca Jacques Le Goff, bancherul rămâne o figură centrală a societății omenestii, fără de care lumea nu poate să meargă. De altfel, concluzia lui Le Goff despre istoria începuturilor capitalismului nu este deloc greșită: „Iată-l pe cămătarul din purgatoriu intrat în programele universitare...”

București, 11-12-13 octombrie 1993. Un moment al regăsirii de sine: primul simpozion științific național consacrat unuia din cele mai însemnate domenii ale vie-

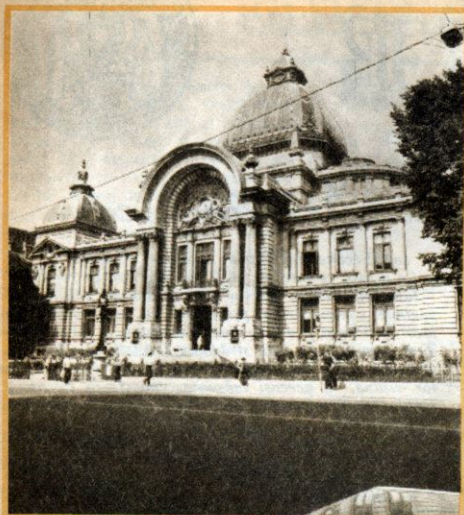
ții social-economice într-o societate modernă.

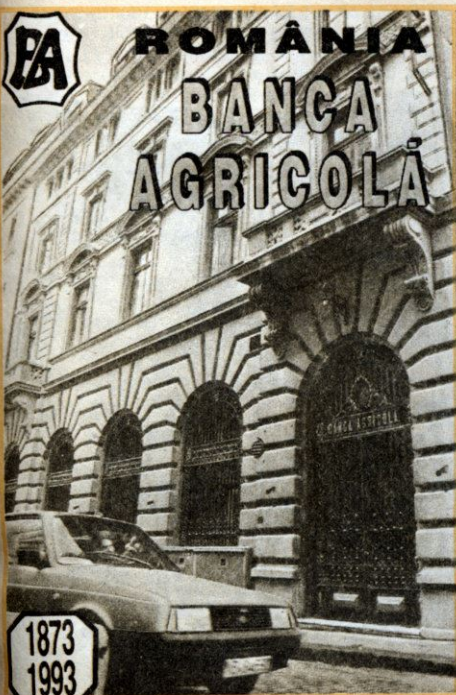
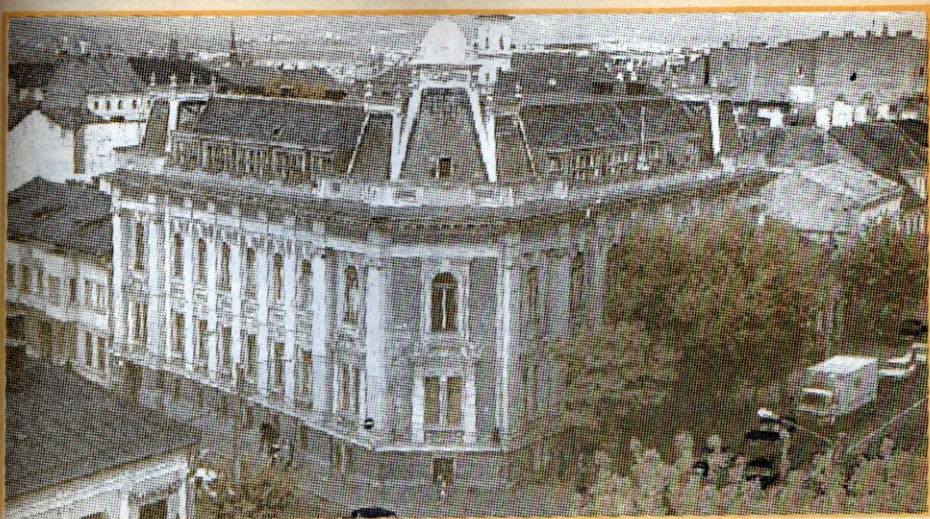
Ce a fost, ce este, ce va fi sistemul bancar românesc? Iată întrebări ce își vor găsi răspunsuri calificate în paginile comunicărilor prezentate cu acest prilej. Subiect pasionant și de maximă actualitate, el își dezvoltă dimensiunile reale prin strădania specialiștilor din acest domeniu, de la principalele bănci și societăți, demersul lor vizând, în aceeași măsură, cunoașterea trecutului, strădania reconstrucției prezentului, dar și o descifrare a viitorului.

Cum s-a produs, în 1947-1948, anihilarea și apoi, după 1990, renașterea sistemului bancar din țara noastră, vom vedea în paginile ce urmează.

În ajunul deschiderii simpozionului de la București aflăm că pe ordinea de zi a celui de-al 18-lea Congres mondial al istoricilor de la Montreal (Canada), ce se va ține între 27 august-3 septembrie 1995, a fost inclusă tema: Băncile și influențele lor asupra dezvoltării capitalismului comercial și industrial în Europa, America, Asia, în sec. XIII-XX. E o știre excelentă!

BANCA NAȚIONALĂ

REDEVINE

BANCĂ CENTRALĂ

A STATULUI ROMÂN

Înființată în 1880 ca un simbol al unității și independenței statului român, Banca Națională a României a intrat, după 1950, într-un pronunțat con de umbră. Pentru mai mulți ani, chiar denumirea sa istorică a fost schimonosită. Conform modelului stalinist, Banca Națională a României a devenit Banca de Stat a Republicii Populare Române, respectiv o simplă anexă a Ministerului de finanțe, devenit și el, la rândul său, o verigă în lanțul de subordonare dictatorială. Iar pentru ca această totală subordonare să fie mai vizibilă, Ministerul de finanțe s-a instalat în toată perioada comunismului în palatul nou al Băncii Naționale a României din strada Doamnei.

Marginalizarea Băncii Naționale — pe fondul distrugerii efective a sistemului bancar românesc și al formării unei monobănci de stat — a reprezentat, desigur, consecința logică a instaurării regimului politic comunist, proprietății socialiste și mecanismelor de conducere planificat-centralizate. Rolul banilor fiind redus la funcțiile pasive de constatare și înregistrare a deciziilor politice și fluxurilor materiale consemnate prin planul de stat, ce rost mai aveau băncile? Și cu atât mai mult, ce rost ar mai fi avut mecanismele bancare prin care deciziile de alocare a resurselor se puteau face nu la nivelul conducerii partidului unic, ci descentralizat, la nivelul agenților economici? Nu numai că nu-și găseau rostul, dar aceste mecanisme trebuiau distruse și defăimate ca dușmani de clasă!

Deși în anii '60 s-a revenit la o formă apropiată de denumirea sa istorică (Banca Națională a R.S. România), marginalizarea acestei instituții fundamentale s-a atenuat în mică măsură, pentru ca începând cu anii 1977-1978 să asistăm la transformarea Băncii Naționale — în ge-

neral, a sistemului financiar-bancar, inclusiv a Ministerului de finanțe — în „căluș de bătaie” criticat periodic de conducerea partidului comunist și în „țapul is-pășitor” prezentat publicului pentru toate relele care se adunau în economia socialistă a României.

„Epoca de aur” este mult prea apropiată pentru a nu ne aduce aminte refrenul ce se cânta ori de câte ori trebuia dată o explicație de ce lucrurile nu merg bine: indicațiile erau prețioase, planificarea era superbă, în schimb sistemul financiar-bancar incompetent, grevat de birocrație ș.a.m.d. sabotau mersul triumfal al țării spre culmile înalte ale comunismului. Reflexele puternice formate după exersarea ani îndelungați a acestui refren constituie o explicație plauzibilă de ce el este cântat și azi, desigur cu unele necesare modificări (în loc de comunism se spune economie de piață...).

Nu aș fi zăbovit asupra acestor aspecte dacă nu aș fi considerat esențial ca istoria să consemneze situația dramatică de la care s-a plecat în 1990, când s-a declanșat reforma bancară în România. Ce trebuia făcut și ce s-a putut face ca sistemul bancar și Banca Națională să-și reia rapid rolul esențial în funcționarea economiei naționale pe baza mecanismelor de piață?

În primul rând, Banca Națională trebuia să devină autoritatea monetară a României, cu atribuții neștirbite în emisiunea și controlul masei monetare.

Practic, aceste funcțiuni s-au rezumat, până în 1990, în principal la circulația numerarului și efectuarea plăților, întrucât funcțiile majore de decizie privind masa monetară constituiau componente ale planului centralizat, hotărât în altă parte. Dar și în ceea ce privește numerarul

(bancnotele și monedele metalice) situația era dezastruoasă.

Structura numerarului în circulație rămăsese aproape neschimbată timp de patru decenii. Bancnota cu valoarea cea mai ridicată — suta de lei — era practic din 1952, modificările aduse în 1966 constând numai în retușuri grafice. Cu toate că din 1952 până în 1989 prețurile și salariile crescuseră în medie de circa 7 ori și păstrând raporturile din 1952, pentru a avea o circulație fluentă a numerarului și a ușura plățile, ar fi fost necesară o bancnotă de 500 lei încă din 1975-1980, iar una de 1 000 lei după 1985. O asemenea eventualitate nici cel puțin nu fusese discutată, pe motiv că acțiunea ar genera inflație!? Mai mult, printr-o decizie stupidă a cabinetului 2, din 1987 se sistase tipărirea bancnotelor noi de 100 lei, care să le înlocuiască pe cele uzate, cu aceeași motivație că aceasta ar constitui emisiune monetară inflaționistă.

Anii 1990-1991 au surprins, în consecință, Banca Națională într-un adevărat clește. Pe de o parte, cererea de numerar a cunoscut o dinamică explozivă datorită restituirii cotelor sociale, revendicărilor salariale și liberalizării prețurilor. Pe de altă parte, oferta de numerar era practic limitată, deoarece în tezaure se găseau, ca rezervă, aproape în exclusivitate bani uzați — adevărate „deșeuri” periculoase pentru sănătatea publică —, iar tipărirea de bani noi, oricât de bine ar fi fost organizată din punct de vedere tehnologic, era „gâtuită” de valoarea relativ scăzută a bancnotei de 100 lei, care impunea tipărirea unor muni de hârtie.

Efortul făcut, începând cu noiembrie 1990, pentru normalizarea și salubritatea circulației numerarului — în condițiile obligativității schimbării tuturor însemnelor monetare, acoperirii necesarului în creștere datorită liberalizării prețurilor și schimbării structurii de cupiură — a fost enorm. Nu pot să scriu aceste rânduri fără a aminti activitatea susținută a unui grup în formare de tipografi, graficieni, ingineri specializați în domeniu, a direcțiilor de resort din Banca Națională, precum și a colectivelor de la Imprimeria și Monetăria Statului. Meritul lor este cu atât mai mare cu cât s-a reușit, într-un timp record (1992-1993), să se schimbe circulația numerarului în întregime, cu însemne noi (5 bancnote și 6 monede), toate realizate în țară în condiții de siguranță sporită.

Spre deosebire de circulația numerarului, unde s-a păstrat o anumită continuitate, în ceea ce privește emisiunea și controlul general al masei monetare se poate spune că Banca Națională a pornit, după liberalizarea prețurilor în noiembrie

1990, de la zero. Un colectiv în întregime nou de specialiști s-a format în mai puțin de doi ani.

Dezvoltarea acestei funcțiuni — esențială pentru orice bancă centrală ce acționează în afara planificării, într-o economie de piață — a beneficiat de cele două acorduri cu Fondul Monetar Internațional, încheiate de guvern și Banca Națională, în februarie 1991 și în aprilie 1992 și aprobate de Parlamentul României. Scopul acestor acorduri a fost limitarea creșterii masei monetare, astfel încât să se absoarbă treptat excedentul bănesc existent în 1990, iar apoi să se evite transformarea inflației corective (rezultată din liberalizarea prețurilor) într-un proces inflaționist galopant, iar apoi în hiperinflație.

Controlul masei monetare s-a realizat în 1991 apelând în principal la pârghii administrative — plafoanele de credit acordate băncilor comerciale, orientare deloc fericită, dar firească, având în vedere că piața și pârghiile monetare erau atunci abia în formare. În 1992 și 1993, s-a trecut de la măsurile de control administrative la controlul masei monetare prin pârghiile indirecte, specifice pieței, precum dobânda, rezervele minime obligatorii etc.

Privind retroactiv, se poate aprecia că măsurile de control al masei monetare și-au atins parțial scopul, mai ales dacă avem în vedere experiența Rusiei. Deși inflația a rămas în România la cote ridicate, s-a reușit, pe de o parte, resorbția excesului monetar cu care s-a pornit la drum în 1990, iar, pe de altă parte, s-a evitat intrarea în hiperinflație.

Este însă evident că evoluția prețurilor în România după 1990 a reflectat fidel influența unor factori inflaționisti majori, precum dezechilibrele structurale din economie (pierderile masive din agricultură care au însoțit reforma agrară, blocajele în lanț ale unor ramuri industriale, ca urmare a căderii exporturilor către țările fostului CAER, Orientul Mijlociu etc.), dar și prelungirea timp de aproape trei ani a fazelor de liberalizare etapizată a prețurilor, ceea ce a constituit în sine un factor inflaționist. Această situație a erodat serios capacitatea politicii monetare de a stăvilii procesul inflaționist, punând Banca Națională în poziția defensivă de a acomoda posterior cu masa monetară suplimentară creșterile de preț, pentru a evita generalizarea blocajelor din economie.

Politica valutară (cursul de schimb al leului, regimul valutar, balanța de plăți externe) a constituit un alt domeniu în care Banca Națională a trebuit să reînnoie o tradiție aproape în întregime

ruptă în deceniile de planificare centralizată. În 1989, aceste domenii constituiau în totalitate apanajul instrumentelor și instituțiilor de planificare, iar punerea în practică se realiza prin Banca Română de Comerț Exterior, care avea monopolul valutar al statului.

Preluarea acestei arii vaste de probleme s-a făcut treptat, în condiții extrem de grele: creșterea importurilor, scăderea dramatică a exporturilor, dezechilibrul major al balanței de plăți și epuizarea în cea mai mare parte a rezervelor valutare încă din primele două luni ale anului 1990. Banca Națională s-a angajat în acest domeniu în noiembrie 1990, odată cu începerea negocierilor pentru acordul stand-by cu Fondul Monetar Internațional și l-a preluat definitiv după unificarea cursurilor leului în noiembrie 1991.

Deși controversată, activitatea în acest domeniu tensionat a direcțiilor de specialitate ale Băncii Naționale a României — și ele aproape în totalitate nou formate — s-a materializat rapid în punerea pe picioare a unor mecanisme și instituții vitale pentru funcționarea economiei de piață și angrenarea României în Europa și în lume: piața de schimb a leului, regimul valutar, convertibilitatea limitată a monedei naționale, controlul fluxurilor de capital. De asemenea, prin încheierea acordurilor cu Fondul Monetar Internațional s-a reușit deblocarea, cel puțin în parte, a finanțării externe, vitală pentru depășirea dificultăților tranziției României spre economia de piață.

Reglementarea și supravegherea activității băncilor comerciale reprezintă un alt atribut esențial de bancă centrală pe care Banca Națională a României l-a recăștigat după 1989. Efortul susținut de a acoperi întreaga activitate bancară, cu regulamente și norme în spiritul legii, al principiilor și mecanismelor de piață, s-a împletit cu preocuparea permanentă a Băncii Naționale de a patrona un sistem bancar sănătos, viabil și concurențial. În același timp, Banca Națională — în virtutea atribuțiilor și responsabilităților sale de macrostabilizare — a urmărit ca soliditatea și credibilitatea sistemului bancar românesc să se bazeze pe un sector real restructurat și revigorat — opțiune ce conferă orizontul și sustenabilitatea relansării economice.

Desigur, drumul început în acest domeniu este lung și orice evaluare făcută acum prezintă riscul de a fi pripită. Dar, privind la experiența altor țări foste comuniste, se poate sesiza că exigențele — deseori criticate — ale Băncii Naționale la acordarea de autorizații de funcționare pentru noi instituții bancare au ferit sistemul bancar românesc de proliferarea

unui număr mare de bănci mici, neviabile. S-a înțeles mai bine că o bancă — și în situația în care este în totalitate cu capital privat — reprezintă esențialmente o instituție cu responsabilitate publică; iar, pe de altă parte, că soliditatea sistemului bancar depinde de soliditatea fiecărei bănci în parte.

Iar acum, pe scurt, desfășurarea faptelor.

La 4 septembrie 1990, guvernul României numește noua conducere a Băncii Naționale cu sarcina expresă de a trece imediat la realizarea reformei bancare, în parametrii Programului de reformă economică, prezentat Parlamentului în iulie 1990. La 1 decembrie 1990 se desprinde din Banca Națională a României întreaga activitate de finanțare a agenților economici, formându-se Banca Comercială Română. Concomitent, direcțiile Băncii Naționale a României se reorganizează, în conformitate cu dezvoltarea atribuțiilor de bancă centrală. La 10 decembrie 1990 proiectele celor două legi bancare sunt înaintate Parlamentului, care le aprobă în martie 1991; la 3 mai 1991, președintele României promulgă legile bancare, în baza cărora se definitivează atribuțiile, responsabilitățile și organizarea Băncii Naționale ca bancă centrală a statului român. La 31 iulie 1991, la propunerea primului ministru, Parlamentul României a aprobat și numit conducerea băncii, Consiliul de Administrație al Băncii Naționale (guvernator, primviceguvernator, doi viceguvernatori și cinci membri independenți).

Conform legii, Banca Națională a României stabilește și conduce politica monetară și de credit, în cadrul politicii economice și financiare a statului, cu scopul de a menține stabilitatea monedei naționale. Banca Națională a României este organ al statului și are personalitate juridică.

De jure, s-a refăcut, într-o perioadă scurtă, o instituție fundamentală a statului de drept și a economiei de piață, recondată atât la tradiția istorică a României, cât și la evoluțiile internaționale de după al doilea război mondial.

De facto, forța, prestația și credibilitatea acestei instituții se refac în timp, printr-un efort perseverent și bine dozat, dar se pot pierde extrem de repede. Să ne dea bunul Dumnezeu puterea de a consolida în viață spiritul și litera Legii privind statutul Băncii Naționale a României ca bancă centrală a statului român!

Mugur ISĂRESCU,
Guvernatorul Băncii Naționale a
României

ROLUL ȘI LOCUL CASEI DE ECONOMII ȘI CONSEMNAȚIUNI ÎN SISTEMUL BANCAR DIN ROMÂNIA

Ideea înființării unei case de economii în Principatele Române a început să circule înainte de unirea acestora. Dar abia mai târziu, în 1864, în expunerea de motive a proiectului de buget al statului pe acel an, semnată de N. Rosetti-Bălănescu — ministru ad-interim al finanțelor — se propune crearea unei Case de Depuneri ca o instituție distinctă. În planul de organizare a creditului, publicat în 1864, ca anexă la bugetul de stat, instituțiile financiare figurează într-o ordine care poate fi interpretată drept o indicație a urgenței constituirii lor. Interesant este faptul că, deși în planul sus amintit, Casa de Depuneri și Consemnațiuni figurează cea din urmă, ea a luat ființă totuși cea dintâi, cu 9 ani înaintea Creditului Funciar Rural (1873) și cu 16 ani înaintea Băncii Naționale (1880). Înființarea Casei de Depuneri și Consemnațiuni fusese cerută de însuși domnitorul Al. Ioan Cuza, în scopul asanării finanțelor publice, care treceau în acel timp printr-o mare criză. Pentru soluționarea acestei probleme, ministrul ad-interim al finanțelor N. Rosetti-Bălănescu alcătuiește un proiect de lege pentru instituirea Casei de Depozite și Consignații, pe care domnitorul Al. Ioan Cuza îl sancționează la data de 24 noiembrie 1864.

Pentru atragerea micilor economii ale populației, în anul 1880 a fost înființată o Casă de Economii, ca o anexă a Casei de Depuneri și Consemnațiuni (*Monitorul Oficial*, nr. 12/16.I.1880 și nr. 242/28.X.1880). Odată cu aceasta, Casa de Depuneri și Consemnațiuni și-a schimbat denumirea în Casa de Depuneri, Consemnațiuni și Economii (C.D.C.E.). Scopul Casei de Economii era, potrivit legii, acela de „a provoca, a păstra, a face producătoare și a strânge economiile cele mai neînsemnate ale

populației”. La fel ca și Casa de Depuneri și Consemnațiuni, Casa de Economii avea sarcina de a acorda statului împrumuturi pe termen nelimitat, în cont curent sau pe bază de bonuri de tezaur și alte efecte publice. În același timp, Casa de Economii era autorizată să facă și operații de lombard.

Până la înființarea Băncii Naționale (1880), Casa de Depuneri și Consemnațiuni a constituit una din sursele importante de la care statul și-a procurat mijloacele bănești necesare tezaurului. Pentru a-și lărgi sfera operațiilor, după 1871, Casa de Depuneri și Consemnațiuni a început să acorde o mai mare atenție împrumuturilor către județe și comune. Prin legea din 1876, Casa de Depuneri și Consemnațiuni a fost autorizată să acorde împrumuturi așezămintelor de binefacere, în condiții deosebit de favorabile.

Dintre împrumuturile contractate de stat la Casa de Depuneri și Consemnațiuni, în acea perioadă, unele au avut un caracter productiv: repararea șoselelor degradate din cauza inundațiilor; răs-cumpărarea fabricilor de chibrituri; restaurarea Teatrului Național; organizarea participării României la Expoziția Universală din 1900 la Paris etc. Unele împrumuturi au fost acordate statului pentru acoperirea deficitelor bugetare etc.

În baza unei legi din 12.VI.1877, Casa de Depuneri și Consemnațiuni a emis bilete ipotecare. Scopul mărturisit al acestor emisiuni era de „a face față lipsei de numerar” de pe piață. În realitate, emisiunea biletelor ipotecare trebuia să înles-nească statului procurarea mijloacelor bănești în vederea finanțării războiului de independență. Biletele ipotecare pot fi considerate primii bani de hârtie emiși și puși în circulație în țara noastră. Deoa-

rece în 1877 nu exista încă în țară o bancă de emisiune, sarcina tipăririi biletelor ipotecare și a controlului tuturor operațiilor legate de emisiunea acestora a fost încredințată Casei de Depuneri și Consemnațiuni.

În 1929, a avut loc reorganizarea C.D.C.E. prin desprinderea de aceasta a Casei de Economii, care în baza unei legi din 1930 (*Monitorul Oficial*, nr. 170/1930), a fost transformată într-o „instituție publică autonomă” sub denumirea de Casa Generală de Economii (C.G.E.). În ce privește Casa de Depuneri și Consemnațiuni (C.D.C.), aceasta a rămas să funcționeze ca o instituție separată. În baza unei convenții încheiate între C.G.E. și Regia Autonomă P.T.T., aceasta din urmă și-a luat obligația să înființeze la oficiile și agențiile sale ghișee speciale care să efectueze încasări și plăți pe seama C.G.E. În comune, primăriile și restituirile de depuneri se puteau face și prin factorii poștali. Legea din 1930 a mai prevăzut posibilitatea înființării unor case de economii locale (comunale), care urmau să funcționeze pe lângă primăriile comunale și să aibă consilii de administrație proprii, independente de C.G.E. Legea din 1930 a fost completată în 1932 (*Monitorul Oficial*, nr. 247/21.X.1932) cu noi dispoziții, privind introducerea operațiilor de conturi curente, viramente și cecuri poștale.

Odată cu introducerea acestor noi operațiuni, fără număr, C.G.E. și-a schimbat denumirea în Casa Națională de Economii și Cecuri Poștale, prescurtat C.E.C.

La 1 aprilie 1942, a intrat în vigoare o nouă lege de organizare a C.D.C. (*Monitorul Oficial*, nr. 78/1942), în baza căreia au fost preluate toate conturile curente pe care statul le avea deschise la Banca Națională. În același timp, toate disponibilitățile în numerar ale instituțiilor publice care depășeau nevoile plăților imediate trebuiau depuse în cont curent la Casa de Depuneri. Totodată instituția a fost autorizată să facă operații de încasări-plăți în cont curent pentru stat, regii autonome, instituții publice. C.D.C. primea astfel atribuții importante pe linia executării de casă a bugetului de stat. Prin lege s-a prevăzut ca pentru plățile efectuate din conturile curente ale statului sau instituțiilor de stat să fie utilizate fie cecurile poștale ale C.E.C., fie cecuri speciale ale C.D.C. S-a deschis astfel calea sporirii considerabile a circulației cecurilor pentru plățile statului. De asemenea, Casa de Depuneri a fost autorizată să primească depuneri voluntare și să elibereze cartele de depuneri. Prin lege s-a făcut o delimitare a activităților C.D.C. și C.E.C. în ce privește primirea

depunerilor spre fructificare, C.D.C. urmând să primească îndeosebi depuneri mari, peste plafonul stabilit pentru primirea depunerilor la C.E.C., care rămănea să atragă economiile mici și mijlocii (de depuneri de până la 600 000 lei). În perioada 1941-1944, C.D.C. a acordat statului, pentru susținerea războiului, împrumuturi în sumă de 7 260 milioane lei, garantate cu bunuri de tezaur. Separat de aceasta, pentru acoperirea cheltuielilor armatei, C.D.C. și C.E.C. au acordat tezaurului împrumuturi din care la 20.III.1943 mai trebuiau rambursate peste 8 miliarde lei.

Îndată după naționalizarea din 11 iunie 1948, toate băncile și instituțiile de credit au fost dizolvate și puse în lichidare, cu excepția Băncii Naționale, a Casei Naționale de Economii și Cecuri Poștale, a Casei de Depuneri și Consemnațiuni și a Societății Naționale de Credit Industrial, care au fost complet reorganizate.

La 1.09.1948 (Decretul 197, *Monitorul Oficial*, din 11 august 1948) a fost înființată Casa de Economii, Cecuri și Consemnațiuni, prescurtat C.E.C., al cărui patrimoniu s-a format prin contopirea patrimoniului Casei Naționale de Economii și Cecuri Poștale și al Casei de Depuneri și Consemnațiuni. Casa de Economii, Cecuri și Consemnațiuni a preluat și funcțiile bancare ale celor două instituții contopite, având ca principală atribuție primirea și păstrarea economiilor bănești ale populației. În baza Decretului 387 (*Buletin Oficial*, nr. 64, din 7.10.1949), instituția a luat denumirea actuală de Casa de Economii și Consemnațiuni, prescurtat C.E.C. Atribuțiile stabilite prin Decretul din 1949 care preluau și asigurau continuitatea principiilor de bază anterioare au fost menținute și în Decretul nr. 371 și în Statutul din 19.08.1958, pe baza cărora funcționează în prezent C.E.C.

În perioada următoare, C.E.C. a devenit o instituție bancară specializată în relațiile cu populația, având ca principal scop dezvoltarea spiritului de economie în rândurile populației, organizarea atragerii și păstrării economiilor bănești și efectuarea decontărilor în legătură cu aceste economii.

În prezent, Casa de Economii și Consemnațiuni efectuează: atragerea spre fructificare a economiilor bănești ale populației, în care scop stabilește instrumente și forme de economisire; operațiuni pentru organizații și alți titulari, care își păstrează disponibilitățile bănești în conturi la C.E.C.; acordarea de împrumuturi pe termen scurt, mediu și lung societăților bancare și populației; plasamente pe piața financiar-bancară; efectuarea de operațiuni privind consemnările; încasări

pe impozite și taxe pentru bugetul de stat; operațiuni cu titluri de stat; efectuarea de operațiuni în mandat pe bază de convenții; realizarea altor operațiuni bancare și financiare, potrivit reglementărilor legale.

Multitudinea instrumentelor de economisire oferite populației, cât și diversitatea operațiunilor efectuate de către C.E.C., a determinat o creștere permanentă a soldului economiilor păstrate de populație la C.E.C. La 31 decembrie 1989 acesta însuma 201,7 miliarde lei.

După 22 decembrie 1989 și în activitatea C.E.C., au apărut modificări de structură, determinate de mecanismele economiei de tip concurențial.

Obiectul activității C.E.C. s-a diversificat după 1989, astfel că: s-au acordat împrumuturi pe termen scurt, mediu și lung societăților bancare și populației, s-au efectuat plasamente pe piața financiar-bancară și operațiuni cu titluri de stat etc.

Din evoluția principalilor indicatori ai activității C.E.C., în perioada următoare anului 1989, rezultă că soldul general al economiilor a ajuns la sfârșitul semestru-lui I/1993 la 426,0 miliarde lei, în creștere cu 111,2% față de anul 1989. La aceeași dată, C.E.C. are în activul bilanțului credite pentru finanțarea deficitului bugetar (206,9 miliarde lei), pentru refinanțare acordate altor bănci (154,6 miliarde lei), credite acordate populației pentru locuințe (31,5 miliarde lei) și plasamente în titluri de stat (10 miliarde lei).

Confruntată cu caracteristicile economiei de piață, Casa de Economii și Consumațiuni se străduiește să mențină o legătură durabilă cu populația pentru atragerea de surse și plasarea cu eficiență a acestora, adaptându-se permanent la schimbările ce intervin în această perioadă.

Maria CHIRIȚĂ,
director în Centrala C.E.C.

CULTURA BANCARĂ

ȘI FORMAREA PROFESIONALĂ

Toamna se pare că este un anotimp benefic pentru noul sistem bancar românesc. Astfel, toamna anului 1990 a marcat începutul propriu-zis al reformei în domeniul bancar. Atunci Banca Națională a făcut primii pași pe drumul transformării sale într-o autentică bancă centrală, strict necesară pentru dezvoltarea și buna funcționare a unui sistem bancar „pe două nivele” („two-tier system”), responsabil obiectivelor tranziției la economia de piață.

Acest proces a permis ca într-o perioadă de timp relativ scurtă numărul băncilor comerciale să crească de la 4 —

reprezentând băncile „specializate” existente înainte de 1990 — la aproape 20 în prezent.

Considerăm că dimensiunea instituțională, alături de cea legislativă, reprezintă premisele *sine-qua-non* ale unei veritabile construcții culturale în domeniul financiar-bancar.

Lansând o punte peste o jumătate de secol, legea privind activitatea bancară (nr. 33/1991) și legea privind statutul Băncii Naționale a României (nr. 34/1991) au pus baze solide dezvoltării sistemului bancar românesc. Desigur, acest fundal instituțional și legislativ a

stimulat și constituirea Asociației Române a Băncilor.

Momentele pe care le-am rememorat au fost trepte în cristalizarea necesității și posibilității creării unui institut bancar menit să contribuie substanțial la pregătirea și perfecționarea personalului bancar.

Și în acest caz Banca Națională a României a avut un rol care confirmă, după șase decenii, aprecierea lui C.I. Băicoianu: „Numai aruncându-ne o privire înapoi ca să pătrundem activitatea acestui așezământ, vom putea să ne dăm îndeajuns seama de rolul hotărâtor pe care l-a avut în timpurile de grea cumpănă pe care le-a străbătut viața noastră economică și politică” (C.I. Băicoianu, *Istoria politiceii noastre monetare și a Băncii Naționale*, vol. I, partea I, București, 1932, p.V).

Astfel, în toamna anului 1991 lua naștere Institutul Bancar Român (I.B.R.), instituție cu scop nelucrative, având ca fondatori Banca Națională a României și Asociația Română a Băncilor. Conform statutului său, I.B.R. are ca obiective principale formarea și perfecționarea profesională în domeniul bancar, documentarea și cercetarea financiar-bancară și organizarea unor servicii de consultanță.

Acum (octombrie 1993), când I.B.R. împlinește doi ani de la înființare, aproape 4 000 de angajați ai băncilor au urmat cursurile care au fost organizate atât cu lectori români, cât și cu lectori străini.

Fără a intra în delicata dezbateră a relației dintre cultură și civilizație, ne exprimăm opinia că pregătirea profesională constituie epicentrul culturii bancare. Cultura care, la rândul său, ne va permite ca, într-un viitor apropiat, să accesăm la un nivel superior de civilizație financiar-bancară.

În acest context, vom face o scurtă prezentare a structurii organizatorice și a strategiei Institutului Bancar Român.

Principalele componente ale institutului sunt Centrul pentru formare și specializare bancară (CFSB), Centrul pentru documentare, cercetare și consultanță (CDCC) și Colegiul bancar.

CFSB organizează cursuri pe termen scurt cu teme de actualitate stringentă pentru personalul bancar aflat într-o expansiune rapidă. Câteva exemple: sisteme de plăți în economia de piață; management bancar; riscul în activitatea de creditare; piața de capital și bursele de valori; marketing bancar; finanțarea în comerțul internațional; informatică bancară ș.a.

În prezent, activitatea celui de-al doilea centru al institutului, CDCC, este con-

centrată în jurul bibliotecii I.B.R. care deja dispune de un stoc important de cărți, manuale și reviste de specialitate în limba română, franceză și engleză.

I.B.R. își propune să acorde în viitor o atenție deosebită sectorului privat, prin dezvoltarea serviciilor de consultanță bancară privind finanțarea și creditarea întreprinderilor mici și mijlocii. Astfel, I.B.R. poate deveni un liant între sistemul bancar și întreprinzătorii particulari, legătură vitală pentru evoluția structurilor specifice economiei de piață.

De asemenea, I.B.R. și-a oferit concursul în realizarea programului de pregătire a specialiștilor în acordarea de credite agenților privați din agricultură, program ce se desfășoară cu sprijinul PHARE și de care beneficiază patru bănci comerciale: Banca Agricolă, Banca Comercială Română, Banca Română pentru Dezvoltare și Bankcoop.

În ceea ce privește Colegiul bancar, în februarie 1993 au început cursurile pentru prima serie de studenți, care sunt debutanți în profesiunea bancară și urmează cursurile serale ale Colegiului, susținute de lectori și experți ai I.B.R. și de colaboratori externi. Actualmente există perspectiva elaborării unui program de învățământ „la distanță” organizat de I.B.R. și câteva centre zonale sau regionale.

O mențiune specială trebuie acordată asistenței internaționale de care, prin I.B.R., beneficiază întreaga comunitate bancară. În cursul anului 1992, conducerea institutului, în strânsă colaborare cu B.N.R. și A.R.B., a realizat un cadru adecvat atragerii și valorificării unui sprijin internațional substanțial diversificat.

În mai 1992 a avut loc, la Londra, prima reuniune internațională a sponsorilor I.B.R.: programul PHARE, BERD, Anglia (prin Know-How Fund), Franța (în principal prin Banca Franței), Olanda (prin Ministerul afacerilor economice), S.U.A. (prin US Treasury și US-AID). Până în prezent alte trei reuniuni au fost organizate, la București, de către I.B.R. (iunie 1992, februarie și mai 1993).

Lectori, experți și consultanți englezi, francezi, americani sau olandezi au participat atât la cursurile de formare și specializare profesională cât și la cursurile Colegiului bancar. De asemenea, au fost primite donații importante de material didactic și echipament electronic destinat procesului de învățământ și pregătire profesională.

În intervalul 1992-1993 au fost organizate patru cursuri de „formare a formatorilor” („train the trainers”) în Franța, Anglia, Olanda și România. În afara de lectorii I.B.R., la aceste cursuri au participat

peste 40 de specialiști din B.N.R. și din bănci comerciale. De asemenea în acest an, pe baza acordului semnat de guvernatorul B.N.R., ambasadorul S.U.A. și directorul general al I.B.R., peste 20 de bancheri români au beneficiat de perioade de specializare și practică bancară organizate în S.U.A.

Participanții la aceste cursuri, îmbinând propria experiență și capacitate profesională cu informația și experiența specifice economiilor de piață maturizate, pot deveni „formatori”, contribuind la pregătirea personalului bancar atât prin I.B.R. cât și în cadrul băncilor unde își desfășoară activitatea. Merită subliniat că în prezent circa 45 000 de persoane lucrează în sectorul bancar al economiei românești, majoritatea prognozelor mizând pe o dublare a numărului lor în următorii 3-4 ani.

Experiența internațională acumulată în

domeniul pregătirii bancare demonstrează că între formarea profesională realizată prin instituții specializate, cum este și I.B.R., și pregătirea propriului personal realizată de noile bănci nu este o contradicție, ci o firească complementaritate.

Mai mult decât atât, este necesară instituționalizarea unui sistem de „stagii complementare”, prin care lectorii ai I.B.R. își pot actualiza experiența bancară, iar bancherii experimentați își vor putea valorifica cunoștințele prin susținerea de cursuri, dezbateri și seminarii în cadrul institutului.

Realizarea efectivă a unui astfel de sistem ambivalent va fi, incontestabil, un act de veritabilă cultură bancară.

Dr. Lucian C. IONESCU,
director general, rector al Institutului
Bancar Român

BANCA COMERCIALĂ ROMÂNĂ

TRADIȚIE ȘI PERSPECTIVĂ

1. Din istoria și tradiția băncilor comerciale din România

Istoria României în vasta sa cuprindere consemnează și plasează la locul cuvenit capitolul ce marchează rolul sistemului bancar din țara noastră în evoluția peste timpuri a economiei naționale. Retrospectiv, pentru noi, această istorie înseamnă tradiție și totodată îndemnul la prospectarea cu grijă a modului în care vom exista în viitor.

Reținem începuturile activității bancare prin inițiativa câtorva oameni cu posibilitățile financiare necesare care reușesc pe rând în anii 1825 (Daniel), 1830 (Halfon),

1837 (Frații Elias), 1847 (Manoah), 1848 (Marmorosch) să înființeze primele case de bancă, iar apoi, în 1857, cu sprijinul lui Grigore Ghica să își înceapă activitatea Banca Moldovei sub conducerea germanului Nuland, instituție de credit și cu drept de emisiune.

O statistică a vremii ne confirmă că în 1900 ființau în România 27 bănci; în 1914, la începutul primului război mondial, numărul acestora ajunge la 237, cu un capital social de 248 milioane lei, iar în 1929 România avea deja 1 102 bănci, cu un capital social de 11,6 miliarde lei. Este momentul în care criza mondială care bântuia omenirea începea să facă

mari ravagii, inclusiv în domeniul bancar, astfel că din cele 1 102 bănci existente în 1929, reușesc să supraviețuiască, în 1936, abia 532, cu un capital de 10,8 miliarde lei.

Totuși, reținem că întreaga perioadă, de la primele începuturi și până în anul 1940, este dominată de un eșalon de 9 bănci, respectiv cele mai mari din România, înființate în: 1865 — The Bank of Romania, 1894 — Banca Agricolă, 1895 — Banca Generală a Țării Românești, 1898 — Banca Comerțului din Craiova, 1899 — Banca de Scont, 1904 — Banca de Credit Român, 1905 — Banca Marmorosch-Blank, 1906 — Banca Comercială Română și în 1911 — Banca Românească. Cu unele modificări în ce privește forța financiară a fiecăreia dintre ele, acesta este eșalonul băncilor care aveau să domine piața băncilor comerciale din România, inclusiv în timpul celui de al doilea război mondial. Ele s-au implicat și au implicat în economia românească capitalul străin și autohton în toate categoriile de afaceri.

Este, credem, edificatoare consemnarea renumitului economist Victor Slăvescu (*Marile Bănci Comerciale din România*) care constata că „aproape toate băncile mari din România... au înțeles utilitatea imixtiunii lor pe câmpul activității industriale și comerciale și au căutat să ia în mână cele mai de seamă întreprinderi din această direcțiune”.

Banca Comercială Română, înființată în 1906, se menține mereu — după amploarea activității și forța capitalului său — printre primele 3-4 bănci ale României. Ea își începe activitatea cu un capital de 12 milioane lei aur și, potrivit statutului său, „are ca obiect de a face pentru dânsa și pentru comptul altora, în România sau în străinătate, orice operațiune de bancă sau de bursă, orice operațiuni financiare, industriale, comerciale, agricole și chiar mobiliare, precum și împrumuturi pe ipotecă și orice întreprinderi de lucrări publice”.

Evoluția bilanțului B.C.R. evidențiază edificator parcursul activității sale, atât în domeniul resurselor cât și al plasamentelor. Astfel, plasamentele sub formă de credit și portofoliile de scont și titluri reprezentau, în 1908, pentru B.C.R. 90,1% din active, 78,8% în 1929, 49,2% în 1937 și 50,1% în 1944. Diferența de active se regăsea în ultimii ani în sume foarte mari în casă și disponibilul de bancă. În resurse, numai depunerile din conturile curente creditoare și reescontul se ridicau la 69,7% în 1908, 88,0% în 1929, 86,4% în 1937 și 73,4% în 1944.

În *Analele băncilor din 1918*, B.C.R. își

prezenta disponibilitatea pentru deschiderea de conturi curente, încasări și scontări de efecte, cupoane și titluri, emiteră de cecuri și scrisori de credit, păstrarea în seiful sale de documente, valori, titluri și obiecte prețioase. Într-un studiu realizat de Comisia pentru asigurarea depunerilor în bănci din cadrul Băncii Naționale și în care se cuprinde o perioadă de 64 ani (1874-1938) se fundamentează caracterul dinamic al băncilor comerciale la activitatea de preluare și fructificare a disponibilităților de pe piață, care în intervalul 1919-1925 aduc raportul între fondurile atrase și fondurile proprii între 3 și 5 la 1. În același timp, se degajă interesul și implicarea băncilor în unele situații cu expunere ridicată la crearea industriei naționale, finanțarea agriculturii, a operațiunilor de comercializare a produselor subsolului. În special între întreprinderile industriale și bănci existau strânse legături, băncile având largi participații la acestea din urmă.

Înceind succinta incursiune în trecutul băncilor comerciale din România putem vedea că acestea au avut un rol determinant în mersul economiei, ele fiind implicate direct într-o gamă largă de afaceri pe care le-au creditat sau finanțat după caz.

2. Începuturile activității Băncii Comerciale Române

Banca Comercială Română de azi înființată la 1 decembrie 1990, își începe activitatea cu dorința de a fructifica, în condițiile date, experiența și tradiția românească, dar cu constatarea că epoca actuală se constituie într-o experiență unică. Trecerea la economia de piață, cu o perioadă de tranziție atât de zbuciumată, pune în fața băncilor comerciale o sumă de dificultăți, în primul rând dificultățile clienților proprii, mulți la număr și cu o capacitate financiară degradată puternic.

Cei aproape 3 ani de activitate ne-au demonstrat cât de greu este să combini fericit rigorile economiei de piață, respectiv ale unor relații construite numai și numai pe principii strict economice, cu dorința de a sprijini și a proteja pe cât posibil clienții proprii lipsiți de mijloacele financiare necesare.

Banca Comercială Română se prezintă azi ca o bancă cu o largă activitate și în domeniul colectării resurselor și al plasamentelor sale. Cu un capital social de 12 miliarde lei la plecare și de 30 miliarde lei în prezent, la care se adaugă un fond de rezervă aproximativ egal cu acesta, B.C.R. și-a construit baza de resurse — în afara capitalului propriu — pe o serie de disponibilități dintre care două sunt principale: disponibilitățile titularilor de cont și resursele de pe piața finan-

ciar-bancară.

Dacă ar trebui să surprindem elementele caracteristice ale activității B.C.R. în limita spațiului rezervat, ar trebui să concretizăm aceste elemente în următoarele 5 grupe principale:

1. Oferta de diverse servicii bancare pentru un număr în permanență creștere de clienți, pentru care unitățile B.C.R. au deschis conturile solicitate de aceștia. Evoluția clienților B.C.R. este, credem, edificatoare: față de 50 000 existenți la înființare, numărul acestora a ajuns la peste 200 000 la 30 iunie a.c., iar numărul conturilor deschise a ajuns la aproape 380 000 față de 110 000 în decembrie 1990. Operațiunile bancare pe care unitățile B.C.R. le fac în relațiile lor cu clienții ajung la 400 000 zilnic, 9 milioane lunar sau la peste 110 milioane operațiuni anual.

2. Realizarea unui volum însemnat de operațiuni de casierie, operațiuni cu numerar, pentru clienții de toate categoriile, care se reflectă în faptul că prin unitățile B.C.R. s-au efectuat între 49 și 67% din totalul încasărilor în numerar efectuate de bănci și tot B.C.R.-ul a asigurat între 50 și 66% din totalul plăților în numerar. Aceasta constituie o activitate care se așteaptă ca — prin introducerea de noi instrumente de încasări și plăți — să se restrângă, dar deocamdată ea solicită o parte importantă din capacitatea de lucru a băncii.

3. Extinderea unor activități care pentru bancă devin importante și prioritare și care sunt legate de domeniul valutar, respectiv: a) deschiderea de conturi în valută și efectuarea de diverse operațiuni pentru persoanele fizice (astfel, la 30 iunie existau la B.C.R. 25 000 conturi ale persoanelor fizice într-un număr important de valute); b) finanțarea comerțului exterior, operațiunile de încasări și plăți în valută pentru agenții economici cu conturi la B.C.R. În perioada august 1991-iulie 1993, Banca Comercială Română a operat în cele peste 15 000 conturi în valută ale clienților săi, agenți economici, încasări din export în sumă de 842 milioane echivalent dolari și a făcut plăți pentru importuri pentru aceeași categorie de clienți de 727 milioane echivalent dolari.

4. Activitatea de creditare a agenților economici de toate categoriile, cu capital de stat, mixt sau privat pentru producția industrială, investiții, comerț, servicii etc. De la înființare și până la 30 iunie a.c., B.C.R. a acordat credite în sumă de 20 750 miliarde lei, din care cea mai mare parte credite pe termen scurt care reprezintă cca 95% din total. Urmărind îmbunătățirea procedurilor de creditare, de recuperare și, respectiv, a sistemului

de garanții, banca a reușit să asigure rambursarea marii majorități a împrumuturilor, soldul lor la 30 iunie 1993 fiind de 849 miliarde lei. De asemenea, B.C.R. a acordat prioritate creditelor destinate agenților economici din industrie, peste 82% din total. În ultimii ani, 30-46% din totalul creditelor acordate de bănci, revin Băncii Comerciale Române. În completarea activității de creditare, banca a extins în ultimii doi ani un produs bancar solicitat de mulți agenți economici, acordarea de garanții bancare pentru credite contractate de la alte bănci. După iulie 1991 și până la 30 iunie 1993, B.C.R. a emis peste 1 100 scrisori de garanție bancară în sumă de aproape 27 miliarde lei.

5. Acțiunile de sprijin în favoarea agenților economici, clienți ai B.C.R., care pot fi concretizate printr-o suită largă de operațiuni bancare, dintre acestea două fiind demne de reținut: a) acordarea producției de export, mai ales pentru agenții economici din industrie, numai pe semestrul I/1993 suma acestor credite ridicându-se la 45 miliarde lei; b) participarea efectivă a băncii la eforturile făcute pentru anularea efectelor blocajului financiar al agenților economici prin acțiunea de decontare prin compensare a plăților restante din economie, pentru care, în 1991, B.C.R. a acordat celor interesați credite de 335 miliarde lei; în 1992 și în continuare în 1993, prin alte două acțiuni, s-au acordat alte tranșe de credite cu dobânzi reduse în sumă de 267 miliarde lei.

Activitatea desfășurată de bancă în acești ani a fost afectată de situația financiară generală precară a agenților economici, care s-a regăsit în nerambursarea la scadență a unora din creditele datorate și a dobânzilor restante. Fenomenul de subcapitalizare de la care pleacă o parte din aspectele semnalate este specific, dar sub forme și din cauze diferite, atât agenților economici cu capital de stat cât și celor cu capital privat.

3. Priorități pentru viitor

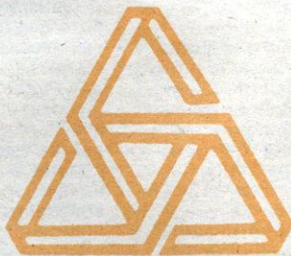
Pe măsura extinderii procesului de privatizare, a unor evoluții care să semnaleze ieșirea din criza economică actuală, precum și prin acumulări în perioada de tranziție și trecerea la economia de piață, și Banca Comercială Română — își proiectează noi componente de strategii menite să o facă aptă la cerințele etapei viitoare pe care România o va parcurge. Pe plan mai general se așteaptă noi măsuri care să contribuie la perfecționarea unor segmente importante din domeniul financiar-bancar, cum ar fi sistemul național de plăți, organizarea creditului comercial, noi măsuri în plan valutar, sistemul dobânzilor bancare etc.

În ce o privește, Banca Comercială Română are în atenție în mod special: 1. Promovarea unor noi produse și servicii menite să diversifice gama activităților bancare oferite clienților săi. 2. Practicarea tuturor formelor de împrumut, susținerea prin activitatea de creditare a comerțului exterior, a producției interne solicitate pe piață, extinderea creditului în valută și operațiilor valutare în condițiile în care însă pentru bancă vor rămâne preponderente creditul pe termen scurt și relația sa cu industria. 3. Creșterea gradului de informatizare a rețelei bancare, măsură menită să asigure o calitate superioară serviciilor practicate, accelerarea decontărilor ce se fac pentru clienții proprii, creșterea siguranței operațiilor bancare. 4. Extinderea, pe plan extern, a legăturilor cu un număr sporit de bănci corespondente, asigurarea legăturilor necesare pentru derularea în cât mai bune condiții a activităților comerciale, ale

agenților economici și de fructificare a disponibilităților valutare administrate de B.C.R. 5. Dezvoltarea și modernizarea în continuare a bazei materiale a celor peste 200 unități amplasate în municipiile și orașele din întreaga țară și asigurarea unei înalte pregătiri profesionale a personalului, acum în număr de cca 12 000, într-o structură capabilă să răspundă noilor cerințe în concordanță cu evoluția activității proprii.

Banca Comercială Română, prin profilul său de bancă cu activitate universală și nu specializată, speră să aibă în perspectivă un rol pozitiv în ansamblul sistemului bancar românesc și să devină un factor stimulator în efortul agenților economici de adaptare la cerințele viitoare ale economiei de piață.

Ion GHICA,
președintele Băncii
Comerciale Române

CULTURA BANCARĂ ȘI CIVILIZAȚIA

Hrănirea unei populații înfometate necesită mai mult decât bune intenții. Constatarea este cu atât mai valabilă în cazul „hranei” spirituale. Civilizațiile care s-au dezvoltat mai mult în decursul istoriei s-au caracterizat printr-un nivel ridicat al organizării producției și distribuției, față de zonele adiacente. Ele au devenit centre de iradiere culturală. La rândul său, cultura a influențat nu numai progresul civilizației respective, ci și al altor comunități.

Care ar fi locul băncilor în aceste procese? Un răspuns ar putea cuprinde referiri la următoarele trei aspecte: apariția instituțiilor financiare ca rezultat al evoluției civilizației; rolul băncilor în progresul civilizației; dezvoltarea culturii bancare și rolul băncilor în calitate de cetățeni instituționali.

Apariția banilor a constituit un punct cheie în evoluția civilizației materiale. Dezvoltarea sistemelor economice bazate pe bani s-a confruntat cu dificultatea atragerii și alocării resurselor financiare ale societății. Ca urmare, au apărut instituții specializate în colectarea disponibilităților bănești existente și alocarea lor eficientă către sectoarele care le puteau utiliza în cadrul unor proiecte de investiții necesare în contextul progresului civilizației. Esența activității acestor instituții de tip bancar consta în utilizarea, în principal, a altor resurse financiare decât cele proprii. În atragerea acestora, factorul decisiv îl constituie încrederea, deci convingerea clienților (deponenților) că fondurile încredințate băncii, vor fi, la rândul lor, împrumutate de către bancă altor clienți, solicitanți de credite, cu pru-

dența necesară pentru, ca banii să fie recuperati. Prin investirea banilor în proiecte rentabile, profitul realizat va fi împărțit între întreprinzător, bancă și deponent.

Interpunerea băncii între cei ce au disponibilități bănești și cei care le utilizează se explică prin avantajele specializării. Experții bancari, analizând solicitările de fonduri, identifică riscurile și le minimizează prin selectarea proiectelor și stabilirea unui echilibru optim între rentabilitatea acestora și riscurile aferente.

Dar acest rol al băncilor, de alocare eficientă a resurselor financiare, rol care le conferă o poziție de promotor al civilizației, contribuie și la crearea unei imagini mai puțin favorabile, de „sanitar” al economiei, care „sacrifică” firmele nerentabile. Din păcate, în prezent, și băncile românești se „bucură” de această imagine deformată în rândul populației, al mass-media, și chiar al unor reprezentanți ai guvernului.

Lăsând de o parte acest viciu de frumusețe, contribuția băncilor la creșterea nivelului de civilizație se manifestă și prin economia de timp și confort oferite clienților, ca urmare a dezvoltării unei game variate de servicii financiar-bancare, adaptate la cerințele diferitelor categorii de clienți. Pe plan internațional, deceniul actual se caracterizează, din acest punct de vedere, printr-o orientare și mai pregnantă a băncilor către dorințele clientului.

Tranziția României spre economia de piață a surprins hepregăte atât sistemul bancar cât și populația. Băncile nu dispun nici de baza logistică necesară, nici de îndajuns personal cu o mentalitate adecvată. În ce privește populația, se poate afirma că tot românul este dornic să se îmbogățească, și încă rapid. În jurul acestui deziderat se învârt toate acțiunile lui, deci și ceea ce ține de mănuierea banului. Din păcate, trăim într-o societate bazată pe numerar și pe neîncrederea funciară în alte instrumente financiare, cu excepția celui strict monetar. De aici, rezultă o mulțime de dificultăți în introducerea unor astfel de instrumente și nevoia unei cantități mai mari de numerar în circulație decât ar fi normal.

O adevărată civilizație bancară nu se poate concepe fără existența pieței de capital, a cărei instituție reprezentativă este bursa de valori. Piața de capital se bazează pe dorința și încrederea investitorului individual sau instituțional de a-și investi banii în alte instrumente financiare, decât numerarul, respectiv în acțiuni, obligațiuni, bonuri de tezaur

ș.a.m.d. care îi conferă dreptul să încaseze la un moment dat, în viitor, mai mult decât a investit. Dar acest „mai mult” are un grad mai mare sau mai mic de incertitudine.

Apariția instrumentelor specifice pieței de capital este nemijlocit legată de practicarea unor dobânzi real pozitive, adică peste nivelul ratei inflației estimate pentru perioadele respective. Și aceasta, întrucât randamentele instrumentelor financiare sunt într-o strânsă corelație cu rata dobânzii. Este evident că nimeni nu-și va investi disponibilitățile bănești în asemenea instrumente, dacă se vor menține dobânzi real negative și va lipsi, în continuare, încrederea în viitorul emitenților titlurilor de valoare. Cât timp problema dobânzilor se va menține în mlaștina compromisurilor, șansele de apariție a unei adevărate piețe de capital se reduc substanțial și, odată cu acestea, și speranțele unui nivel decent al civilizației bancare.

Transformarea sistemului bancar românesc într-un sector al progresului civilizației necesită și o schimbare a culturii instituționale a întregii comunități bancare prin crearea unei stări de spirit care să favorizeze schimbarea de comportament, atât la nivelul angajaților, cât și al instituției ca atare. Esența acestei schimbări constă în plasarea clientului în centrul atenției, în anticiparea dorințelor acestuia și satisfacerea lor în condiții de profitabilitate și siguranță pentru toate părțile implicate.

Rolul băncilor în ridicarea nivelului de civilizație se manifestă și prin așa-numitul multiplicator, constând în propagarea la nivelul întregii societăți a mentalităților de evaluare a alternativelor de dezvoltare pe baza unor criterii de eficiență economică. Din acest motiv, deciziile băncilor nu trebuie să fie afectate de ingerențe de natură politică.

Vorbind numai de criterii economice, am putea fi acuzați de neglijarea celorlalte aspecte ale socialului. Dezvoltarea unei culturi bancare moderne presupune ca băncile să devină buni cetățeni instituționali, care să-și îndeplinească îndatoririle față de comunitatea umană în cadrul căreia își desfășoară activitatea prin contribuții la realizarea unor proiecte culturale, sportive, de caritate, edilitare etc. Astfel, instituția bancară, rezultat al civilizației, poate, la rândul său, să o propulseze.

Dan PASCARIU,
președintele Băncii Române de
Comerț Exterior

PRIMA BANCĂ PRIVATĂ DIN ROMÂNIA DUPĂ 1989

Banca Comercială „Ion Țiriac” S.A. este o bancă tânără rezultată ca urmare a transformărilor radicale din România. Banca noastră este un mic exemplu al faptului că în România există o tradiție și o civilizație bancară.

Banca a rezultat din curajul inițiatorilor, care în anul 1990 — când era un început, de restructurare a gândirii noastre referitoare la liberalizarea gândirii economice și tranziția către economia de piață au creat prima bancă privată din România. S-a reluat astfel tradiția dinainte de război, când au activat un număr important de bănci private, care au contribuit la dezvoltarea economiei țării și la stabilitatea leului care era o monedă convertibilă.

Apreciem însă că existența unei civilizații bancare în România a fost dovedită cu prisosință de numărul impresionant de persoane fizice și juridice, peste 5 500, care au dorit să devină acționari la această bancă privată, manifestând astfel încredere că banca va putea să administreze economiile lor în condiții de rentabilitate și siguranță.

Precizăm că deși nu s-au respectat uzanțele cu privire la termenul de subscriere a acțiunilor, acesta fiind restrâns de organizatori la numai 10 zile lucrătoare, banca a realizat acest acționariat important și a reușit într-o perioadă foarte scurtă să constituie un capital de 10 milioane dolari și de 2,450 miliarde de lei.

Scopul principal al activității băncii a fost și rămâne acordarea unui sprijin efectiv, sub formă de consulting și servicii bancare, inclusiv prin credite, acordate sectorului particular și întreprinderilor de stat care se privatizează.

Putem aprecia astăzi că prin prezența B.C.I.T. în comunitatea băncilor din România, s-a deschis o nouă concurență bancară bazată pe calitatea serviciilor și s-a asigurat, dacă nu în totalitate, cel puțin parțial, o ameliorare a serviciilor bancare prestate întreprinderilor și persoanelor fizice. Fiind prima bancă privată de prestigiu creată în România după 1989,

banca s-a bucurat de sprijinul autorităților și în special al B.N.R., precum și de suportul unei clientele de calitate, care și-a deplasat parțial sau total activitatea financiar-bancară spre ghișeele băncii noastre.

Banca a devenit un pivot important al sectorului privat din România, aducându-și contribuția la punerea în aplicare a metodelor și mijloacelor specifice perioadei de tranziție spre economia de piață.

Cu toate că banca noastră și-a început activitatea la 15 aprilie 1991, fiind una dintre tinerele bănci din România ea își are istoria sa, pe care în mod succint am rezuma-o la Hotărârea Guvernului României din Octombrie 1990, act normativ la care și-au adus contribuția pe lângă inițiatorii băncii, ministrul finanțelor, ministrul comerțului și turismului, guvernatorul B.N.R., precum și autorizația de funcționare eliberată de B.N.R. în 1991.

Cele două documente au creat posibilitatea ca instituția noastră să acționeze ca bancă majoră, care efectuează toate tipurile de operațiuni, în lei și în deize convertibile specifice unei bănci comerciale. Totodată, au fost stabilite relații bancare de corespondent cu aproape 100 bănci, selecționate printre cele mai importante din principalele țări europene și extraeuropene. A fost selecționată o clientelă de înaltă calitate atât din rândul societăților private sută la sută românești, al societăților mixte cât și al întreprinderilor de stat.

Datorită performanțelor obținute de către bancă în 1991 și 1992, ca urmare a înțocmirii unui studiu de fezabilitate împreună cu Morgan Grenfell, importanta bancă de afaceri și consultanță din Anglia, precum și a Auditului extern realizat de Compania Coopers and Lybrand, pentru exercițiile 1991 și 1992, la 9 aprilie 1993, conducerea băncii a semnat cu Banca Europeană (BERD) Acordul de participare al acesteia cu 20% la capitalul social majorat al BCIT. Este o premieră pentru BERD, fiind prima participare la capitalul unei bănci private deja existente

într-o țară din Europa de Est. Prezența la capitalul BCIT este o manifestare a interesului și dorinței BERD de a fi cât mai activă în finanțarea unor proiecte în țara noastră, în domeniul industriei, agriculturii și serviciilor.

Un moment important pentru banca noastră l-a constituit înființarea în 1992, pe baza analizei atente a cerințelor pieței și fezabilității, a primelor 3 sucursale la Brăila, Craiova și Oradea, acțiune continuată cu succes până în prezent, prin deschiderea în acest an de noi sucursale la București, Timișoara, Pitești, Galați și Suceava.

Programul băncii prevede extinderea rețelei de sucursale pe aceeași bază, în cadrul unei acțiuni curajoase dar realiste și bine consolidate, astfel încât, până la sfârșitul anului 1995 să fim prezenți cu cel puțin o sucursală în fiecare capitală de județ, precum și cu filiale și agenții în alte centre economice importante din România.

În anul 1991, banca a reușit să își acopere integral cheltuielile de înființare, dotare și de funcționare obținând beneficii în valoare de aproape 420 milioane lei, reprezentând o remunerație a capitalului vărsat de 58%.

În anul 1992 Banca Comercială „Ion Țiriac” S.A. și-a continuat strategia de dezvoltare și diversificare a operațiunilor sale, asigurându-se astfel o creștere a rentabilității activității sale.

Ca urmare a unei munci susținute și de înaltă calificare profesională totalul bilanțului băncii a trecut de la circa 18,8 miliarde lei la 31 decembrie 1991 la 53,6 miliarde lei în 1992.

Beneficiul înregistrat la 31 decembrie 1992 raportat la capitalul social al băncii, subscris și vărsat integral indică o rată a rentabilității de 225%.

Dezvoltarea activității băncii este evidențiată și de creșterea numărului de conturi deschise care au ajuns la peste 24 000 la 31 decembrie 1992, față de 13 000 la sfârșitul anului 1991.

În scopul diversificării și îmbunătățirii modului de administrare a fondurilor sale proprii, banca a cumpărat un număr de 4 imobile, cel în care își desfășoară activitatea la București, la Constanța, Focșani și Tg. Neamț, și participă în prezent la capitalul a 9 societăți românești private sau în curs de privatizare.

Banca aplică metode moderne de lucru, a intrat de la 1 septembrie a.c. în sistemul SWIFT și a semnat la fel ca și alte bănci din România acordul privind introducerea în țara noastră a cărților de credit VISA INTERNATIONAL.

În urma rezultatelor deosebite obținute în stabilirea și dezvoltarea relațiilor de

afaceri și comerciale cu bănci și firme din țările Comunității Economice Europene, banca a fost distinsă cu trofeul „EUROMARKET AWARD”, atât în anul 1992, cât și în anul 1993, acordat de EUROPEAN MARKET RESEARCH CENTER din Bruxelles, aparținând CEE.

Ca o recunoaștere a performanțelor obținute și a sprijinului acordat privatizării și dezvoltării relațiilor economice cu străinătatea, banca a participat în 1993 la întrunirea anuală a „WORLD ECONOMIC FORUM” de la Davos și a fost invitată să devină membru cu drepturi depline al acestui important organism.

Consolidarea situației economico-financiare a băncii, prin creșterea rezervelor, a fondului de dezvoltare și a patrimoniului, a asigurat dezvoltarea și diversificarea activității băncii precum și creșterea pe această bază a beneficiilor băncii în anul 1993.

Rezultatele obținute de bancă în primii doi ani de activitate, prestigiul dobândit în cadrul sistemului bancar din România și în relațiile cu băncile corespondente din străinătate, au creat premisele unei dezvoltări mai accentuate a activității pe anul 1993.

Adunarea generală a acționarilor băncii a aprobat programul de activitate pentru anul 1993 și a stabilit un beneficiu brut anual de 9,3 miliarde lei.

Analizând rezultatele înregistrate la 30 septembrie a.c. și structura operațiunilor băncii putem aprecia că beneficiul brut stabilit pentru anul 1993 va fi depășit.

Banca noastră își aduce o contribuție la buna desfășurare a activității Asociației Române a Băncilor pledând constant pentru consolidarea sistemului nostru bancar.

Aprecăm că exemplul băncii noastre poate fi urmat și de alți investitori, asigurându-se astfel creșterea numărului de bănci și servirea calificată a clienților.

Istoria trecută, prezentă și viitoare a băncii noastre, precum și perspectivele de dezvoltare și diversificare a operațiunilor sale, concomitent cu consolidarea sa financiară au fost și vor fi asigurate de calitatea excepțională a echipei de bază selectată dintre cele mai bune cadre bancare din România, cu stagii îndelungate de profesionalism completate cu elanul tinerilor absolvenți ai facultăților noastre de specialitate, care atât în anul 1991, 1992 și 1993 s-au îndreptat cu încredere spre banca noastră, alegând această profesie de excepție, deși profesiunea noastră este printre cele care prezintă ca activitate cele mai înalte cote de risc.

Constantin DUNĂ,
președintele Băncii Comerciale
„Ion Țiriac”

120 DE ANI DE CREDIT AGRICOL ÎN ROMÂNIA

Banca Agricolă sărbătorește în acest an împlinirea a 120 de ani de credit agricol în România. Istoria agriculturii nu este numai a plaiurilor românești, a țărilor, a claselor rurale sau a raportului dintre proprietarii și muncitorii agricoli, ci și *istoria creditului agricol*. Mari personalități ale vremii au susținut cu toată energia agricultura și creditul în modernizarea ei. Printre ei îi menționăm pe: Nicolae Bălcescu, I.C. Brătianu, P.S. Aurelian, S.P. Radianu, Ion Ionescu de la Brad, Gh. Ionescu-Sisești, Dimitrie A. Sturdza.

Numai ca urmare a tradițiilor și a experienței acumulate timp de 120 de ani avem astăzi, în *Banca Agricolă*, una dintre cele mai mari bănci din România. Banca Agricolă este o bancă modernă, cu o activitate complexă și un număr impresionant de probleme și servicii. Înfățișată la 1 decembrie 1990, pe principiile economiei de piață, Banca Agricolă este cea mai reprezentativă din punct de vedere al contribuției la dezvoltarea și modernizarea agriculturii, fiind sprijinul și prietenul cel mai apropiat al acestei importante ramuri a economiei.

La sfârșitul sec. XIX, România devenise deja o țară în plină afirmare europeană. Animația străzilor, firmele numeroase, aspectul de civilizație, decența și seriozitatea celor ce formau societatea românească în vremea aceea dovedeau avansul pe care țara noastră deja îl luase în viața economică și socială a Europei. La această configurație și-a adus din plin contribuția și creditul, dezvoltarea sectorului bancar în general. La sfârșitul secolului XIX existau deja câteva mari bănci specializate pe agricultură și alte zeci și chiar sute de bănci locale, zonale, popu-

lare. O mare dezvoltare a cunoscut în acea perioadă și cooperarea de credit. Aceste bănci se numărau cu sutele pe tot cuprinsul țării, inclusiv în provinciile care se găseau sub dominație străină.

Cu toată multitudinea de bănci și case de credit, secolul XIX a fost dominat de o singură bancă puternică, și anume de *Creditul Funciar Rural*, creată în 1873 prin asocierea proprietarilor funciari, îndeosebi a celor care dețineau mari suprafețe de teren agricol. De altfel, mulți dintre aceștia, care erau în același timp și mari personalități publice sau științifice, au făcut parte din primele consilii de administrație. Astfel, primul președinte al primului consiliu de administrație a fost Menelas Germani, iar în componența acestui prim-consiliu au intrat, printre alții, I.C. Brătianu, D.A. Sturdza, Ion Ghica, Grigore Cantacuzino, Dimitrie Finți, M. Xantos ș.a.

Apariția băncilor de credit agricol a condus la îmbunătățirea substanțială a vieții, a situației materiale, a producției agricole. Constituirea României Mari, în 1918, a dat posibilitatea concentrării unor sume mai mari de capital care să folosească drept credit. Satul românesc înflorea. Expozițiile de produse agricole erau grandioase. Experiențele și testările erau tot mai frecvente. Au fost efectuate importante monografii și alte studii de sociologie rurală sub conducerea marelui savant Dimitrie Gusti. Suveranii se preocupau în primul rând de posibilitatea modernizării agriculturii românești. Expozițiile, defilările, paradele, bazarurile au ajutat să fim cunoscuți și peste hotare cu produsele noastre agricole, unele de înaltă calitate.

Expozițiile de la Chișinău și din alte

capitale de provincii dădeau posibilitatea informării producătorilor agricoli în vederea procurării de semințe de soi și animale de rasă. În mod deosebit erau căutate expozițiile zootehnice. De asemenea, expozițiile de legume, fructe, struguri, toate indicând progresele agriculturii românești.

Avântul cel mai puternic l-au luat agricultura și creditul agricol în perioada interbelică, când s-a accentuat caracterul de piață al producției agricole. Vânzările-cumpărările de animale și produse, circulația mai mare în teritoriu a acestor produse au îmbunătățit circulația bănească în general și a capitalului în special. Organizarea marelui bazar de la Obor, constituirea unei pături de negustori, prezența unor procese tehnologice moderne, toate acestea dovedeau progres și bunăstare. Sub anumite laturi, agricultura României evolua spre capitalism. Astfel, аренда, ca formă a capitalismului în agricultură, era foarte mult practică. Existau, de asemenea, preocupări în domeniul dezvoltării bazei tehnico-materiale și îndeosebi asigurarea unui sistem de mașini (în preajma celui de al doilea război mondial, în România existau circa 6 000 tractoare, precum și alte mașini și instalații agricole).

Indiscutabil, un factor de progres pentru agricultură l-a constituit creditul, care căpătase o mare diversitate de forme, metode și instituții de credit. În preajma ultimei conflagrații mondiale, pe linia creditului agricol se dorea sporirea posibilităților de acordare de credite pentru producție producătorilor agricoli cu gospodării mici și mijlocii. Tocmai pentru satisfacerea acestor nevoi, în 1937 s-a înființat o nouă bancă — Creditul Național Agricol.

Din aceleași necesități impuse de progresul general al societății românești interbelice s-a dezvoltat și o literatură de specialitate pe probleme de agricultură, s-au întreprins cercetări de folosire și utilizare a creditului agricol în teritoriu.

După 1950, s-a încercat reconstrucția în agricultură. Crearea marilor coloși în agricultură, mai ales a cooperativelor agricole, a însemnat însă din multe puncte de vedere un regres. Nu a mai existat nici o bancă agricolă, creditul fiind excesiv centralizat și monopolizat de stat. Totuși, dincolo de alte aspecte dramatice ale agriculturii din acești ani, a crescut mult gradul de mecanizare și chi-

mizare în agricultură. Au fost efectuate desecări și îndiguirii și au luat amploare amenajările pentru irigații. Totodată, au apărut mari combinate și complexe agro-zootehnice, punându-se accent în general pe latura intensivă.

Marile obiective de investiții nu puteau fi realizate fără ajutorul creditului bancar. Desecările din Balta Brăilei, Balta Borcenii, alte lucrări de amenajare a unor suprafețe mari de teren au necesitat mari resurse de creditare. Deși centralizat, creditul a ajuns în unitățile agricole de producție. Se poate spune că, alături de dotațiile și subvențiile de la buget, creditul a constituit sprijinul economic nr. 1 în dezvoltarea agriculturii românești în acea perioadă.

Marea zootehnie nu putea să apară și să se dezvolte fără creditul agricol. Au fost importate masiv animale de rasă, s-au realizat ferme, grajduri, maternități, fabrici de nutrețuri combinate, a crescut gradul de mecanizare a tuturor lucrărilor agricole.

În cei 120 de ani pe care i-a parcurs creditul agricol în România, au existat de fapt patru mari bănci care, în timpul cât au funcționat, au avut un rol foarte mare în întregul sistem bancar al țării. Este vorba despre Creditul Funciar Rural, Creditul Național Agricol, Banca pentru Agricultură și Industrie Alimentară și Banca Agricolă. În perioada de după cel de al doilea război mondial, aceasta din urmă, care a activat în perioada 1968-1990, a avut un rol major în dezvoltarea și promovarea creditului agricol.

În prezent, Banca Agricolă, înființată la 1 decembrie 1990, este una din cele mai mari și moderne bănci din România și funcționează ca o bancă comercială cu caracter universal. Dacă la început Banca Agricolă avea capital integral de stat, după un timp foarte scurt a devenit o unitate cu capital mixt. La 30 iunie 1993, totalul fondurilor proprii a ajuns la 76,4 miliarde lei, iar cifra de afaceri la peste 1 200 miliarde lei. Capitalul propriu și provizioanele fac din Banca Agricolă o instituție cu un mare grad de competitivitate. Ea acordă credit pe termen lung, mediu și scurt, deci atât pentru investiții, cât și pentru producție. Banca Agricolă este principalul sprijin financiar-bancar al agriculturii din țara noastră. Ea efectuează un volum foarte mare de plăți pentru agenții economici titulari de cont, oferă informații de pe piața financiară in-

ternă și străină. În același timp, ea acordă consultanță, efectuează studii de marketing bancar, de fezabilitate.

Banca Agricolă este afiliată la organisme și programe internaționale de formare și prelucrare a datelor, de corespondent, de plăți internaționale; participă cu capital la unele societăți comerciale și dispune de un sistem de calculatoare care permite prelucrarea automată a datelor și gestionarea acestora.

Sistemul de racordare la organismele internaționale este rapid introdus și dezvoltat, Banca Agricolă fiind printre primele bănci din România care au aderat la sistemul SWIFT.

Banca Agricolă este prima bancă din

România care a emis și vândut acțiuni, trecând în 1992 și 1993 la o capitalizare rapidă (5,2 miliarde lei și acțiunea va continua).

Banca Agricolă dispune de cea mai largă rețea de unități teritoriale. Astfel, 41 sucursale, 129 filiale, 69 agenții și aproape 300 de birouri de lucru (reprezentanțe) efectuează toate operațiunile bancare specifice. De altfel, unitățile teritoriale sunt cele care au sarcini operative, căci asigură în primul rând finanțarea și creditarea agenților economici.

Gheorghe BĂRBULESCU,
președintele Băncii Agricole

BANCA ROMÂNĂ PENTRU DEZVOLTARE—

TRECUT, PREZENT, VIITOR

În Europa, formarea băncilor se pierde în negura Evului Mediu, fără a se putea stabili cu precizie în timp momentul apariției lor. Cert este că moneda, plățile și creditul, care formează obiectul principal al activității bancare, au apărut înaintea acestora.

În lucrarea sa *Tratat de monedă*, profesorul Ștefan I. Dumitrescu apreciază că prima bancă în adevăratul sens al cuvântului a fost instituția înființată în 1171 de dogele Michele XI, sub numele de Banca di Venezia. Ulterior, după modelul acestei instituții, s-au înființat alte asemenea organisme bancare în orașele Florența, Milano, și în general, în orașele-cetăți care dominau viața economică din bazinul Mediteranei. După descoperirea Americii și mutarea centrului de greutate

al comerțului din bazinul Mediteranei în Atlantic au luat ființă organizații bancare în Olanda (Banca din Amsterdam — 1609) și Germania (băncile din Hamburg — 1619 și Nürnberg — 1621).

Secolul XIX, care a însemnat o dezvoltare în ritm rapid a capitalismului european, a adus cu sine și amplificarea sistemului bancar prin apariția unor societăți renumite ca: Rothschild (cu sucursale la Londra, Paris, Viena, Berlin și Neapole, Darmstädter-Bank, Deutsche-Bank, Dresdner-Bank, în Germania, Credit Mobilier și Credit Foncier în Franța, Middle Bank și Lloyd's Bank în Anglia).

În România primei jumătăți a sec. XIX, mai multe încercări de înființare a unor bănci cu capital românesc au eșuat în special datorită faptului că astfel de ini-

țiative lezau interesele străinilor în Principatele Unite. În 1865 a luat ființă Banca României, ca bancă de emisiune, prin obținerea de la guvernul român, de către Grupul Băncii Imperiale Otomane a concesiunii băncii de emisiune. Banca a funcționat până în 1869. În aprilie 1873 s-a înființat Creditul Funciar Rural — prima instituție bancară cu capital românesc —, iar în 1874, Marmorosch-Blank & Co. — prima instituție bancară cu capital mixt, care a avut o activitate complexă, implicată în toate ramurile economiei românești. Astăzi în fostul ei sediu din str. Doamnei nr. 2-4, se află sediul Băncii Române pentru Dezvoltare.

Creditul Funciar, Marmorosch Blank și celelalte instituții financiar-bancare, create prin forțe proprii, au intensificat pregătirile pentru înființarea unei bănci de emisiune. Astfel, la 1 iulie 1880, și-a început activitatea Banca Națională a României, cu capital de stat și particular. Pe lângă rolul de emisiune, banca a dus o politică de dezvoltare a capitalului bancar industrial român.

În 1904 a apărut Banca de Credit Român numai cu participare de capital străin, care începând din 1915 a finanțat în principal comerțul, industria și agricultura.

Începutul dezvoltării industriei românești după primul război mondial a condus la necesitatea apariției unei noi instituții de credit. Astfel, în 1923 a luat naștere Societatea Națională de Credit Industrial, sau pe scurt Creditul Industrial, care a avut drept scop acordarea de credite cu precădere spre industria grea, resurse energetice, chimie, textile, industria alimentară și alte ramuri.

După august 1944, băncile românești și-au pierdut independența devenind instrumente ale statului de centralizare a resurselor financiare și de plasare a acestora în obiectivele stabilite prin plan, având astfel o altă justificare economică decât profitabilitatea. Naționalizarea băncilor și a instituțiilor de credit capitaliste produsă ca efect al decretului nr. 197 din august 1948 a condus la dizolvarea și punerea în stare de lichidare a acestora, astfel că, la finele anului 1948, sistemul bancar din țara noastră era format din Banca Republicii Populare Române — Banca de Stat, Banca de Credit pentru Investiții și Casa de Economii și Consumațiuni.

Banca de Credit pentru Investiții (B.C.I.) a luat ființă prin decretul nr. 225 din 1 septembrie 1948. Bazată pe structura Creditului Industrial, ea a avut ca scop realizarea investițiilor finanțate de la bugetul de stat și asigurarea unui control sistematic asupra executării obiectivelor,

până la punerea lor în funcțiune. În anul 1957, prin decretul nr. 607, Banca de Credit pentru Investiții s-a transformat în Banca de Investiții, care asigura finanțarea, creditarea și decontarea investițiilor realizate de la bugetul statului din toate ramurile economiei naționale, cu excepția agriculturii și ulterior a industriei alimentare.

După decembrie 1989, când sistemul politic totalitar și al economiei de comandă s-a prăbușit, au apărut premisele pentru crearea unui sistem economic bazat pe legea cererii și a ofertei. În această conjunctură, la 1 decembrie 1990 s-a înființat *Banca Română pentru Dezvoltare* (B.R.D.) ca societate pe acțiuni. Capitalul său social, subscris în totalitate de către stat, a fost la înființare de 5 000 000 000 lei, iar la 30 septembrie 1992 de 21 000 000 000 lei.

B.R.D., care pe lângă caracterul de dezvoltare este și o bancă comercială, are următoarele obiective de activitate: atrage fonduri bănești, în lei și valută, de la persoane juridice și fizice, din țară și străinătate, sub formă de depozite sau instrumente negociabile, plătile la vedere sau la termen; acordă credite pe termen scurt, mediu și lung societăților comerciale cu capital de stat, privat sau mixt, regiilor autonome și persoanelor fizice; efectuează operațiuni și servicii bancare pentru proiectele de investiții ce se realizează integral sau parțial de la bugetul statului și din credite externe; întocmește și expertizează studii de fezabilitate, efectuează evaluări de patrimoniu pentru agenții economici și persoane fizice.

Operațiunile valutare s-au diversificat în mod continuu, B.R.D. deschide și confirmă acreditive în valută, efectuează plăți în și din străinătate, acordă credite și emite garanții valutare, face operațiuni de arbitraj valutar, participă la licitațiile valutare zilnice, în numele clienților săi.

Conectarea B.R.D., la începutul lunii septembrie 1992, la rețeaua SWIFT (relații de comunicații interbancare internaționale rapide, sigure și ieftine) și afilierea la sistemul internațional de cărți de credit VISA, fac parte din efortul permanent de a presta în mod eficient cele mai bune servicii clienților.

B.R.D. joacă un rol activ și ca bancă agent în derularea unor importante credite în valută acordate de către Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare, Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare, Banca Europeană de Investiții și unele organizații de credit guvernamentale pentru proiecte din infrastructură, energetică, agricultură, sectorul sanitar. B.R.D. deservește, prin cele 180 unități teritoriale, peste 120 000

clienți, din care 91 000 în sectorul liberei inițiative, fiind totodată agent financiar al privatizărilor pilot prin vânzare de acțiuni prin ofertă publică ale S.C. „URSUS” Cluj-Napoca și S.C. „APULUM” din Alba Iulia.

Structura organizatorică a băncii a fost adaptată exigențelor actualei etape, când volumul operațiunilor bancare a cunoscut o creștere fără precedent. Totodată, s-a pus un accent deosebit pe întinerirea personalului și calificarea acestuia, inclusiv prin efectuarea unor stagii la bănci străine.

Pentru viitor, B.R.D. a elaborat *Planul strategic* pe anii 1993-1995 cu sprijinul PHARE, fiind luate în considerare: contextul macroeconomic al României, caracteristicile pieței financiare, concurenții și situația financiară a B.R.D. în anul 1992.

Un element cheie al strategiei generale îl constituie *Proiectul de restructurare, modernizare și dezvoltare a sistemului informațional*.

Rolul esențial al proiectului de informatizare constă în aceea că permite stabilirea unor indicatori financiari de performanță pentru fiecare activitate strategică de bază care să ofere instrumente operative de verificare, control și reacție rapidă asupra propriei activități, iar agregarea acestora de către sistemul de informații managerial (SIM), la un nivel corespunzător, oferă conducerii B.R.D. instrumente de management modern pentru fundamentarea atât a deciziilor strate-

gice (pentru activitatea de perspectivă), cât și tactice (pentru activitatea curentă). În același timp, creează premisele integrării B.R.D. în viteză de lucru a băncilor corespondente.

Obiectivele strategice ale B.R.D. pe anul 1993 sunt: consolidarea poziției financiare; focalizarea pe segmente strategice de piață; restructurarea băncii pe linie de personal, organizare și management; integrarea proiectului de informatizare în strategia băncii; inițierea privatizării băncii.

Rețeaua teritorială, relativ mare și uniform răspândită geografic — peste 160 de sucursale, filiale și agenții — oferă posibilitatea depistării și exploatarei rapide a noilor oportunități de afaceri și permite transformarea unor sucursale în subsidiare specializate în anumite genuri de afaceri, conform tendințelor regionale.

Este de menționat că *strategia* așază în centrul activității băncii *clientul*, pe care-l consideră un permanent colaborator.

Mutațiile profunde ce vor surveni în economia românească în viitorul apropiat vor găsi Banca Română pentru Dezvoltare pe eschierul instituțiilor bancare autohtone cu o solidă poziție pe piață, sensibilă la nou și pregătită să devină un factor important în dinamica vieții economice a României.

Petre BUNESCU,
vicepreședintele Băncii Române pentru Dezvoltare

UNIVERSAL ȘI SPECIFIC LA

BANCA ROMÂNĂ PENTRU DEZVOLTARE

Profunde schimbări intervenite în ultimii ani în țara noastră, exigențele economiei de piață către care ne îndreptăm au determinat transformarea băncilor strict specializate, ce funcționau în sistemul centralizat, în instituții bancare cu profil universal, care pot oferi întreaga gamă de produse și servicii bancare tuturor clienților, de la marea corporație până la o persoană fizică.

Această vocație universală nu exclude însă menținerea unui specific al fiecărei bănci, determinat de tradiție, putere financiară, strategie proprie, pregătirea și calitatea personalului de care dispune.

Există, deci, și un specific al Băncii

Române pentru Dezvoltare, care, în peisajul bancar al României aflate în plină dezvoltare, prezintă o serie de trăsături aparte.

Instituția noastră se distinge în primul rând în domeniul expertizării studiilor de fezabilitate, specialiștii băncii putând efectua complexe evaluări economice, financiare și tehnice și să ofere pe această bază soluții pentru optimizarea activității de dezvoltare. Specialiștii noștri — economiști și tehnicieni — stăpânesc metode moderne de analiză a creditelor care permit evaluarea cu rigurozitate a efectelor economice și financiare. Astfel, în cazul creditelor pentru investiții se aplică pen-

tru toate creditele mai importante metodologia beneficiu cost și tehnica actualizării indicată de Banca Mondială, iar în cazul celor pe termen scurt analiza acestora se face pe baza „fluxului de numerar”. Această presupune o analiză aprofundată a tuturor elementelor de cheltuieli și a veniturilor obținute din valorificarea producției sau a serviciilor și determinarea unor indicatori pentru a se putea aprecia gradul de rentabilitate. În funcție de aceasta, specialiștii noștri pot concluziona în ce măsură creditul generează efecte economice și financiare favorabile și pot interveni cu anumite corecții asupra viabilității proiectelor.

Intervențiile se pot referi la sursa de materii prime, piața de desfacere, concurența prezentă și viitoare, impactul unor noi procese tehnologice, tendințe ale inflației etc. Banca Română pentru Dezvoltare va încuraja întotdeauna promovarea acelor proiecte care aduc pe piață produse ieftine, calitativ superioare celor existente și care pot satisface cerințele pieței pe perioade îndelungate.

Este relevant că, începând cu anul 1972, când România a aderat la Banca Mondială, Banca Română pentru Dezvoltare a fost angrenată în toate creditele acordate țării noastre în domeniul industrial. Din anul 1990, când, după o absență de câțiva ani, Banca Mondială a revenit în România, am fost solicitați să derulăm creditele acordate României de această instituție pentru îmbunătățirea activității în domeniul sănătății și dezvoltarea sectorului particular în agricultură și industria alimentară. Aceasta reprezintă o apreciere a profesionalismului specialiștilor noștri în sfera analizei studiilor de fezabilitate și în urmărirea realizării investițiilor respective.

Pornind de la faptul că relansarea economiei este condiționată de realizarea unor investiții destinate modernizării și re tehnologizării sectoarelor viabile, Banca Română pentru Dezvoltare promovează o serie de proiecte de anvergură în domeniile: energie, construcții de mașini, industria lemnului, industria ușoară, industria alimentară etc.

Politica activă de creditare a fost posibilă și datorită îmbunătățirii în ultima perioadă a poziției financiare a băncii și atingerii unei rate de adecuare a capitalului situată la nivelul standardelor internaționale.

Importanți pași au fost făcuți pentru maximizarea eficienței în domeniul creditării prin implementarea unor proceduri riguroase de acordare a împrumuturilor și limitării riscului implicat de această activitate.

Banca Română pentru Dezvoltare acționează insistent și pe linia atragerii în completarea disponibilităților financiare

interne și a unor resurse de la organizațiile financiare interesate, colaborând fructuos pe lângă Banca Mondială, așa cum s-a arătat mai sus, și cu Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare, Corporația Financiară Internațională etc. Implicată îndeaproape în tot ce a însemnat investiții de amploare în România postbelică, Banca Română pentru Dezvoltare acționează potrivit tradiției sale și pentru finanțarea și darea în folosință a unor obiective legate de realizarea unei infrastructuri moderne la nivelul țărilor dezvoltate, ceea ce ar avea efecte benefice asupra revigorării activităților economice. Astfel, în prezent, Banca Română pentru Dezvoltare finanțează unele lucrări de mare anvergură cum ar fi Portul Constanța, Metroul București, sistemul de telecomunicații, precum și terminarea unui important număr de locuințe. De asemenea, Banca Română pentru Dezvoltare are în vedere să fie promotorul unor consorții bancare și finanțări de proiect pentru un număr semnificativ de asemenea obiective.

Pe de altă parte, Banca Română pentru Dezvoltare și-a înscris în strategia sa, printre obiectivele prioritare, sprijinirea sectorului particular, a cărui importanță este majoră pentru realizarea economiei de piață. Ilustrativ în acest sens este faptul că la data de 1 august 1993 numărul agenților economici particulari cu conturi deschise la banca noastră este de peste 90 000, din care 60 000 reprezintă societăți comerciale, ceea ce reflectă gradul de implicare a băncii. Din totalul clienților băncii noastre circa 35 000, reprezentând 39%, beneficiază de credite care le-au permis demararea și dezvoltarea unor activități viabile. Reține atenția faptul că ponderea creditelor acordate sectorului particular reprezintă circa 23% din totalul plasamentelor băncii, ceea ce dă de asemenea o notă distinctă băncii noastre.

Procesul de privatizare a societăților comerciale de stat este o necesitate la care banca noastră a aderat încă din primele momente ale declanșării acestuia. Banca Română pentru Dezvoltare oferă servicii privind evaluările de patrimoniu, restructurarea activității, consultanța, conducerea procesului de subscripție în cazul privatizării prin ofertă publică, promovarea unor majorări de capital prin emisiuni de noi acțiuni, care tind să se apropie de activitățile caracteristice ale băncilor de afaceri care acționează în țările dezvoltate. În acest context, Banca Română pentru Dezvoltare a fost prima bancă comercială care s-a implicat ca agent financiar intermediar la privatizările pilot prin ofertă publică de acțiuni efectuate în România, și anume la S.C. „URSUS”-S.A. Cluj și S.C. „PULUM”-S.A.

Alba Iulia, care s-au încheiat în condiții bune și au permis acumularea unei vaste experiențe în acest domeniu.

Totodată, Banca Română pentru Dezvoltare și-a propus să aibă un rol de frunte în susținerea privatizării societăților comerciale mici prin metoda MEBO, în care sens a acordat o serie de credite salariaților pentru plata sumelor prevăzute a fi achitate în numerar pentru cumpararea acțiunilor.

Operând într-un mediu economic și financiar caracterizat prin schimbări rapide, Banca Română pentru Dezvoltare este preocupată să fie un „leader” în promovarea de noi servicii și produse bancare, deoarece numai în acest fel își poate menține o competitivitate ridicată. Astfel, în acest an, au fost introduse linii de credite pe termene de până la un an pentru clienții particulari importanți, pe baza unei metodologii simplificate care a

făcut ca acest produs bancar să fie mult solicitat; s-au desfășurat operațiuni de factoring și activități de investment banking, așa cum s-a arătat mai sus, și care vor crește în amplitudine odată cu intrarea în funcțiune a bursei de valori; se are în vedere implementarea cărților de credit până la finele anului.

Prezență distinctă și activă între societățile bancare românești, Banca Română pentru Dezvoltare va continua să îmbine tradiția și specificul unei vechi și solide citadele bancare cu exigențele strategice impuse de o economie modernă, acționând concomitent pentru sporirea beneficiilor și asigurarea unor servicii exemplare destinate tuturor categoriilor de clienți.

Ioan NICULESCU,
director general la Banca Română
pentru Dezvoltare

DIN ISTORIA BĂNCILOR

ROMÂNEȘTI DIN TRANSILVANIA

În Transilvania, primele bănci au apărut între anii 1835 și 1840, la Sibiu și Brașov, având statute juridice de mici cooperative de credite. Apariția lor în aceste orașe nu a fost întâmplătoare, acestea fiind două centre economice săsești cu standard destul de ridicat, iar scopul lor era acela de a sprijini cu credite ieftine pe meseriașii și negustorii sași.

Pentru țărănul român din Transilvania, atât timp cât a dăinuit iobăgia, deci până la sfârșitul anului 1853, banii nu au jucat un rol prea important; abia după această dată, când țărănul a devenit proprietar și își muncea singur pământul, el a resimțit

nevoia unui inventar agricol și a vitelor de lucru. Dar pentru procurarea acestora și chiar pentru extinderea gospodăriei proprii sau procurarea de noi terenuri erau necesare importante sume de bani.

Neexistând organizații de credite românești, țărânii erau obligați să apeleze la industriașii și comercianții sași, unguri sau evrei, așezați prin satele noastre și care dispuneau de sumele necesare, făcând pe bancherii satelor. Pentru sumele împrumutate, acești „bancheri ai satelor” percepeau dobânzi usturătoare, ajungând uneori până la 138%, ceea ce pentru sectorul agricol, în care ciclul de producție este de șase luni până la un an, era un

lucru greu de suportat. Pentru a camufla perceperea unor astfel de dobânzi împovătoare, cămătarii au folosit adesea o nouă practică, aceea de restituire a împrumuturilor și dobânzilor prin produse agricole. Această practică era aspru condamnată într-un articol publicat de revista *Economul* din Blaj, într-un articol intitulat *Poporul și speculanții sau cămătarii* și apărut în nr. 22, din 1878.

Pentru români, creditul și cămătaria au rămas multă vreme nerezolvate din cauza situației lor politice. În mod firesc, ei au trebuit să acorde prioritate problemelor de ordin politic, cultural și confesional, partea economică rămânând pe un plan secund. Astfel, timp de 25 de ani după abrogarea iobăgiei, s-au făcut eforturi deosebite pentru înțelegerea unor așezăminte școlare importante: gimnaziile de la Brad și Brașov, școala superioară de comerț de la Brașov, Institutul academic teologic de la Sibiu ș.a. S-au tipărit cărți absolut necesare elevilor, ziare și reviste, încât, în scurt timp, pătura intelectuală transilvană nu s-a mai redus la câțiva dascăli și preoți cu modeste cunoștințe. Numărul românilor cu pregătire intelectuală a crescut considerabil, iar sub îndrumarea acestora tineretul s-a îndreptat și spre alte domenii și profesii.

Un mare animator al vieții spirituale a românilor transilvăneni din acea vreme a fost mitropolitul Andrei Șaguna din Sibiu. Tot el, împreună cu alți câțiva oameni cu inițiativă, au pus bazele unei instituții de credit în Rășinari, puternică comunitate românească de peste 3 000 de suflete, care, pe lângă cultivarea pământului, se îndeletnicea și cu creșterea și comercializarea animalelor și exploatarea pădurilor, realizând importante venituri, locuitorii din această așezare fiind uneori în măsură să împrumute pe alții mai nevoiași din comunele învecinate.

Continuând preocupările acestor pionieri, învățătorul Visarion Roman, tot din Rășinari, a studiat cu atenție activitatea Cooperativei de credit săsești din Apolud de Sus (jud. Sibiu) și s-a decis să înființeze o instituție similară și pentru români. După aproape opt luni de zile de șicane din partea autorităților, care nu vedeau cu ochi buni astfel de inițiative din partea românilor, la 24 aprilie 1867, Visarion a obținut aprobare pentru înființarea Societății de păstrare și împrumut din Rășinari, prima cooperativă de credit pentru români. Valoarea unei părți sociale era de 50 florini, plus 2 florini taxa

de înscriere. Societatea era organizată după sistemul Schultze-Delitzsch (ca toate cooperativele săsești cu acest obiect), membrii răspunzând solidar și nelimitat pentru toate împrumuturile contractate sau acordate de ea. Prin statut, societatea își propune să „procure mijloacele bănești necesare întreprinderilor economice, precum și a da ocazia locuitorilor cu bani disponibili să aibă unde a-și aloca și depune pe timp scurt sau mai lung, după împrejurări și dorința lor“. Dobânda era de 5% pentru depuneri și de 6% percepută de la debitori, plus 1/3% comision. Este interesant de reținut faptul că în statut se prevedea ca dobânda la depuneri să nu se plătească la mâna deponenților, ci să se adauge la capital, pentru o mai rapidă majorare a fondurilor, iar comisionul de 1/3% să fie trecut la fondul de rezervă, urmând a fi utilizat ca orice depunere spre fructificare.

În comitatul Sibiu, s-au mai creat alte 9 cooperative de credit, care mai târziu s-au redus ca număr prin fuziune.

Neobositul Visarion Roman a studiat în continuare statutele institutelor de credit cooperatiste săsești, ale băncilor din Budapesta și Viena, inspirându-se din ele și întocmind statutele pentru o bancă cu capital românesc. Dar în acea vreme, pentru înființarea unei instituții de credit, conform codului civil austriac, era necesară aprobarea, dată prin rescript imperial, pe baza unui referat al Ministerului de comerț. După nenumărate dificultăți create de minister, inclusiv obligația de a face o sumă de modificări în statut, prin rescriptul din 14 iunie 1871, împăratul a încuviințat înființarea Băncii Albina, care și-a început activitatea la 10 aprilie 1872, cu un capital de 300 000 fl., împărțiți în 1 000 acțiuni. Dintr-un studiu monografic întocmit de P. Petrescu rezultă că din cei 1 213 acționari, numai doi dețineau câte 100 acțiuni, 14 (considerați mari acționari) posedau câte 20-30 acțiuni, iar ceilalți aveau între 1 și 5 acțiuni. Pe profesii, repartiza acțiunilor se prezenta astfel: 35% agricultori și proprietari de pământ, 15% funcționari și notari comunali, 15% preoți, 7% comercianți, iar restul lor erau profesori, pensionari, meseriași, gazetari, medici etc. Interesant este însă faptul că, pe lângă românii transilvăneni, avem semnalată prezența celor din Banat, Crișana și Maramureș.

Dintr-o analiză în dinamică a bilanțului Băncii Albina din Sibiu se constată o ui-

mitoare dezvoltare. Astfel, față de cifra totală a bilanțului pe 1872, care era de 383 810 fl., după 12 ani, adică în 1884, aceasta era de 3 073 893 fl., deci crescuse cu 800%. Depunerile spre fructificare însumau 1 666 249 fl., iar scrisurile financiare în circulație 869 500 fl. Prin răscumpărarea împrumuturilor ipotecate de la alte bănci românești, Albina a mobilizat creanțele acestora, dobândind la rândul lor și acestea mijloace de lucru care le-au permis să activeze energic, hotărât și binefăcător în favoarea agriculturii românești.

Banca Albina a constituit „începutul începutului”, de la ea inspirându-se și ceilalți întemeietori de mai târziu. Albina a învins cămătării care făceau ravagii printre români, iar în final a îndeplinit și rolul de institut de reescont pentru toate băncile românești de dincoace de Carpați.

În anii următori au fost înființate și au funcționat: Banca Aurora (Năsăud), Reunirea din Feldru (comitatul Năsăud), Casa de păstrare din Săliște (comitatul Sibiu). Grație neobositului dr. Ioan Mihu, mare proprietar din comitatul Hunedoara, la Orăștei s-a înființat Banca Ardeleană. Prin strădania lui Emanuil Ungureanu, s-a înființat Banca Timișeană. În cursul deceniului nouă al veacului trecut, s-au creat bănci la Deva, Iliia Mare, Prundul Bârgăului și Gherla. În 1886, s-au înființat Economul (Cluj), Patria la Blaj, iar în 1887 Arieșana la Turda, Auraria la Abrud și Silvania Șimleu, pentru ca în 1888 să-și înceapă activitatea Victoria la Arad, Bistrițeană la Bistrița, Hațegana la Hațeg, Lugojana la Lugoj, Someșana la Dej, Crișana la Brad etc. În 1891 s-au înființat bănci mai mici la Poiana Sibiului, Grădiște (Hunedoara), Copelnic Mănăstur (Satu Mare), Oravița, Seini, Rodna Veche și Alba Iulia. În felul acesta, după numai 20 ani de la înființarea Băncii Albina, în Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș funcționau 37 bănci românești. Împreună aveau un capital social de 1 510 088 fl., fonduri de rezervă de 363 561 fl., depuneri spre fructificare 9 354 867 fl. și un reescont de 2 276 637 fl., totalul activelor depășind 16 milioane florini.

În continuare, în perioada 1893-1900, s-au înființat alte 60 de bănci sau reuniuni de credit. Cifra bilanțului general la 31 decembrie 1900 era foarte prosperă: capital social — 9 631 566 coroane, fonduri de rezervă — 3 254 500 coroane (34% din capital), depuneri spre fructifi-

care — 34 953 431 coroane (287% față de capital și fonduri), scrisuri funciare (Albina) — 4 957 000 coroane, reescont și creditori — 8 022 555 coroane, alte conturi — 638 944 coroane, beneficii — 1 360 964 coroane.

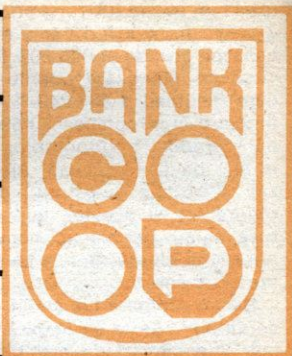
În ultimii ani de activitate din preajma înființării Marii Uniri (1901-1914) s-au înființat o seamă de bănci românești, din care menționăm pe cele mai importante: Chioreana Somcuța Mare, Agricola Hunedoara, Sebeșana Caransebeș, Agricola Lugoj, Coroana Bistrița, Șercaia din Șercaia, Tibleșana din Reteag, Codreana la Băsești, Târnăveana la Sighișoara; în 1910 s-au creat Vatra la Cluj, Lumina la Sibiu, Maramureșana la Sighet și Concordia la Gherla.

Scopul tuturor acestor bănci fusese limpede stabilit în art. 1 din statutele Băncii Albina, în sensul „de a procura poporului țaran mijloacele necesare pentru păstrarea și dezvoltarea economiei sale”. Ghidându-se după vechiul proverb — „cine stăpânește pământul, stăpânește țara” —, băncile nu au refuzat nici o cerere de credit care le-a fost adresată în vederea obținerii sumelor necesare pentru cumpărarea de pământ. Astfel, prin creditele acordate țăranilor români, numai în perioada 1903-1912, aceștia au cumpărat de la moșierii unguri 194 617 jugăre de pământ în valoare de 69 820 000 coroane.

Activitatea băncilor românești din Transilvania, Banat, Maramureș și Crișana a avut efecte deosebit de însemnate nu numai pe tărâmul vieții economice. Este suficient să amintim opera de încurajare a culturii, prin sprijinirea materială a școlilor; prin acordarea de burse pentru elevii și studenții români, prin sprijinirea unor societăți culturale și editarea unor organe de presă românești. Și nu este lipsit de interes, în încheiere, să amintim numele unor cunoscute personalități implicate în această activitate deosebit de importantă în planul afirmării, pe toate planurile, a vieții naționale din teritoriile românești de dincoace de Carpați: Valeriu Bologa, Cornel Diaconovich, Andrei Cosma, Amos Frâncu, Teodor Mihali, Ion Mihu, Nicolae Oncu, Coriolan Popp, Gh. Pop de Băsești, Emanoil Ungureanu, Ilie Beu, Tiberiu Brediceanu, Ion I. Lapedatu, Ion Vătășanu, Ion Brutus Hodoșiu, Dominic Rațiu, Petre Stoica și mulți alții.

Ioan SIMA,
președintele Băncii „Dacia Felix” —
Cluj-Napoca

MIȘCAREA BANCARĂ COOPERATISTĂ ÎN DEZVOLTAREA ECONOMIEI ROMÂNEȘTI

Dacă o privim sistematic, cooperația este o mișcare socială și economică cu caracter de masă și național, deoarece a apărut și s-a dezvoltat pe întreg teritoriul țării.

În perioada sa de început, mișcarea cooperatistă din țara noastră s-a organizat pe principiul naționalității în pofida faptului că ideile cooperatiste își au rădăcinile în concepții democratice, cu largi deschideri spre orice individ, indiferent de naționalitate, religie sau culoare politică.

Indiferent de stadiile sale de dezvoltare, mișcarea cooperatistă a avut ca obiectiv mobilizarea resurselor dispersate ale populației și valorificarea lor cât mai eficientă pentru membrii ei.

În România, ca și în alte state, una dintre cele mai importante forme de manifestare a mișcării a constituit-o cooperația de credit. În Germania, de pildă, mișcarea s-a impus prin cooperația de credit de tipul Reiffeisen și Schultze.

Aceleași forme de organizare au pătruns și în țara noastră prin formațiunile cooperatiste din Transilvania, cunoscute îndeosebi sub denumirea de bănci populare.

Preocupat de mobilizarea și valorificarea potențialului economic al satelor românești, învățătorul Visarion Roman înființează în 1867 „Societatea de păstrare și împrumut” din Râșinari-Sibiu, prima instituție de credit din țara noastră.

Ideea creării de asociații (reuniuni) de credit, menite să promoveze dezvoltarea economiei rurale, prinde viață la 14 martie 1872, când ia ființă Institutul de credit și economii ALBINA. El avea ca obiect asigurarea resurselor financiare pentru acele acțiuni care urmăreau exploatarea resurselor locale. În același timp, institutul a servit drept model și sprijin material pentru alte forme cooperatiste de pro-

ducție, meșteșugărești sau de consum care au apărut ulterior.

În România, promotorii mișcării cooperatiste de credit au fost învățătorii și preoții care urmăreau să sprijine gospodăriile țărănești prin asigurarea inventarului agricol, arendarea terenurilor, dezvoltarea meșteșugurilor, crearea de unități de prelucrare a produselor agricole și aprovizionarea gospodăriilor sătești cu cele necesare.

Inițiativa din 1870 a lui P.S. Aurelian de a crea la București „Asociația de credit popular — Economia” a fost urmată și de alți promotori ai mișcării cooperatiste care au înființat cooperative de credit și în județele Dâmbovița, Roman, Buzău, Prahova, Neamț etc.

La înființarea primelor bănci populare s-au înfruntat două curente de idei. Primul, inspirat de Ion Ghica, susținea liberul schimb și neintervenția statului în mișcarea cooperatistă. Al doilea, care l-a avut ca promotor pe Ion Ionescu de la Brad, susținea înființarea de bănci sătești cu capital mixt, de stat și privat.

Din această luptă de idei dusă de marii noștri economiști ai vremii s-a dezvoltat mișcarea cooperatistă, îndeosebi băncile populare, astfel încât în 1895, găsim România, alături de Anglia, Franța, Italia, Belgia etc., ca membră fondatoare a „Alianței Cooperatiste Internaționale”.

Încă la începutul secolului nostru, mișcarea cooperatistă era destul de puternică în România, ceea ce a determinat Partidul Național Liberal să inițieze în 1903 prima lege a cooperației care în același an a fost votată. De menționat că, în acea perioadă, preponderente în mișcarea cooperatistă erau băncile populare — în număr de peste 700.

Datorită existenței unui cadru juridic, pe care nu-l aveau alte țări, și a sprijinului indirect acordat de stat, în 1908 func-

ționau 2 410 bănci populare cu peste 560 000 de membri, iar 20 de ani mai târziu — peste 4 700 bănci cu mai bine de un milion de membri.

Dezvoltarea pe care au cunoscut-o băncile populare s-a datorat rolului tot mai important pe care acestea l-au jucat în economia rurală, cu cea mai mare pondere în economia națională, precum și în apariția unor industrii prelucrătoare și promovarea exportului de produse agricole.

Amploarea pe care a luat-o activitatea băncilor populare a făcut necesară crearea, între cele două războaie mondiale, a unui organ central al cooperativelor de credit, cunoscut sub denumirea de „Casa Centrală a Băncilor Populare”, ca și înființarea în București a unei bănci comerciale cooperatiste pentru sprijinirea cu resurse financiare a cooperăției în ansamblu.

Ca o recunoaștere a rolului important în dezvoltarea economică și socială, statul a încredințat cooperăției o serie de monopoli, cum ar fi acelea ale comerțului sării, exportului de cereale și altele.

Aș dori să închei această prezentare a poate celei mai importante perioade din istoria cooperăției, arătând că de la înființare și până în 1948, ceea ce numim bănci populare au avut o însemnătate deosebită în mobilizarea și valorificarea resurselor financiare dispersate ale populației în dezvoltarea agriculturii și meșteșugurilor, producției și comerțului, în promovarea și perfecționarea relațiilor de piață în România. Practic, băncile populare au avut o mare contribuție la formarea capitalului autohton prin stimularea inițiativei particulare care s-a impus la vremea respectivă destul de puternic în economia țării noastre.

O altă etapă începe după al doilea război mondial, când în România a fost impus un regim comunist de tip sovietic. Noul regim, prin înlăturarea relațiilor de piață și a inițiativei particulare, a marginalizat mișcarea cooperatistă, care ulterior a fost folosită în interesul statului dictatorial.

Cel mai mult a avut de suferit cooperăția de credit. În 1947 existau în România mai bine de 3 300 bănci populare, cu fonduri proprii de peste 700 milioane lei și un milion de membri, dar în baza Decretului nr. 197/1948 de naționalizare a întreprinderilor bancare și a instituțiilor de credit, băncile populare și-au încetat activitatea, cooperativa de credit fiind astfel desființată.

Implicațiile golului lăsat de băncile populare, îndeosebi în economia satelor, au determinat până și statul comunist să accepte reînființarea cooperăției de cre-

dit care la începutul anilor 1950 a fost chiar spontană. Țărani, din proprie inițiativă, au înființat, pe vechea tradiție, cooperative de credit. Ulterior, statul a emis Decretul nr. 455 din 1954, prin care se autoriza înființarea cooperativelor de credit, ca organizații cu statut propriu și cu caracter economic și obștesc.

În anii care au urmat, cooperativa de credit a luat o amploare tot mai mare, astfel încât, în 1960-1961 existau 1 208 cooperative de credit cu un capital de 222 milioane lei și 1 093 806 membri; în 1979 erau 776 cooperative cu 1 463 milioane lei capital și 3 997 931 membri, iar în 1989 erau 828 cooperative, cu un capital social de 6 868 milioane lei și 4 909 719 membri.

În ciuda evoluției pe care a cunoscut-o în perioada postbelică, cooperativa de credit s-a situat permanent sub cerințele membrilor ei, deoarece a fost mereu marginalizată de stat. Atitudinea statului comunist față de cooperativele de credit se datora nu atât activității lor propriu zise, cât rolului pe care și l-au asumat în sprijinirea inițiativei particulare. Deși aveau resurse financiare limitate și o activitate restricționată, cooperativele de credit au fost singurele forme organizate din România care au reușit să mențină și să promoveze inițiativa particulară. Altfel spus, într-un regim totalitar, supracentralizat, cooperativele de credit s-au comportat ca adevărați dizidenți economici pe care statul nu a avut încotro și i-a tolerat.

Așa se explică faptul că după 1989, în noile condiții, cooperativa de consum și de credit a fost singurul organism din economia românească pregătit pentru economia de piață. De altfel, însăși crearea Băncii de Credit Cooperatist — BANKCOOP — este o dovadă în acest sens.

BANKCOOP a reușit într-un termen foarte scurt să reînnoade legăturile antebelice în mișcarea cooperatistă, să devină o instituție cu capital autohton care dezvoltă continuu relațiile de piață în economia românească.

În prezent, BANKCOOP dispune de o rețea ce acoperă întreg teritoriul țării (41 sucursale și 105 filiale), cu peste 110 000 clienți și care în nici trei ani a reușit să acorde credite de aproape 300 miliarde lei, îndeosebi agenților particulari.

Alexandru DINULESCU,
președintele Băncii de Credit Cooperatist
S.A. BANKCOOP

O BANCĂ TÂNĂRĂ CU EVOLUȚIE DINAMICĂ

Trecerea la o economie de piață în România presupune în mod implicit necesitatea consolidării unei economii bănești în centrul căreia sistemul bancar să asigure cadrul mobilizării tuturor fondurilor bănești disponibile din economie și fructificarea lor în activități economice de către bănci specializate pe ramuri și domenii de activitate.

În acest context, la 1 iulie 1991, cu ocazia reorganizării activităților din domeniul poștei și telecomunicațiilor, guvernul României a hotărât înființarea S.C. Banc Post S.A., cu capital social integral de stat, constituit prin preluarea unei părți din activul regiei autonome ROM POST TELECOM. Conform statutului propriu de organizare și funcționare și autorizației date de Banca Națională a României, Banc Post S.A. este împuternicită să efectueze întregul spectru de operațiuni bancare, fiind organizată pe profilul băncilor de tip universal, derulând atât operațiuni caracteristice băncilor comerciale, cât și celor de economii.

Încă de la început, colectivul de manageri și specialiști ai Banc Post S.A., fiind convins de rolul deosebit al sistemului bancar în perioada de tranziție, a acționat hotărât pentru a imprima o evoluție dinamică privind dezvoltarea activităților bancare sub toate aspectele. În primul rând, preocupările au fost axate pentru crearea unei rețele proprii de sucursale și filiale cât mai cuprinzătoare. Deși desășoară activități bancare operaționale doar din ianuarie 1992, Banc Post S.A. are deja o rețea proprie de sucursale, filiale și reprezentanțe, beneficiind, în același timp, de avantajele oferite de rețeaua tradițională de oficii poștale. În prezent, funcționează 41 de sucursale dispuse în toate județele țării și în municipiul București, 12 filiale și o reprezentanță și efectuează operațiuni bancare — în special cu populația — prin cele 3 000 de oficii poștale, acestea din urmă pe baza unei convenții încheiate cu R.A. Poșta Română.

Prin folosirea cu intensitate a acestei rețele, care se va lărgi prin înființarea în următorii trei ani până la 150 de noi filiale, Banc Post S.A. are posibilități să ofere accesul operativ al agenților economici și al populației din mediul urban și

rural, care manifestă interes pentru serviciile și produsele bancare. Pe această bază, banca își propune să atingă unul din obiectivele strategice, respectiv, extinderea activității până la acoperirea întregii game de operațiuni și servicii bancare, comerciale și de economii, pe întreg teritoriul țării.

În al doilea rând, managerii și specialiștii băncii au fost preocupați pe linia dezvoltării spiritului de inventivitate, de organizare și de disciplină financiar-bancară privind operațiunile de atragere a disponibilităților bănești, în lei și valută, acordarea de credite, efectuarea de servicii bancare și financiare pentru agenți economici și persoane fizice.

Pentru stimularea agenților economici și a populației de a-și depune economiile în depozitele băncii, Banc Post S.A. a emis noi instrumente bancare de economisire, pentru care se acordă dobânzi avantajoase. Unele dintre acestea sunt:

- carnetul de economii cu dobândă la vedere, cu ajutorul căruia se pot face depozite și restituiri la orice sucursală a băncii sau oficiu poștal din țară;

- carnetul de economii cu dobândă la termen, cu nivel al dobânzii flexibil, în funcție de durata depozitului, suma depusă creând deponentului posibilitatea acordării unui credit;

- carnetul de cecuri de economii cu suma fixă și dobândă de 20%;

- carnetul de cecuri pentru cont curent personal, titularii unui astfel de instrument având posibilitatea să dispună băncii executarea unor plăți curente ca: factura telefonică, abonamentul R.T.V., factura pentru electricitate, gaz etc. și, totodată, să beneficieze de un credit pe termen scurt, de până la 85% din disponibil existent în cont.

Introducerea acestor pârghii bancare a condus la o creștere importantă a economiilor populației care, în prezent, reprezintă circa 3,7 miliarde lei, în creștere de aproape 11 ori față de finele anului 1992.

A crescut, de asemenea, lună de lună, volumul creditelor acordate. Acestea sunt orientate în mare măsură către agenții economici privatizați. Astfel, la 30 septembrie 1993, creditele acordate sunt de peste 5,3 ori mai mari față de 31 decembrie 1992.

O preocupare permanentă a Banc Post S.A. o constituie creșterea și diversificarea volumului tranzacțiilor efectuate, printr-o politică flexibilă și de maximă operativitate față de clienți și promovarea pe piață a unor noi produse bancare, ca de exemplu:

- creditul întreprinzătorului, având drept scop creditarea cheltuielilor generate de constituirea și înregistrarea societăților comerciale, cât și a necesarului de capitalizare a societăților cu răspundere limitată, această formulă de creditare venind în sprijinul întreprinzătorilor particulari dornici să înființeze astfel de societăți comerciale, dar care sunt lipsiți de mijloacele minim necesare pentru a putea pune în practică propriile afaceri;

- credite acordate persoanelor fizice pe perioade mai mari de un an, garantate cu depozit anticipat, în lei sau valută, depozitul reprezentând cel puțin 30% din valoarea creditului solicitat;

- confirmări de disponibil, efectuate în cazul decontărilor prin file de CEC cu limita de sumă între clienți având conturi deschise la subunitățile băncii;

- cecuri de acoperire în deize convertibile la dispoziția persoanelor fizice posesoare ale unor astfel de mijloace de plată.

Realizările de până acum ne îndreptățesc să afirmăm că Banc Post S.A. a reușit, într-un timp relativ scurt, să devină o bancă solidă, stabilă și eficientă. Numai în primele nouă luni din acest an, resursele atrase au crescut de 3,6 ori față de finele anului trecut.

Ca urmare a ridicării în primele nouă luni ale anului curent a gradului de plasare a resurselor (64% față de 43% din anul 1992) s-a înregistrat o creștere a profitului brut, astfel că nivelul acestuia pe numai nouă luni este de 10 ori mai mare decât profitul brut realizat pe întreg anul 1992, ceea ce scoate în evidență dinamica ascendentă a întregii activități a S.C. Banc Post S.A.

Privind din punct de vedere al conturilor curente și al disponibilității agenților economici și persoanelor fizice, deschise la unitățile teritoriale ale băncii, evoluția acestora confirmă preocuparea constantă a întregului personal al băncii pentru deservirea cu operativitate a clienților și totodată încrederea acestora în derularea operațiunilor de afaceri.

Astfel, la finele lunii septembrie a.c., unitățile operative ale Banc Post S.A. ofereau servicii bancare unui număr de peste 52 000 titulari de cont, care aveau deschise peste 100 000 conturi, din care

42 000 agenți economici și 68 000 persoane fizice.

Deși Banc Post S.A. desfășoară activitate bancară operațională de numai un an și jumătate, ea a reușit să stabilească până în prezent relații de corespondent cu peste 50 de bănci din întreaga lume, promovând o politică de adaptări rapide și flexibile a tuturor subactivităților la cerințele economiei de piață. În momentul de față Banc Post are peste 3 500 conturi în valută și efectuează tranzacții cu peste 25 bănci din cele cu care s-au stabilit relații de corespondență.

În vederea creșterii operativității activităților specifice, Banc Post S.A. are în vedere realizarea unei investiții de amploare care să asigure automatizarea tuturor sucursalelor băncii și crearea unui sistem informatic capabil să reducă, în prima etapă, perioada de prelucrare a informațiilor între componentele rețelei, urmând ca, în final, să se poată lucra în timp real, creând un sistem informațional puternic.

De asemenea, Banc Post S.A. a aderat deja la sistemul SWIFT, capabil să realizeze transferurile externe cu maximum de operativitate și în condiții de asigurare a securității acestora.

O preocupare deosebită a întregului personal al băncii o constituie creșterea tranzacțiilor și extinderea serviciilor bancare, stabilirea de noi relații de corespondent cu bănci din întreaga lume și realizarea de operațiuni cu acestea, promovând politica flexibilă și de operativitate maximă față de clienți.

În prezent Banc Post este membră a Comisiei pentru servicii poștale europene, organism care s-a constituit ca o reuniune restrânsă pe lângă UPU — organ ce funcționează sub egida O.N.U. De asemenea, în aprilie a.c. Banc Post a fost primită ca membră a ISBI.

Conducerea băncii este preocupată permanent de pregătirea și instruirea personalului din bancă. În acest context, s-a beneficiat de peste 35 de burse în străinătate și de peste 80 de cursuri în țară realizate de specialiști externi și români cu înaltă calificare, programul de instruire fiind detaliat atât pentru acest an cât și pentru anul viitor.

La baza proceselor de decizie ale băncii vor sta în continuare criteriile de prudență și profitabilitate, nefiind acceptate, sub nici o formă, elementele de risc.

Elena PETCULESCU,
președintele S.C. Banc Post S.A.

ANIHILAREA ȘI REÎNVIEREA SISTEMULUI BANCAR ROMÂNESC

Se poate considera că prima societate bancară modernă a luat ființă în țara noastră în 1866, sub denumirea de Banca României. Inițial s-au prevăzut atribuții de bancă de emisiune și de scont, dar după modificarea statutelor dispăre privilegiul emiterii de bancnote, astfel că rămâne numai o activitate pur comercială, care va fi continuată până în 1948, anul distrugerii sistemului bancar românesc.

Spre finele secolului XIX și-au făcut apariția în România o serie de bănci comerciale, unele cu capital străin, dar procesul rămânea lent și în 1890 numărul lor se ridica doar la 7, iar în 1900 la 26. Apoi s-a produs o accelerare și, în ajunul intrării României în primul război mondial, respectiv în 1915, existau 220 bănci, iar suma globală a capitalurilor se ridica la 228 milioane lei.

După încheierea conflagrației și făurirea României Mari, când se depășesc dificultățile inițiale ale refacerii economice, prosperitatea se reflectă și în progresele sistemului bancar. Pentru comerțul de bancă s-a creat un concurs de împrejurări favorabile, folosit din plin de cei cu spirit de inițiativă. De la 215, cât era în 1918 numărul societăților bancare pe acțiuni, a ajuns, după 10 ani, la 1 122. Afacerile de bancă mergeau ca niciodată, investitorii ca și cei ce făceau speculații la bursă solicitau intens credite, societățile bancare participau direct și indirect la cele mai diferite combinații. Fondurile proprii ale băncilor au crescut în decursul unui deceniu de peste 30 de ori și chiar dacă acumularea era în parte rezultatul procesului inflaționist, saltul apare impresionant și denotă o dezvoltare extraordinară a sistemului.

Efectele crizei economice mondiale din anii '30 s-au resimțit destul de puternic și în țara noastră, dar subliniez că sistemul bancar nu a cunoscut prăbușiri catastrofale ca în alte țări, unde intrau în faliment mii de bănci. În fapt, numai trei bănci comerciale românești mai importante au intrat în dificultate, cea mai cunoscută fiind Banca Marmorosch-Blank & Co.; însă prin intervenția energică a Băncii Naționale situația a putut fi ținută sub control. După instituirea supravegherii băncii centrale, Banca Marmorosch-Blank & Co. și-a continuat activitatea, pentru a dis-

pare numai ca urmare a măsurilor luate de regimul comunist în 1948.

Pentru prevenirea repetării unor asemenea dificultăți și pentru consolidarea sistemului bancar din țara noastră, în 1934 a luat ființă Consiliul Superior Bancar, condus de guvernatorul Băncii Naționale, care avea să ordone contopiri și lichidări de bănci, ducând spre finele anilor '30 la o concentrare a capitalului și o întărire evidentă a poziției celor mai solide societăți bancare. De reținut falsitatea imaginii alcătuite de istoriografia comunistă, care înfățișa România aservită capitalului străin; *în realitate, în întreaga perioadă interbelică, principala pondere și influență în activitatea bancară a revenit capitalului autohton, începând cu societatea aflată statornic în fruntea ierarhiei - Banca Românească.*

După cel de al doilea război mondial existau premise ca băncile să joace din nou un rol esențial în refacerea și relansarea economiei, ca în urmă ca un sfert de secol. Sistemul bancar se prezenta bine organizat, dispunea de un personal temeinic format profesional și lucra la nivelul standardelor internaționale. Alături de băncile comerciale funcționau o serie de instituții de credit specializat la care participau Banca Națională și statul, ca de pildă Creditul Național Industrial, Creditul Național Agricol, Banca de Credit a Meseriașilor și altele; se cer amintite și numeroasele bănci populare, ce alcătuiau segmentul distinct, bine consolidat, al creditului cooperatist.

Apare concludent faptul că la începutul lunii august 1947 puteau apela la reescontul Băncii Naționale a României, ca esențială sursă de finanțare, peste 2 000 de instituții de credit.

Dar forța politică ce avea să acapareze puterea în România condamne la piere sistemul bancar. Mai întâi, a fost etatizată Banca Națională a României, la 28 decembrie 1946. Apoi, folosindu-se prilejul reformei monetare din 15 august 1947, au început să se aplice lovituri distrugătoare ansamblului societăților bancare. De la peste 2 000 au mai avut dreptul la reescontul băncii centrale, după 15 august 1947 numai 240 de bănci, deci 10%. A fost o lovitură mortală. Au urmat altele. Treptat au fost înlăturate de la sursa vi-

tală de finanțare, în condițiile schimbării însemnelor monetare și a sterilizării unei mari părți a disponibilităților din conturi, alte bănci, fiind forțate astfel să-și înceteze singure activitatea, afacerile și clientela preluându-le îndată Banca Națională. Nu trebuie uitată sau ignorată brutalitatea cu care a fost tratat atunci întregul mecanism economic, prin blocarea în totalitate a sumelor aflate în conturile bancare, ca și a documentelor surprinse pe circuit. Ca urmare, nu s-au mai putut reglementa firesc raporturile bănești pe linie bancară dintre participanții la activitatea economică, începând agonia sectorului particular pe atunci preponderent în economie.

În lunile următoare s-a continuat neabătut procesul distrugător, ca o prelungire a efectelor reformei bănești, dându-se prioritate atacării metodei a sistemului bancar. Pentru accelerarea destrămării acestuia, la 3 februarie 1948 s-a modificat legislația care reglementa activitatea în acest domeniu și toate instituțiile de credit au apărut ca radiate de drept din registrul legal. Fiecare entitate trebuia să obțină o nouă autorizație de la Curtea Superioară Bancară, atunci instituită pe lângă Banca Națională a României, dar aprobări nu se mai dădeau decât limitat și în unele cazuri s-a trecut la fuzionarea obligatorie a unor bănci. Pe căi relativ ocolite băncile au fost puse deci în imposibilitate să-și continue activitatea, ajungând într-o situație în care aproape nici nu mai era nevoie să fie incluse în faimoasa lege de naționalizare. Pare ciudat, dar la 11 iunie 1948, când a fost publicată dispoziția legală privind naționalizarea, pe listă apărea o singură instituție financiară — Creditul Național Industrial.

Intrate mai de mult în agonie, toate băncile care mai existau formal au fost puse în lichidare ca urmare a unui decret purtând data de 11 august 1948. La 15 noiembrie 1948, Banca Națională a României a devenit Banca Republicii Populare Române și, aidoma ca în U.R.S.S., și în țara noastră totul s-a concentrat la o singură instituție, devenită centrul de creditare, de casă, de decontări, de control. Statul și-a instituit, prin organizarea evidenței și controlului de către unica bancă, un sistem centralizat de urmărire, verificare și dirijare strictă a economiei naționale.

Privită retrospectiv, metoda folosită în România pentru anihilarea sistemului

bancar în plin proces de stalinizare forțată a țării ar putea stârni nedumeriri, deoarece se putea proceda mai simplu și direct, potrivit „modelului leninist”, de naționalizare a totalității băncilor existente la un moment dat. Așa cum vor dezvălui mai târziu unele scrieri memorialistice ale unui principal participant la evenimente, în acest fel s-a urmărit dispensarea de orice pretenție ulterioară din partea acționarilor și creditorilor interni și externi. Așadar, o exproprieare gândită să prevină complicațiile ce puteau apare din cauza reacției celor jefuiți. Întrucât băncile nu mai puteau să funcționeze, chiar dacă din cauze bine cunoscute, Banca Națională a preluat aparent îndreptățit activitatea acestor instituții de credit intrate în lichidare. Deși distrugerea era premeditată, sub raport juridic nu apărea nimic abuziv și, deci, nu mai erau justificate pretenții ulterioare pentru despăgubiri.

Schimbările fundamentale aduse de evenimentele din decembrie 1989 au permis învierea, efectiv renașterea sistemului bancar din România. Banca Națională își are din nou prerogativele și activitățile firești ale unei bănci centrale, iar legea privind activitatea bancară adoptată în anul 1991 creează cadrul juridic necesar pentru funcționarea în condițiile economiei de piață. Astăzi funcționează 17 bănci comerciale române sau cu capital străin, dar sunt într-un stadiu avansat de constituire alte bănci având premise reale de dezvoltare în viitor.

S-a constituit Asociația Română a Băncilor, ca un punct de convergență al grupului de interese pe care le reprezintă sistemul bancar, chiar dacă el este caracterizat firesc printr-un puternic spirit concurențial. A luat ființă Institutul Bancar Român menit să joace un rol esențial în formarea celor ce aleg profesiunea de bancher.

În ultimă analiză, renașterea sistemului nu este marcată numai de apariția mai multor bănci și de evoluția spre o structură privată, ci mai cu seamă de învierea spirituală a profesiei de bancher. Strădania și împlinirea se leagă de restituirea tradiției noastre, în această profesie pasionantă și mai ales vitală pentru viața economică a țării, pentru existența unei societăți civile, democratice.

Radu NEGREA,
secretar general
al Asociației Române a Băncilor

GROȘI, FLORINI, DUCAȚI, MATAPANI, LEOPARZI...

JEAN FAVIER

Membru al Institutului Franței, profesor la Sorbona și director de studii la Școala practică de înalte studii, Jean Favier s-a specializat în finanțe medievale. Ultima sa carte, *Aur și mironidenii* (apărută în Editura Fayard), abordează nașterea omului de afaceri în evul mediu, iar articolul de față — reprodus, din revista *Historia*, într-o formă prescurtată și cu titlul și subtilurile redacției Magazin istoric, — este consacrat sistemului monetar al economiei din aceeași perioadă.

„Moneda rea o alungă pe cea bună”

Occidentul medieval datorează un sistem monetar coerent împăratului Carol cel Mare (768-814) și fiului său Ludovic cel Pios (814-840). Până la ei, „solidus”, moneda de aur din Imperiul roman, purtând o denumire ce-i sugera valoarea — indiferent de epocă și locul de circulație — constituia doar o amintire, și aceea numai în mintea unor cunoscători. Chiar și trienii (treimile acestei monede) erau rarisime.

Carol cel Mare a bătut câteva monede, câțiva trieni, în Italia de nord și în Toscana, nu cu scopul de a anima viața economică a imperiului, ci pentru a-și exercita un drept exclusiv al suveranului: bătut moneda.

Occidentul nu avea destul aur pentru a-și oferi asemenea monede. De aceea, împăratul Ludovic cel Pios a fost ultimul care, în jurul anului 820, a emis un trien de aur, care, se pare, nu a intrat niciodată în circulație. Plățile se făceau numai cu dinari de argint, ce trebuiau să aibă două grame greutate. Dar în Franța erau atâția dinari câte ateliere monetare, iar aceste ateliere se înmulteau pe

măsură ce se prăbușea autoritatea centrală a regelui carolingian. Se băteau dinari la Tours, Paris, Toulouse, Melgueil, Provins și în multe alte orașe. În târgurile din Champagne, de pildă, circulau dinarii din Provins, iar la Paris funcționa echivalența cinci dinari „tournois” = patru dinari „parisis”.

Bazele sistemului monetar erau fragile. Argintul, masa disponibilă de metal, rămânea insuficientă, pentru că funcționau numai câteva mine, slab exploatate. Cele mai productive erau cele din munții Harz, unde, în anii 960, se extrăgeau cupru și argint din abundență. De asemenea, în Alpi, Vosgi și munții Jura se exploatau concomitent argint, cupru și plumb, iar în Saxonia și Alpii Orientali se efectuau lucrări de prospectare a zăcămintelor necesare pentru bătut moneda.

Argintul folosit de argintari la executarea comenzilor primite de la nobili și de la biserică — pentru veselă, cupe și cutii de moaște — se repercuta ca o lipsă în atelierele de bătut monede. Tezaurizarea — respectiv păstrarea în casă a unor obiecte de argint valoroase, a căror descoperire face astăzi deliciu numismatilor — se opunea avantajului circulației monetare. În caz de necesitate, se puteau topi oricând crucifixurile și cupele, vasele și ornamentele, dar atâta timp cât obiectul era păstrat pentru zile negre, metalul prețios nu circula.

În timpul lui Ludovic cel Pios, în jurul anului 820, dinarul cântărea

două grame de argint pur, iar spre anul 1000, în vremea primilor Capetieni, aceeași monedă avea un gram și jumătate de argint pur în plus. Unii nobili au început însă de atunci să bată monede false: din aliaje cu mai puțin argint, pe care le descopeau doar cei specializați în schimburi monetare. Astfel s-a declanșat războiul monetar, constând, secole de-a rândul, în deturnarea metalului prețios al vecinului. Pierderile erau apoi recuperate prin modificări în aliaj. Cu mult înainte ca, în veacul XVI, un celebru om de afaceri să fi formulat o lege privind acest fenomen, toată lumea observase că „moneda rea o alungă pe cea bună”. În secolul XII, dinarul emis de regele Franței conținea deja un aliaj de argint în proporție de jumătate, având numai 0,64 g argint pur. Iar în anii 1230-1250, dinarul bătut la Tours nu mai avea decât 0,35 g argint pur: moneda albă devenise neagră.

Ca în vremea lui Carol cel Mare

Să ne imaginăm câți saci de metal trebuiau transportați la marile târguri, pentru a cumpăra articole de lux, sau care era echivalentul în metal al unei nave încărcate cu lână, al unei căruțe cu mironideni, al unei cantități de chihlimbar sau al unui triptic bizantin din fildeş...

În imagine: În evul mediu, banii se schimbau de către oameni deosebit de întreprinzători.

Sander Russel se enervează

De aceea, încă din veacul XIII, Occidentul medieval a găsit soluția: locul multelor monede de proastă calitate l-a luat „moneda mare”. S-a revenit astfel la vremea lui Carol cel Mare. În 1203, Veneția a introdus în circulație „matapianul”. Florența a urmat-o, în 1237, cu un „ban” de argint, echivalentul a 12 dinari.

În aceeași epocă a început să se discute raportul aur-argint. În general, se știa că o cantitate de aur echivala cu de 12 ori greutatea respectivă în argint. Era raportul monetar al bimetalismului antic: moneda de aur, banul, valora 12 monede de argint, respectiv 12 dinari. Pentru epocă, 12 era un număr sacru: 12 luni într-un an, 12 apostoli etc.

În 1279, Anglia lui Eduard III și-a confectionat și ea o monedă, cunoscută sub numele de „groat” (mare), după care întreaga Europă a emis monede de argint mari: din 1296, Boemia avea groșii („groschen”) săi. În 1252, a apărut florinul Florenței și ducatul Genovei, adică „moneda dogelui”, de la *dux* în latină, primate cu entuziasm în întreaga Europă, pentru că cele două orașe italiene beneficiau de o balanță comercială echilibrată, ba chiar excedentară, cu Orientul mediteranean și cu Europa continentală. Florența, Veneția și Genova aveau destule mărfuri de trimis spre Alexandria, unul dintre posturile principale ale Orientului, spre Trebizonda, în Marea Neagră, sau spre Caffa, în Crimeea.

Dar dinarul se instăpânise atât de bine, încât, o perioadă de timp, el a însemnat pur și simplu „monedă”. O vreme se va vorbi despre dinari de aur, ceea ce era un nonsens, pentru că dinarii erau numai de argint.

În Franța, două mari ordonanțe, din 1263 și 1266, au pus bazele unui sistem monetar cu o coerență mai mult politică decât economică. „Principele” avea drept de monopol asupra emisiunilor și drept de profit la baterea monedelor, cărora li se adăuga dreptul de a le „schimba”. De altfel, moneda regelui avea curs obligatoriu în tot regatul, spre deosebire de cea a prelaților și baronilor, valabilă numai în senioria lor. La începutul sec. XIV, moneda suveranului era preponderantă în Franța, față de celelalte monede. Creșterea puterii provinciilor în timpul Războiului de 100 ani (1337-1453) a schimbat temporar situația: ecu-ul din Guynene, philipps-ul din Burgundia, cavalierul de aur din Bretania, rider-ul de aur din Flandra au devenit monede în circulație, pe care înainte doar suveranul își rezervase dreptul de a le bate.

Soldatul și cărciumarul nu știau cursul banului. Fie pentru a schimba o monedă, fie pentru expertiză sau estimare, oamenii din această categorie trebuiau să-l caute pe cel care se ocupa cu schimbul monedelor. Cu totul altfel stăteau lucrurile cu negustorul, cu omul de afaceri ori cu cel care se ocupa cu finanțele. Făcând o dare de seamă asupra gestiunii sale, în 1362, contabilul Trezoreriei pontificale nota că a primit 15 654 florini, 1 397 leopardi, 299 ecus, 103 oi, 5 regali și 60 lire, 6 bani și 2 dinari de argint. Și dacă n-ar fi fost decât atât! Florinii erau 4 223 florini ai Camerei, 3 869 florini din Sentence, 7 438 florini „puternici”, 5 florini de Genova, 31 florini de Aragon, 7 florini din Franța, 59 florini cu greutate mică, 6 florini de Cambrai. Baniul cu stemă (ecus) erau 271 ecus vechi cu greutate bună, 1 ecu din Anglia, 1 din Bavaria, 2 vechi, dar nu cu greutate bună, 17 vechi falsificați și 8 ecus emiși de Filip.

Dacă nu-l găseau pe cel care schimba banii, oamenii îl căutau pe contabil sau pe negustor. Schimbătorul de bani se afla, de obicei, în centrul orașului. La Florența schimbătorii de bani se stabiliseră la Mercato Vecchio, la Or San Michele, pe strada principală, între Dom și Signorie. Colegii lor venețieni se aflau pe Rialto. La Paris, încă de la începutul sec. XII, schimbătorii de bani acaparaseră Podul Mare (Grand Pont), punct de trecere important și, până în veacul XIV, singurul pentru a ajunge pe malul drept, unde se desfășurau afacerile, spre Cetate (L'Isle de la Cité), și pe malul stâng, unde se găseau marile instituții administrative și colegiile. Schimbătorii de bani au împărțit apoi Podul Mare cu aurarii și argintarii, dar, pentru parizieni, el a rămas totuși „Podul schimbului”. Din cei 503 parizieni bogați înscrși în registrele de impozite în anul 1423, putem număra 43 schimbători de bani.

Înarmat cu cântarul său, schimbătorul de bani știa dacă cei care folosiseră monedele reduseseră din greutatea lor, pe care el o cunoștea din descrierea legală. El putea să le refuze dacă greutatea reală era sub marja legală de toleranță, prevăzută cel mai adesea de ordonanțele monetare, care țineau seama și de imperfecțiunile tehnice ale baterii monedelor. Rămănea întotdeauna o incertitudine asupra monedei înseși: nici o metodă, nici o cale practică, în afara topirii, nu permitea aflarea titlului

exact, proporția exactă a aliajului. Cu ochiul liber, cel mai puțin avizat distingea moneda neagră – cu două sau trei zecimi de argint pur – de „moneda bună”, făcută dintr-un metal alb. Dar nici un expert nu putea măsura titlul grosilor de 11 g sau al dinarilor de 12 g.

Nimeni nu putea stabili exact aliajul ecu-ului, al „oilor” sau al coroanelor. Schimbătorul de bani înregistra deci monedele și caracteristicile lor, așa cum erau ele definite de ordonanțele de emisie. El nota scrupulos semnele distinctive care deosebeau atelierele între ele sau emisiunile succesive: cu un simbol minuscul, o cruce, un asterisc.

Însoțit de doi prieteni, soldatul englez Sander Russel mâncase și bause pe săturate la „Banul cu stemă al Breitaniei”, o cărciumă din piața Baudoyer, în spatele „Casei cu Stâlpi”, primăria din acea vreme. Cărciumăreasa i-a cerut trei sau patru bani parizieni. Englezii au scos un ban de aur cu stemă și, pretinzând că valorează 26 bani parizieni, au cerut restul. Hangița susținea că banul cu stemă nu valorează mai mult de 24 bani parizieni. Refuzând o asemenea paritate, Russel a propus pur și simplu să meargă în oraș pentru a schimba banul. Femeia își inchipua că englezul vrea să plece cu banul, de aceea a spus că va păstra moneda, așteptând ca Russel să aducă alți bani acceptabili.

Russel avea nevoie de o oră pentru a-și schimba banul. Femeia nu a vrut să accepte drept garanție pentru vinul băut un florin de Rin, care putea fi fals. A refuzat oferta. Soldatul s-a enervat: „La dracu, nu mai putem ieși de aici? Doar vrem să plătim corect ce-am consumat!” Englezul era tare mînios. Infuriat, a aruncat două pahare goale, care s-au spart unul după altul, lovindu-se de un perete. În colțul acela se afla un sergent, care s-a amestecat ca să-l calmeze pe englez. A urmat o ceartă. Russel i-a spus că ar fi trebuit să fie înțeleși după limba lor, cei din han să-și dea seama, „ce fel de oameni sunt”. Sergentul i-a făcut hoți. Și-au scos pumnalele. Sergentul a căzut mort pe scară.

În încăierare, Russel și-a pierdut centura cu punga. Prin cărciumă s-au putut aduna „Cățiva dinari vechi și câteva monede mărunte de argint”. Povestea nu ne mai spune dacă patroana a profitat de acest bani, pentru a-și acoperi paguba... Ea avea tot dreptul să fie neîncredințată față de numeroasele monede aflate în circulație. ■

În românește de
Mihai POPESCU

CONTENTS (Romanian History) N. Filipescu For The Great Romania • R.R. Rosetti When the Great Union was done • M. Ștefan, F. Tănăsescu Lenin versus King Ferdinand (II) • Al. Iacovachi Recollections of a Free Man (1938-1944; II) • G. Buzatu From The History of The Romanian Exile: Sabin Mănuilă • N. Koslinski 1944. The Ships with Jewish Refugees in the Black Sea (III) • D. Hincu Behind the Scenes of the Most Favored Nation Trading Status History (II) • S. Ionescu How did our Grandparents amused Themselves • In Bucharest, 50 Years Ago • I. Lăcustă TAROM — A Symbol of Romanian Aviation (II) • October, 11-13, 1993. The First Symposium dedicated to the Romanian Banks

SOMMAIRE (Histoire roumaine) N. Filipescu Pour la Grande Roumanie • R.R. Rosetti Pendant la Grande Union • M. Ștefan, F. Tănăsescu Lenin contre le roi Ferdinand (II) • Al. Iacovachi Les mémoires d'un homme libre (1938-1944; II) • G. Buzatu Pages de l'histoire de l'exil roumain: Sabin Mănuilă • N. Koslinski 1944. Les navires avec des réfugiés juifs dans la Mer Noire (III) • D. Hincu Dans les coulisses de l'histoire de la clause de la nation la plus favorisée entre la Roumanie et USA (II) • S. Ionescu Comment nos aïeux s'amusaient-ils? • A Bucarest il y a 50 ans • I. Lăcustă TAROM — un symbole de l'aviation roumaine (II) • 11-13 octobre 1993. Le premier symposium sur la civilisation roumaine des banques

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Н. Филиппеску За великую Румынию • Р. Р. Росетти Дни Великого Воссоединения • М. Штефан, Ф. Тănăsescu Ленин против короля Фердинанда (II) • Ал. Яковачи Воспоминания свободного человека (1938-1944 гг.; II) • Г. Бузату Из истории румынского зарубежья: Сабин Мăнуилă • Н. Кослински 1944. Судна еврейских беженцев по Черному Морю (III) • Д. Хинку За кулисами истории режима наиболее благоприятственной нации между Румынией и США (1879-1912; II) • С. Ионеску Как наши предки развлекались? • В Бухаресте 50 лет назад • И. Лăкустă TAROM — символ румынской авиации (II) • 11-13 октября 1993 г. Первый симпозиум, посвященный румынской банковской цивилизации

INHALT (Rumänische Geschichte) N. Filipescu Für Gross-Rumänien • R.R. Rosetti Während der Grossen Vereinigung • M. Ștefan, F. Tănăsescu Lenin versus König Ferdinand (II) • Al. Iacovachi Die Erinnerungen eines freien Menschen (1938-1944; II) • G. Buzatu Aus der Geschichte des rumänischen Exils: Sabin Mănuilă • N. Koslinski 1944. Die Schiffe der jüdischen Flüchtlingen im Schwarzen Meer (III) • D. Hincu: Hinter den Kulissen der Geschichte der Meistbegünstigungsklausel zwischen Rumänien und den Vereinigten Staaten (II) • S. Ionescu Wie sich unsere Grosseltern unterhielten • In Bukarest vor 50 Jahren • I. Lăcustă: TAROM — Sinnbild des Rumänischen Flugwesens (II) • 11-13 Oktober 1993: Erster Symposium der rumänischen Bank-Kultur gewidmet

SUMARIO (Historia rumana) N. Filipescu Para la Rumania grande • R.R. Rosetti De los dias de la Gran Unión • M. Ștefan, F. Tănăsescu Lenin contra el rey Ferdinand (II) • Al. Iacovachi Los recuerdos de un hombre libre (1938-1944; II); • G. Buzatu De la historia del exilio rumano: Sabin Mănuilă • N. Koslinski 1944. Los barcos de refugiados judios en el Mar Negro (III) • D. Hincu Dentre los bastidores de la historia de la clausula de la nación más favorecida entre Rumania y los EE.UU. (II) • S. Ionescu Como se divertian nuestros abuelos • En Bucarest, hace 50 años • I. Lăcustă TAROM — un simbolo de la aviación rumana (II) • 11-13 de octubre de 1993. El primer simposio dedicado a la civilización bancaria rumana

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vinzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sate.

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX 0040-1-3129432 sau 3129433,

telex : 11995 — Piața Presei Libere, nr. 1,

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an — 60 dolari U.S.A.

Tiparul executat la R.A.I. — Imprimeria „Coreli” — București

SILBIONE®

Siliconi pentru
sănătate și igienă

 RHÔNE-POULENC

Zugrave St. - Balasun 33 / 38

magazin istoric